

№ 11 (213) Листопад 2013

Здано до друку 30.10.2013 р.

Засновник і видавець:
Національний банк України

Адреса: вул. Інститутська, 9,
Київ-601, 01601, Україна

Свідцтво про реєстрацію КВ № 691
від 09.06.1994 р.

Журнал "Вісник Національного банку України"
внесено до нового "Переліку
наукових фахових видань України,
в яких можуть публікуватися результати дисертаційних
робіт на здобуття наукових ступенів доктора
і кандидата наук" (економічні науки).
Підстава: постанова президії НАК України
від 10.02.2010 р. № 1-05/1

Журнал рекомендовано до друку
Вченою радою
Київського національного економічного
університету ім. Вадима Гетьмана
(протокол від 02.12.1999 р. № 4)
та Вченою радою Університету банківської справи
Національного банку України (м. Київ)
(протокол від 13.03.2009 р. № 7)

Видається у комплекті з електронною версією
на CD-диску додатка "Законодавчі
і нормативні акти з банківської діяльності"

КОНТАКТИ

Адреса редакції:
просп. Науки, 7, Київ-28, 03028, Україна
(адреса для листування:
Редакції періодичних видань НБУ,
вул. Інститутська 9, Київ – 601, 01601, Україна)
Тел./факси: (044) 524-96-25, 525-38-25
Тел.: (044) 527-39-44, 527-38-06, 527-31-77
E-mail: litvinova@bank.gov.ua
http: //www.bank.gov.ua

Електронна версія журналу буде доступна
на офіційному сайті Національного банку України
у травні 2014 року

Передплатний індекс 74132

© Національний банк України, 2013

ВІСНИК

Національного банку України

Щомісячний науково-практичний журнал
Національного банку України

Видається з березня 1995 року

ЗМІСТ

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

В.Міщенко, О.Шаповал

Сучасна практика споживчого кредитування в Україні 3

О.Козьменко, В.Росенко

Поведінка страхових компаній на інвестиційному ринку:
досвід України та Німеччини 30

І.Нескородсва

Визначення перспективного сценарію розвитку фондового ринку України 60

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється
Національним банком України один раз на місяць (за вересень 2013 року) 65

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється
Національним банком України щоденно (за вересень 2013 року) 66

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України
у вересні 2013 року 69

Ринок державних цінних паперів України у вересні 2013 року 70

БАНКНОТИ І МОНЕТИ

Поповнення готівково-грошового обігу розмінною монетою
номіналом 50 копійок із низьковуглецевої сталі 9

Приз глядацьких симпатій "Монетного сузір'я-2013"
здобув набір українсько-польських пам'ятних монет 53

Про введення в обіг пам'ятних монет
"150 років Національній філармонії України" 54

Про введення в обіг пам'ятної монети
"Будинок Поета (до 100-річчя Будинку М.Волошина)" 54

Про введення в обіг пам'ятних монет "Визволення Донбасу
від фашистських загарбників" 55

Про введення в обіг пам'ятної монети "Прорив радянськими військами
німецької лінії оборони "Вотан" та визволення Мелітополя" 55

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

ПЕТРИК О.І. (голова)	МОРОЗ А.М.
АРБУЗОВ С.Г.	ПАТРИКАЦ Л.М.
БАЖАЛ Ю.М.	ПРАСОЛОВ І.М.
БАРАНОВСЬКИЙ О.І.	РАЄВСЬКИЙ К.Є.
БОРОВЕЦЬКИЙ Ришард	РИЧАКІВСЬКА В.І.
ВОВЧАК О.Д.	САВЛУК М.І.
ВОЖЖОВ А.П.	СЕНИЩ П.М.
ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С.	СМОВЖЕНКО Т.С.
ГЕСЦЬ В.М.	СОРКІН І.В.
КІРЄЄВ О.І.	СТЕЛЬМАХ В.С.
КОВАЛЕНКО О.І.	ТРИДІД О.М.
КОЗЬМЕНКО С.М.	ФЕДОСОВ В.М.
КРУГЛИК С.В.	ШАРОВ О.М.
ЛЮТИЙ І.О.	ШЕВЧУК А.В.
МІТТНІК Стефан	ШУЛЬГА Н.П.
МІЩЕНКО В.І.	ЩЕРБАКОВА О.А.

РЕДАКЦІЯ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ НБУ

Головний редактор	ПАТРИКАЦ Л.М.
Заступник головного редактора	КРОХМАЛЮК Д.І.
Начальник відділу з випуску журналу "Вісник НБУ"	ПІДВИСОЦЬКИЙ Р.В.
Заступник начальника відділу	ЗАЄЦЬ О.С.
Редактори:	МАТВІЙЧУК Ю.Г., ПАЦЕРА М.М.
Відповідальний секретар	ЛІПІНСЬКА С.М.
Головний художник	КОЗИЦЬКА С.Г.
Дизайнери:	ХАРУК О.В., НЕВСЬКИЙ Д.О.
Коректор	ТРИФОНОВА О.М.
Оператор	ЛИТВИНОВА Н.В.
Розповсюдження:	ТРИКІША А.І.
Фото:	ВОВК С.О., НЕГРЕБЕЦЬКИЙ В.С., НОВІКОВ В.А.
Черговий редактор	МАТВІЙЧУК Ю.Г.

Дизайн: редакція періодичних видань НБУ
Надруковано з готового оригінал-макета
відділом організації видавничого забезпечення
Головного управління
господарського забезпечення
Національного банку України

Адреса друкарні:
просп. Науки, 7, Київ-28, 03028, Україна

Формат 60 × 90 / 8
Друк на цифровому обладнанні
Фіз. друк. арк. 9.0
Умовн. друк. арк. 9.0
Обл.-вид. арк. 8.0

При передруку матеріалів, опублікованих у журналі,
посилання на "Вісник Національного банку України"
обов'язкове.

Редакція може публікувати матеріали
в порядку обговорення, не поділяючи думку автора.
Відповідальність за точність викладених фактів
несе автор, а за зміст рекламних матеріалів –
рекламодавець.

МАКРОЕКОНОМІКА

В.Бодров, Л.Рудалєва Нова депозитарна система України	10
Ю.Матвійчук Глобальна фінансова невизначеність: що попереду?	50

БАНКИ УКРАЇНИ

В.Онищенко, С.Манжос Регулювання іноземного капіталу в банківській системі: зарубіжний досвід та імплементація його в Україні	16
Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені у вересні 2013 р.	21
Банки, включені до Державного реєстру банків у вересні 2013 р.	21
Т.Васильєва, С.Леонов, О.Афанасьєва Діагностика банківських криз на основі розрахунку прогнозного індикатора кризи	22
М.Пацера "Банкир" відзначив кращих	29
О.Мельниченко Аналіз використання альтернативних каналів продажів та новітніх технологій у діяльності банків	37
Т.Болгар Аналіз доцільності застосування зовнішніх механізмів стягнення боргів у банківській системі держави	42
Основні показники діяльності банків України на 1 жовтня 2013 року	68

БАНКИ, ПРАВО, КОНСУЛЬТАЦІЇ

Г.Панченко Окремі питання щодо накладення арешту і примусового списання коштів із поточних рахунків зі спеціальним режимом використання	48

НОВІ КНИГИ

Т.Зінкова Зацікавленим читачам – від найбільшої книгозбірні України	56

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА

Університет банківської справи НБУ – лідер у сфері освітянських інновацій	59

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК

Хроніка найважливіших подій і рішень. Вересень 2013 року	71
Вимоги до оформлення статей	III стор. обкладинки

Володимир Міщенко

Директор Центру наукових досліджень
Національного банку України,
доктор економічних наук, професор

Олексій Шаповал

Економіст першої категорії
відділу інвестиційного планування
управління аналізу фінансових ринків
департаменту з управління валютним резервом
та здійснення операцій на відкритому ринку
Національного банку України
E-mail: oleksii.shapoval@bank.gov.ua

Дослідження/

Сучасна практика споживчого кредитування в Україні

У статті досліджено сучасний стан і практику банківського споживчого кредитування в Україні, виявлено основні проблеми, що стримують його розвиток, обґрунтовано напрями подальшого розвитку на основі вдосконалення нормативної бази та діяльності банків щодо формування необхідних ресурсів для споживчого кредитування та зниження рівнів ризику у сфері кредитування домашніх господарств.

The article analyzes the current situation and practice of banking consumer lending in Ukraine, reveals main problems hindering its development, substantiates directions for its further development through improvement of the normative base and banks' activities on formation of necessary resources for consumer lending and a reduction in risks in the area of lending to households.

Ключові слова: кредит, споживчий кредит, відсоткова ставка, ризик, платоспроможність, кредитні ресурси, валютний курс, валюта кредиту.

Key words: credit, consumer credit, interest rate, risk, creditworthiness, credit resources, exchange rate, currency of lending.

На сучасному етапі розвитку банківського кредитування спостерігається не лише зростання абсолютних величин, а й питомої ваги споживчих кредитів у загальному обсязі банківських кредитів. Розвиток споживчого кредитування забезпечує зростання не лише банківської системи, а й економіки в цілому. Проте споживче кредитування пов'язане зі значними ризиками, головним серед яких (за обсягом вкладень і ступенем невизначеності результату) є кредитний ризик.

Дослідження стану банківської системи України свідчить, що стрімке погіршення фінансового стану багатьох банків за останні роки було

спричинене проблемами в кредитній діяльності. Значні збитки за цим напрямом зумовлені невчасною платою відсотків за надані кредити, неповерненням самих боргів, а часто й залученням занадто дорогих кредитних ресурсів і нерентабельним їх розміщенням. Виходячи з цього, актуальним є аналіз сучасного стану ринку споживчого кредитування та з'ясування ступеня врахування і управління банками помилок, допущених у кризові роки.

Деякі питання теоретичних і практичних основ споживчого кредитування досліджено у працях Дж. Сінкі, П.Роуза, Р.Гросіана, Дж. Вулфела, О.І.Лаврушина, Л.П.Кролівецької,

Г.С.Панової, М.Ю.Погорельського, а також вітчизняних учених: І.Г.Брітченка, В.Д.Лагутіна, А.М.Мороза, М.І.Савлука, В.Т.Сусіденка, О.П.Бондаря та інших.

Метою нашого дослідження є визначення впливу кризових явищ на зміну практики споживчого кредитування.

ЕТАПИ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Споживче кредитування в незалежній Україні розвивалося нерівномірно. Проведений аналіз дає змогу виокремити кілька етапів його становлення та розвитку.

Перший етап (початок 1990-х років) характеризується глобальними змінами в усіх сферах життя, переходом від адміністративної практики господарювання до ринкової. Це, в свою чергу, вплинуло на рівень заробітної плати, зростання безробіття, падіння виробництва і товарообігу. За таких умов споживче кредитування не могло розвиватися.

Другий етап (друга половина 1990-х років). Разом із налагодженням процесів в економіці починає розвиватися споживче та іпотечне кредитування, щоправда, з високими процентними ставками. Зростає кількість банків, які здійснюють споживче кредитування, розпочинається їхня співпраця з торговельними мережами, зростає кількість кредитних програм.

Третій етап (2000–2006 рр.). Триває зростання кількості банків, котрі надають споживчі кредити, спрощується процедура їх оформлення, але реальні відсоткові ставки все ще залишаються високими. Розвивається парабанківська система (кредитні спілки, ломбарди). Характерною для цього етапу є поява на ринку такої кількості банків і небанківських фінансових установ, яка необхідна для появи конкуренції – з'являються нові кредитні продукти та їх агресивна реклама.

Четвертий етап (2006 р. – початок 2009 р.) – кредитна експансія. Цей період необхідно розділити на два підперіоди. В першому банки, що мали доступ до дешевих ресурсів із-за кордону, з метою отримання надприбутків почали надавати кредити, причому переважно у валюті залучених ресурсів і без необхідної перевірки кредитоспроможності позичальників у повному обсязі. Через світову фінансову кризу, котра суттєво впливала на фінансовий ринок України, та

низку інших чинників, зокрема девальвацію гривні, більшість позичальників не змогла виконати своїх зобов'язань перед кредиторами. Результатом цього (другий підперіод) стало фактичне призупинення надання нових споживчих кредитів і вельми повільне збільшення обсягів кредитування в подальшому.

П'ятий етап (від другої половини 2009 р. дотепер) – поступове відновлення споживчого кредитування. Банки почали приділяти більше уваги оцінюванню кредитоспроможності позичальників, суворіше контролювати ризиковість своєї діяльності. Спостерігається поступове зменшення проблемної заборгованості в кредитних портфелях банків, робота щодо повернення заборгованості триває.

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Згідно з метою дослідження необхідним вважаємо проведення ретроспективного аналізу розвитку споживчого кредитування в Україні, починаючи з 2006 р. Його динамічний розвиток спричинила низка чинників:

- стабільне зростання потреби населення в додаткових фінансах та недостатність у банків вільних коштів для їх задоволення;
- зацікавленість банків у розвитку цього продукту завдяки його високій дохідності й додатковим доходам, які супроводжують надання споживчих кредитів;
- вихід на український ринок міжнародних банків, котрі мають усталену апробовану в багатьох країнах практику кредитування та мають у своєму розпорядженні дешеві кредитні ресурси материнської компанії,

а також послаблення вимог цими банками щодо надання кредитів;

- скасування в 2003 році Національним банком України заборони на видачу кредитів в іноземних валютах. Це сприяло зростанню попиту на валютні споживчі кредити завдяки оманливо низьким відсотковим ставкам;

- законодавча неврегульованість споживчого кредитування, яка давала змогу знаходити прогалини в законодавстві з метою його недотримання.

Як свідчить аналіз даних, наведених у таблиці 1 і на графіку 1, у період 2006–2008 рр. спостерігалось стрімке зростання темпів кредитування банками населення, яке досягло максимуму в 2008 році. Збільшення обсягу кредитування відбулося переважно за рахунок примноження обсягу наданих споживчих кредитів (у тому числі автокредитів), питома вага яких становила 60–70% від загального обсягу.

У той час банки проводили агресивну кредитну політику, оскільки пріоритетом була максимізація прибутку за рахунок розширення обсягів кредитування без достатнього врахування рівня ризику. Крім того, банки відчували гостру нестачу кредитних ресурсів, тому отримували їх на зовнішніх фінансових ринках. Причому, якщо кредити надавали переважно довгострокові, то ресурси залучали короткострокові, тобто банки мали значний розрив ліквідності.

На основі аналізу даних, наведених на графіках 2 і 3, можемо зробити такі висновки. Якщо частка споживчих кредитів, що видавалися в іноземній валюті, становить 55–65%, тобто кредитування здійснювалося практично пропорційно у національній та іноземних валютах, то в сегменті іпотечних кредитів спостеріга-

Таблиця 1. Банківські кредити, надані домашнім господарствам

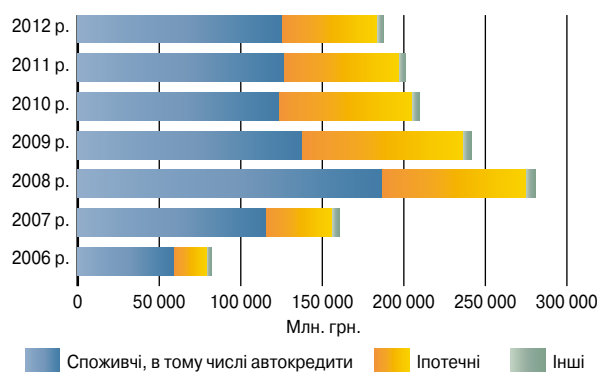
Млн. грн.

Період (станом на кінець року)	Усього	Споживчі кредити						На придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості			Інші кредити		
		Усього	У тому числі в розрізі валют		У тому числі на придбання транспортних засобів			Усього	У тому числі в розрізі валют		Усього	У тому числі в розрізі валют	
					Усього	У тому числі в розрізі валют							
			У гривні	В іноземних валютах		У гривні	В іноземних валютах		У гривні	В іноземних валютах			
2006 р.	82 010	58 453	26 093	32 360	–	–	–	20 412	2 417	17 995	3 145	2 183	962
2007 р.	160 386	115 032	49 083	65 949	–	–	–	40 778	6 079	34 698	4 577	3 241	1 336
2008 р.	280 490	186 088	66 693	119 395	–	–	–	88 352	8 847	79 505	6 050	3 282	2 768
2009 р.	241 249	137 113	52 190	84 923	33 698	9 030	24 668	98 792	11 632	87 160	5 343	2 847	2 497
2010 р.	209 538	122 942	52 478	70 464	25 088	7 477	17 611	81 953	9 841	72 112	4 643	2 439	2 204
2011 р.	201 224	126 192	71 091	55 100	19 511	8 356	11 156	70 447	12 503	57 944	4 585	3 081	1 504
2012 р.	187 629	125 011	85 384	39 627	18 759	10 399	8 284	58 427	14 243	44 185	4 191	3 063	1 128

Джерело: [3].

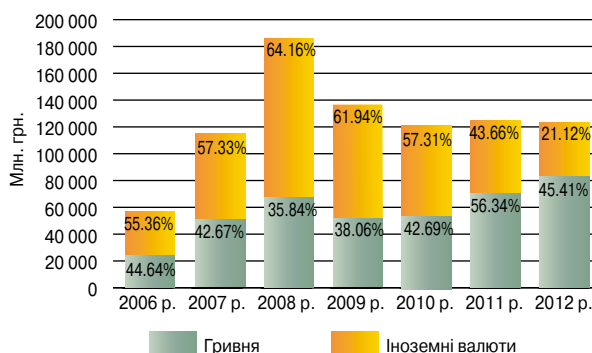

Графік 1. Обсяги банківських кредитів, наданих домашнім господарствам України в 2006–2012 рр. (станом на кінець року)

Джерело: побудовано за даними [3].

Графік 2. Обсяги та види валют, у яких були видані банківські споживчі кредити в Україні в 2006–2012 рр. (станом на кінець року)

Джерело: побудовано за даними [3].

ється протилежна ситуація. Впродовж 2006–2011 рр. більшість (85–90%) іпотечних кредитів видавалася в іноземній валюті. Звичайно, необхідно зазначити, що через брак необхідних даних у вільному доступі, дані, які аналізуються, є залишками кредитних коштів на кінець року, а не обсягами нових кредитів.

Величезний попит на кредитні кошти в іноземних валютах, як бачимо, виник завдяки стабільному курсу гривні впродовж тривалого періоду (див. графік 4).

Саме тому позичальникам не хотілося думати про валютний ризик, натомість їх приваблювали низькі відсоткові ставки за кредитами в іноземних валютах. Позиція банків у цій ситуації пояснюється відсутністю необхідного обсягу ресурсної бази в національній валюті й можливістю отримати ресурси від іноземної материнської компанії в іноземній валюті. Банки були зацікавлені в наданні кредитів у тій валюті, в якій було отримано залучені ресурси, а отже, валютний ризик повністю перекладався на позичальника. Більше того,

позбувшись валютного ризику, банки та регулятор не брали до уваги можливості девальвації гривні.

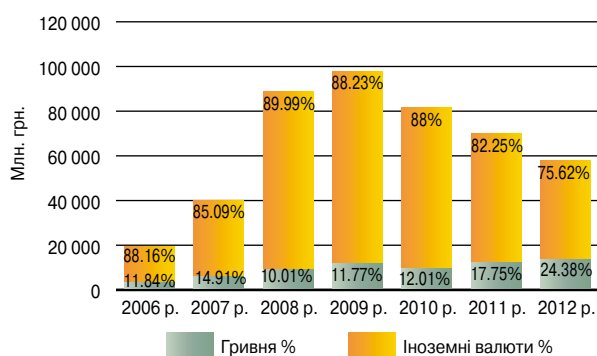
Проте й це не вичерпний перелік причин виникнення кризової ситуації. З одного боку, банк, котрий видавав кредит в іноземній валюті, мав здійснювати ретельний відбір позичальників і передбачити в кредитних договорах механізм реструктуризації боргу при виникненні подібної ситуації. З другого боку, Національний банк України як регулятор банківської системи мав передбачити можливі наслідки динамічного кредитування населення в іноземній валюті, яка не є законним платіжним засобом та в якій не виплачується заробітна плата громадянам України. Після того, як гривня, що впродовж кількох років поспіль не давала приводу сумніватися в стабільності курсу, у 2008 році за два місяці знецінилася на 50%, позичальники опинилися в ситуації, коли їхні доходи, що не змінювалися, вже не давали змоги розраховуватися за валютними кредитами. Крім того, в Україні спостерігався дефіцит іноземної валюти. В

2009 році українські банки переказали іноземним установам на погашення отриманих позичок на 7.6 млрд. доларів США більше, ніж отримали від них нових кредитів. Відплив іноземної валюти суттєво зменшив насиченість нею економіки, що означало наростання її дефіциту в майбутньому. На внутрішньому ринку громадяни купили в банків доларів на 9.6 млрд. більше, ніж продали, що було спричинено побоюваннями знецінення національної валюти [6].

У червні 2009 року Національний банк України заборонив використання іноземної валюти для кредитування позичальників — фізичних осіб (крім випадків цільового кредитування для оплати послуг нерезидентам за лікування та навчання за кордоном) у повній сумі або частинами, в тому числі у формі кредитної лінії або кредиту “овердрафт” за картковим рахунком. Але ці заходи не вирішили проблему з уже наявною заборгованістю за кредитами в іноземних валютах.

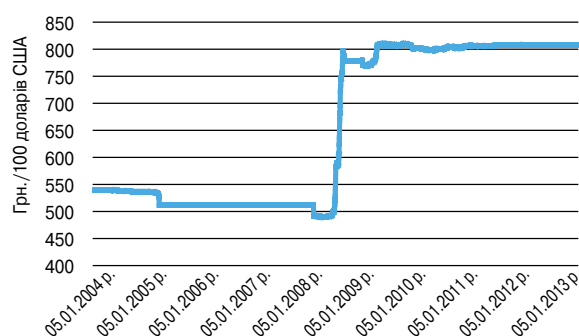
Упродовж 2009 року і більшої частини 2010-го українські банки майже

Графік 3. Обсяги та види валют, у яких були видані банківські іпотечні кредити в Україні в 2006–2012 рр. (станом на кінець року)

Джерело: побудовано за даними [3].

Графік 4. Динаміка офіційного курсу гривні щодо долара США в 2004–2013 рр.

Джерело: побудовано за даними [5].

не кредитували фізичних осіб (у середньому щомісяця видавалося кредитів на суму 3–4 млрд. грн. [4]), натомість вони були змушені вирішувати проблеми, пов'язані з кредиторською заборгованістю. У цей час відбулося значне підвищення процентних ставок за кредитами, істотно зменшилися терміни кредитування, вимоги до позичальників стали жорсткішими. Кредити надавалися лише клієнтам з абсолютною платоспроможністю й позитивною кредитною історією, а в деяких випадках — лише з поручителем.

Ознаки готовності ринку споживчого кредитування до відновлення окреслилися влітку 2010 року, коли почала відновлюватися довіра населення та суб'єктів господарювання до банківської системи. Це мало б сприяти зниженню відсоткових ставок за кредитами в гривні, але, як свідчить аналіз даних, наведених на графіку 5, у 2010 році вони не змінювалися, а в першій половині 2011-го — навіть збільшилися. Крім того, відбулася суттєва диференціація відсоткових ставок залежно від строку, виду

та валюти кредиту. Впродовж 2012 року та перших місяців 2013-го тривала тенденція до зростання відсоткових кредитних ставок у гривні, але вона була перервана конкурентною боротьбою між великими та меншими банками, за якої останні знизили ставки, спровокувавши таким чином їх падіння на ринку.

СУЧАСНИЙ СТАН СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Незважаючи на “консервацію” банками високого рівня відсоткових ставок за кредитами, спостерігається поступове зростання обсягів кредитування, хоча його темпи ще недостатні. Банки твердо стоять на позиції мінімізації ризиків за принципом, коли відповідальні позичальники змушені платити за безвідповідальних. Іншими словами, якщо позичальник є недобросовісним і погасити зобов'язання перед банком за рахунок його заставного майна не вдасться, то збитки банку покриваються за рахунок позичальників, котрі добросовісно виконують свої зобов'язання.

Обсяги надання нових кредитів залишаються значно нижчими від обсягів погашення заборгованості. Зменшення заборгованості клієнтів пов'язане з добровільним погашенням, стягненням, продажем і списанням “поганих” боргів.

Із грудня 2010 року щомісячний обсяг нових кредитів становив близько 7 млрд. грн. Ця тенденція триває й дотепер, що дає підстави констатувати наявність попиту і пропозиції на споживчі кредити, тобто нової хвилі споживчого кредитування. Крім того, збільшення кількості банків, які активно розвивають споживче кредитування, пояснюється надлишковою ліквідністю, котра виникла за період кредитного затишшя. Необхідно акцентувати увагу на цікавій тенденції: найбільший попит на кредити, а отже, й обсяги кредитування, припадають на грудень, а вже у січні — лютому відбувається різкий спад споживчого кредитування і, як правило, цей показник є найменшим серед наступних місяців року. Тобто попит на кредити досягає максимуму напередодні новорічних свят.

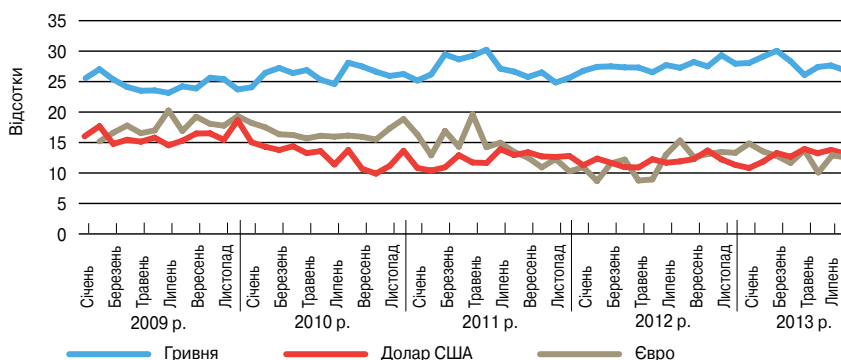
У регіональному розрізі за обсягами наданих споживчих кредитів лідерами є банки Київської (з містом Київ), Одеської, Дніпропетровської та Донецької областей. Станом на 31.06.2013 р. на ці регіони припадало 62% від загальної суми наданих в Україні споживчих кредитів. Така концентрація пов'язана із зосередженням фінансового та виробничого потенціалу держави в цих регіонах. Аналогічна ситуація спостерігалася і в минулі роки, але при цьому в 2012 році відбулося збільшення питомої ваги наданих споживчих кредитів банками Київської області [3].

З метою здійснення порівняльного аналізу діяльності банків усі банки за розміром загальних активів були поділені Національним банком України на чотири групи за такими критеріями (станом на 31.12.2012 р.):

- I група: активи більше 15 000 млн. грн.;
- II група: активи більше 5 000 млн. грн.;
- III група: активи більше 3 000 млн. грн.;
- IV група: активи менше 3 000 млн. грн. [2].

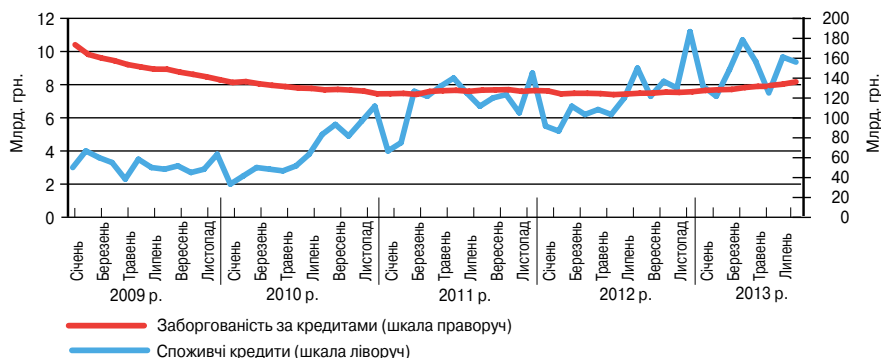
Розглянемо 10 банків, які надавали найбільші обсяги кредитування фізичним особам у докризовий (2006 р.), кризовий (2009 р.) та післякризовий (2013 р.) періоди (див. таблицю 2).

Графік 5. Рівень відсоткових ставок за банківськими споживчими кредитами в банківській системі України в 2009–2013 рр. (станом на кінець місяця)

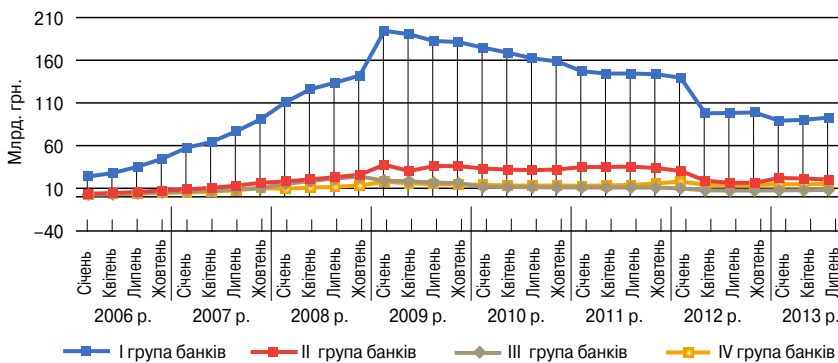
Джерело: побудовано за офіційними даними Національного банку України [4].

Графік 6. Обсяги нових банківських споживчих кредитів, наданих домашнім господарствам, і заборгованість за ними в Україні в 2009–2013 рр. (станом на кінець місяця)

Джерело: побудовано за офіційними даними Національного банку України [4].

Графік 7. Обсяги банківських кредитів, наданих фізичним особам в Україні в 2006–2013 рр., у розрізі груп банків (станом на кінець місяця)

Джерело: побудовано за офіційними даними Національного банку України [3].

До переліку лідерів входять банки першої групи.

Аналіз даних, наведених у таблиці 2, свідчить, що до кризи концентрація кредитування була значно вищою, ніж у кризовий та післякризовий періоди. Основна маса наданих кредитів припадала на перші п'ять банків – понад 72% від усіх виданих кредитів фізичним особам в Україні. Період кредитного буму спонукав інші банки до збільшення обсягів кредитних портфелів і вже в 2009 році частка п'ятох лідерів зменшилася внаслідок збільшення обсягу наданих кредитів іншими банками.

За досліджуваний період рейтинг лідерів неодноразово змінювався. До нього в різні роки входили банк “Надра”, Промінвестбанк, Укрпромбанк, ОТП-банк, Ощадбанк, Кредитпромбанк, Альфа-банк, Сведбанк, банк “Форум”, ПУМБ, Дельта-банк. Про-

те було виявлено п'ять банків, які надавали найбільші обсяги кредитів фізичним особам, тобто завжди входили до цього рейтингу, хоча й посідали різні місця: Приватбанк, Укрсиббанк, Райффайзен-банк “Аваль”, Укрсоцбанк, банк “Фінанси та кредит”.

Станом на 01.06.2013 р. лідером щодо кредитування фізичних осіб був Приватбанк із часткою 24.46%. Упродовж 2006–2013 рр. цей банк із невеликими перервами утримує першість за обсягом кредитів і заборгованості фізичних осіб за споживчими кредитами. В цілому 10 банків зосереджують понад 64.12% загального обсягу кредитів, наданих фізичним особам банківською системою України. Ці банки мають значні обсяги ресурсів для надання кредитів, саме їм довіряють вкладники, вважаючи їх стабільними, та саме на них звертають увагу в разі виникнення необхідності отримання

кредиту, особливо довгострокового.

Найбухливіші темпи зростання обсягів кредитування населення припадають на початок 2006-го – середину 2009 років. За цей час обсяг наданих кредитів зріс у вісім разів: від 33.16 млрд. грн. у 2006 році до 268.86 млрд. грн. у 2009 році. Стрімке зростання обсягів наданих кредитів було зумовлене доступністю й дешевизною ресурсів, а також розвинутою мережею філій та довірою населення до банків першої групи. Максимуму кредитування було досягнуто в січні 2009 року, коли на банки першої групи (за класифікатором Національного банку України) припадало 72% загального обсягу кредитів, наданих фізичним особам банками України. Аналіз даних, наведених на графіку 7, свідчить, що саме банки першої групи спричинили виникнення кредитної кризи.

Уже з квітня 2009 року відбувалося зниження обсягів кредитування. Ця тенденція триває досі. Зменшення обсягів кредитування саме на початку 2009 року було зумовлене такими чинниками:

- обсяги проблемної заборгованості сягнули максимально допустимого рівня;
- банки суттєво посилили свої вимоги до оцінки платоспроможності потенційних позичальників і збільшили процентні ставки за кредитами, щоб мінімізувати ризик їх неповернення;
- погіршився рівень платоспроможності населення, що в умовах фінансової кризи стало наслідком ско-

Таблиця 2. Рейтинг банків України за обсягами наданих кредитів фізичним особам у 2006, 2009 та 2013 роках

Рейтинг	2006 р.			2009 р.			2013 р.		
	Банк	Обсяг кредитів, наданих фізичним особам, тис. грн.	Частка в загальному обсязі кредитів, наданих фізичним особам, %	Банк	Обсяг кредитів, наданих фізичним особам, тис. грн.	Частка в загальному обсязі кредитів, наданих фізичним особам, %	Банк	Обсяг кредитів, наданих фізичним особам, тис. грн.	Частка в загальному обсязі кредитів, наданих фізичним особам, %
1	Приватбанк	11 564 164	21.31	Укрсиббанк	28 036 511	18.61	Приватбанк	21 356 310	24.46
2	Райффайзен-банк “Аваль”	10 532 347	19.41	Райффайзен-банк “Аваль”	25 122 750	16.68	Дельта-банк	14 116 672	16.17
3	Укрсиббанк	9 799 782	18.06	Укрсоцбанк	21 883 943	14.53	Укрсоцбанк	11 711 792	13.41
4	Укрсоцбанк	6 953 265	12.81	Приватбанк	20 330 057	13.50	Банк “Надра”	10 348 860	11.85
5	ОТП-банк	4 615 081	8.51	Банк “Надра”	16 072 183	10.67	Райффайзен-банк “Аваль”	8 217 506	9.41
6	Банк “Надра”	3 841 600	7.08	ОТП-банк	15 739 706	10.45	Укрсиббанк	7 573 369	8.67
7	Ощадбанк	2 696 331	4.97	Сведбанк	7 163 705	4.76	Альфа-банк	4 414 881	5.06
8	Банк “Фінанси та кредит”	1 804 119	3.32	Ощадбанк	5 959 409	3.96	ПУМБ	3 412 987	3.91
9	Кредитпромбанк	1 311 590	2.42	Альфа-банк	5 490 636	3.65	ВТБ-банк	3 130 596	3.59
10	Промінвестбанк	1 143 952	2.11	Банк “Фінанси та кредит”	4 833 635	3.21	Банк “Фінанси та кредит”	3 031 097	3.47
	Усього	54 262 231	100.00	Усього	150 632 535	100.00	Усього	87 314 070	100.00

Джерело: підготовлено за офіційними даними Національного банку України [3].

рочення робочих місць, а в умовах кредитного буму — обтяження кредитних зобов'язань;

- зменшилися обсяги ресурсів унаслідок нестачі в населення вільних коштів;
- поглибилися проблеми банків із ліквідністю й адекватністю капіталу;
- уповільнився темп зростання виробництва, зменшилися обсяги споживання.

Така ситуація активізувала кредитну діяльність банків другої групи. У докризовий та кризовий періоди переважна більшість споживчих кредитів надавалися в точках продажу. Негативними чинниками такої практики були:

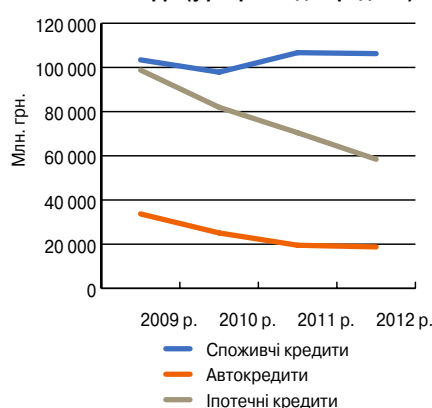
- збільшення вартості кредиту внаслідок встановлення додаткової комісії, що використовувалася для оплати праці банківського персоналу в цих точках продажу;
- завищення фінансових показників позичальника кредитними спеціалістами через їх неконтрольованість з боку банку.

Упродовж періодів, коли банки майже не кредитували фізичних осіб, загальнопоширеною тенденцією стало скорочення банками адміністративних витрат, у тому числі й за рахунок звільнення кредитних спеціалістів. На сучасному етапі при відновленні кредитування банкам довелося відновлювати кредитні продукти, які потребують мінімальних адміністративних витрат і дають змогу використовувати нові канали продажу. Таким продуктом перш за все є кредити, що видаються на кредитну картку.

Початок відновлення кредитування банками на кредитну картку припадає на 2010 рік, але кількість банків, які пропонували такий продукт, була обмеженою. Звичайно, банки зацікавлені у відновленні кредитування, проте є вагомі причини, котрі стримують ці процеси, зокрема:

- використання коштів на кредитній картці позичальником має переважно спонтанний характер, строки кредитування та розмір кредиту більші порівняно з класичною схемою кредитування, що істотно ускладнює прогнозування зростання обсягів кредитного портфеля та оцінку його якості;
- непопулярність кредитних карт серед населення порівняно з розвинутими країнами, оскільки населення України звикло розраховуватися та позичати кошти готівкою, не розуміючи переваг кредитних карток.

Графік 8. Обсяги банківських кредитів, наданих фізичним особам в Україні в 2009–2012 рр. (у розрізі видів кредитів)

Джерело: побудовано за даними [3].

Зі збільшенням їх пропозиції на ринку зростає конкуренція за клієнта. Проте банки не використовують конкурентну перевагу зменшення процентних ставок та не збільшують ліміти кредитування, а розвивають технології дистанційного обслуговування та самообслуговування позичальників, що дає змогу власникам кредитних карток самостійно стежити за станом своєї заборгованості й управляти нею, не відвідуючи відділення банку.

У 2012 році внаслідок невважених дій у сфері кредитування з використанням кредитних карток, а саме — збільшення банками процентних ставок за користування кредитними коштами в середньому на 2,7–3,4 в. п. та зменшення лімітів, цілком очікувано відбулося зменшення кількості активних кредитних карток [7].

Серед трьох основних видів кредитів, котрі надаються фізичним особам, уже третій рік поспіль лідирує суто споживче кредитування (див. графік 8). Це пояснюється зацікавленістю банків у наданні короткострокових позик унаслідок нестачі довгострокових ресурсів. Високоризиковість таких позик, зумовлена відсутністю забезпечення, не стримує кредитну діяльність банків, адже вони за старою схемою закладають ризики в реальну відсоткову ставку, а тому такий кредит є ще й високодохідним. Активно збільшується й кількість банків, котрі надають кредити готівкою, та палітра кредитних програм.

Незмінною залишається практика приховування банками від клієнта достовірної та повної інформації про вартість і умови надання кредиту, незважаючи на внесення у вересні 2011 року

численних змін до законодавства у сфері кредитування, внаслідок цього в Україні раніше від інших країн пострадянського простору почали розвивати спеціальне регулювання споживчого кредитування. Це свідчить про прагнення України привести національне законодавство у цій сфері у відповідність із положеннями європейського законодавства. Проте на практиці ситуація ще залишається складною:

- відповідно до Постанови Правління Національного банку України “Про затвердження Правил надання банками України інформації споживачу про умови кредитування та сукупну вартість кредиту” від 10.05.2007 р. № 168 банки зобов'язані перед укладенням кредитного договору надати споживачу в письмовій формі інформацію про умови кредитування та орієнтовну сукупну вартість кредиту [1]. Для уникнення обов'язкового виконання цих умов як засіб оформлення кредиту банки почали використовувати заяви-оферти. За ними позичальники самі “пропонують” банку погодитися на умови договору, що розроблений цим же банком. Таким чином кредитори уникають відповідальності за включення незаконних умов до договору надання кредиту та надають позичальнику “бонус”, що полягає в неможливості відкликати згоду на укладення договору;

- порушення умов постанови Правління Національного банку України № 168 відбувається в деяких банках і при наданні кредитів з оформленням кредитних договорів. Якщо позичальник звертається до кредитного працівника за роз'ясненнями, отримати їх він не може. У випадку надання кредитів за партнерськими програмами (особливими домовленостями між кредиторами та підприємствами торгівлі для надання кредитів їхнім клієнтам) у деяких випадках неможливо отримати інформацію про те, хто є кінцевим кредитором;

- дієвим механізмом заохочення споживача до отримання ним кредиту є незначна відсоткова ставка у рекламному оголошенні. При цьому вартість кредиту фактично переноситься з відсоткової ставки на комісію, яку позичальник сплачує щомісяця. В такому випадку ефективна ставка за кредитом може бути більшою від 100%;

- характерною рисою післякризового кредитування є нав'язування банками додаткових послуг при укладенні договорів споживчого кредитування.

Серед таких послуг пропонується страхування здоров'я/життя позичальника та оформлення кредитної картки.

В українських реаліях нормативно-правовий акт може бути дієвим лише за умови знання та усвідомлення населенням своїх прав. Тільки шляхом відстоювання своїх інтересів споживачі можуть завадити реалізації недобросовісних схем кредитування. Незацікавленість у відстоюванні власних прав, незнання на належному рівні законів України свідчить про ще одну сучасну проблему — низький рівень фінансової грамотності населення.

ВИСНОВКИ

Споживче кредитування в Україні перебуває в активній фазі відновлення, збільшується кількість кредитних продуктів, які пропонують банки. Збільшення попиту на кредити з боку населення не є результатом зниження вартості кредитів або використання банками нецінових методів конкуренції, а спричинене лише відновленням фінансового потенціалу населення та виникненням нових потреб, котрі не можуть бути задоволені виключно за рахунок заробітної плати.

На жаль, слід констатувати той факт, що менеджмент банків не усвідомив головні уроки кризи. Оцінка кредитоспроможності позичальника

хоча й проводиться на вищому рівні, проте він недостатній для уникнення масового неповернення кредитів, як у минулі роки. Ризики банки перекладають на відповідальних позичальників, котрі сплачують і за себе, і за боржників, забезпечуючи таким чином беззбитковість кредитної діяльності банку. Таку схему банки використовують упродовж усього періоду діяльності банківської системи України та кредитування населення. Замість виконання норм законодавства у сфері кредитування банки шукають і знаходять нормативні прогалини для їх невиконання. Серед усіх видів кредитування фізичних осіб банки надають перевагу найризикованішому — споживчому. Таким чином, для банків першочерговою необхідністю є отримання прибутку, а не забезпечення стабільності банківської системи чи створення комфортних умов для задоволення потреб населення.

Література

1. *Постанова Правління Національного банку України “Про затвердження Правил надання банками України інформації споживачу про умови кредитування та сукупну вартість кредиту” від 10.05.2007 р. № 168.* — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0541-07>.

2. *Рішення Комісії з питань нагляду та регулювання діяльності банків Національного банку України “Про розподіл банків на групи” від 23.12.2011 р. № 814.* — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/vr814500-11>.

3. *Статистичний бюлетень (електронне видання) НБУ.* — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57897.

4. *Статистичні випуски Національного банку України.* — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57420.

5. *Динаміка курсів валют НБУ.* — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/ru/currency/search/form/period>.

6. *Лановий В. Колапс банківської системи // Тиждень.ua.* — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Economics/73833/PrintView>.

7. *“Пластиковые” займы дорожают и теряют популярность: обзор рынка кредитных карт и овердрафтов на 30 октября 2012 г.* — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.prostobank.ua/kreditnye_karty/stati/plastikovye_zaymy_dorozhayut_i_teryayut_populyarnost_obzor_rynka_kreditnyh_kart_i_overdraftov_na_30_oktyabrya_2012_goda.

Монети України/

Поповнення готівково-грошового обігу розмінною монетою номіналом 50 копійок із низьковуглецевої сталі

Готівково-грошовий обіг в Україні, починаючи з 1 жовтня 2013 року, поповнено розмінною монетою номіналом 50 копійок 2013 року випуску. Її дизайн не відрізняється від дизайну монет відповідного номіналу попередніх років випуску, крім зазначеного на ній року випуску — 2013 р. Монету виготовлено з низьковуглецевої сталі з гальванічним покриттям.

Досі для карбування розмінних монет номіналом 50 копійок використовувався сплав алюмінієвої бронзи. Основна передумова для зміни матеріалу монет — поєднання технологічного та економічного ефектів, а саме використання новітніх

технологій під час виготовлення заготовок та карбування монет, а також зменшення їх собівартості завдяки відмові від використання кольорових металів (і сплавів), вартість яких на міжнародному ринку зростає. Використання нового матеріалу для виготовлення монет номіналом 50 копійок не впливає на термін їх обігу та захищеність від підробки.

Монети номіналом 50 копійок 2013 року випуску є дійсними платіжними засобами України і функціонують в обігу разом із відповідними монетами попередніх років карбування, які не вилучатимуться з обігу.

Володимир Бодров

Доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри управління
національним господарством
Національної академії державного управління
при Президентові України

Леся Рудалєва

Заступник начальника відділу з особливо важливих справ
юридичного департаменту Національного банку України,
аспірант кафедри управління національним господарством
Національної академії державного управління
при Президентові України

E-mail: rudaleva@bank.gov.ua

Нова депозитарна система України

У статті проаналізовано нову депозитарну систему України та нові форми державного регулювання діяльності банків і Національного банку України на фондовому ринку. Розроблено рекомендації щодо їх удосконалення.

In the article, analyzed is the new depository system of Ukraine and new forms of the state banking regulation of bank and the National Bank of Ukraine on the stock market. Developed are recommendations for their improving.

Ключові слова: депозитарна система, депозитарна установа, державне регулювання, Національний банк України.

Key words: depository system, depository institution, state regulation, National Bank of Ukraine.

Національний план дій на 2011 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава”, затверджений Указом Президента України від 27 квітня 2011 року № 504/2011, передбачає створення єдиної системи депозитарного обліку цінних паперів [1, п. 3.18]. Це давня мрія багатьох науковців і практиків, яка здійснилася завдяки ухваленню Верховною Радою України 6 липня 2012 року Закону України “Про депозитарну систему України”.

Зауважимо, що хоч у депозитарній системі нашої держави і відбулися прогресивні зміни, необхідність організації роботи щодо приведення у відповідність із вимогами прийнятого за-

конодавчого акта діяльності учасників фондового ринку, передусім банків, є очевидною. Дослідження інституційних проблем діяльності банків на фондовому ринку в спеціальній науковій літературі представлені широко. Проте після прийняття Закону України “Про депозитарну систему України” та відповідних змін до законодавчих актів, які стосуються діяльності учасників депозитарної системи, потребує подальшого вдосконалення система державного регулювання діяльності банків на фондовому ринку.

Метою цієї статті є аналіз Закону України “Про депозитарну систему України” та його впливу на організацію діяльності банків і Національного банку на фондовому ринку, розробка пропозицій щодо вдосконалення їх державного регулювання, а також виявлення недоліків і визначення перспектив подальшого вдосконалення цього напрямку діяльності.

Інтеграційні процеси фінансових ринків як на національному, так і на міжнародному рівнях, зумовили запровадження нової депозитарної системи в Україні, яка діє з жовтня 2013 року. Основними цілями прийняття відповідного законодавчого акта є створення розвинутої, прозорої та централізованої депозитарної системи

України, спроможної забезпечити:

- обслуговування операцій із цінними паперами;
- уніфікацію принципів і порядку здійснення діяльності учасниками депозитарної системи та взаємодії між ними;
- забезпечення належного депозитарного обслуговування широкого кола інвесторів, у тому числі інституційних (інститутів спільного інвестування, пенсійних фондів, страхових компаній), та поліпшення інвестиційного клімату в державі, що має сприяти залученню іноземних інвестицій через інструменти фондового ринку;
- усунення недоліків у системі обліку прав власності на цінні папери;
- запровадження чітких та прозорих механізмів здійснення розрахунків за правочинами щодо цінних паперів;
- вирішення корпоративних конфліктів, пов'язаних із веденням реєстру власників іменних цінних паперів, тощо.

ОСНОВНІ НОВЕЛИ НОВОЇ ДЕПОЗИТАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У цілому про нову депозитарну систему в Україні необхідно зазначити, що вперше в практиці

фондового ринку законодавцем було встановлено:

- мінімальні вимоги до статутного капіталу Центрального депозитарію, його виключні повноваження;
- підстави призначення тимчасової адміністрації Центрального депозитарію, вимоги до його статуту і погодження внесення до нього змін;
- порядок і принципи формування органів управління Центральним депозитарієм, а також порядок прийняття ними рішень.

Крім того, передбачено встановлення чітких і прозорих умов для здійснення діяльності в депозитарній системі України, зокрема:

- порядок складення реєстру власників іменних цінних паперів, завдяки цьому зникає проблема можливості існування “подвійного реєстру”;
- порядок та принципи взаємодії Центрального депозитарію та депозитарних установ щодо забезпечення депозитарного обслуговування обігу цінних паперів в Україні.

На нашу думку, великим кроком уперед стало встановлення законодавцем механізму захисту від розкриття та розголошення інформації з системи депозитарного обліку емісійних цінних паперів, запровадження вдосконаленого електронного документообігу та використання електронного цифрового підпису між професійними учасниками депозитарної системи України, в тому числі щодо обліку прав власності на цінні папери.

Тривалий час питання здійснення клірингової діяльності перебувало в “зародковому стані”: чинним законодавством було визначено лише можливість отримання ліцензії на здійснення клірингової діяльності. При цьому недостатньо регламентувався порядок провадження такого виду діяльності на фондовому ринку. На думку авторів, прогресивними змінами в депозитарній системі України є врегулювання правових засад провадження клірингової діяльності, вимог до клірингових установ, правил клірингу та механізмів зниження ризиків невиконання або несвочасного виконання зобов’язань, що виникли за договорами, укладеними на фондовій біржі.

Загалом варто зауважити, що нова депозитарна система вирішує такі проблемні питання функціонування депозитарної системи України, як:

- обіг цінних паперів, що належать нерезидентам;
- обіг цінних паперів, що належать інституційним інвесторам;

– порядок здійснення розрахунків за правочинами щодо цінних паперів, вчинених з допомогою організаторів торгівлі;

– порядок виникнення, зміни, передачі та припинення прав за цінними паперами;

– строки реєстрації прав на цінні папери, порядок їх реалізації.

НОВА ДЕПОЗИТАРНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ

Отже, нова депозитарна система України є сукупністю учасників депозитарної системи та правовідносин між ними щодо ведення обліку цінних паперів, прав на цінні папери і прав за цінними паперами та їх обмежень, що встановлюються в системі депозитарного обліку цінних паперів, у тому числі внаслідок проведеного розрахунку за правочинами щодо цінних паперів.

Депозитарна діяльність в Україні до прийняття Закону “Про депозитарну систему” [3] полягала в наданні послуг щодо зберігання цінних паперів незалежно від форми їх випуску, відкриття та ведення рахунків у цінних паперах, обслуговування операцій за цими рахунками (включаючи кліринг і розрахунки за угодами щодо цінних паперів), а також обслуговування операцій емітента щодо випущених ним цінних паперів. Цю діяльність проводили акціонерні товариства і товариства з обмеженою відповідальністю, які були учасниками Національної депозитарної системи, та здійснювали такі види діяльності:

- зберігання й обслуговування обігу цінних паперів на рахунках у цінних паперах та операцій емітента щодо випущених ним цінних паперів;
- кліринг та розрахунки за угодами щодо цінних паперів;
- ведення реєстрів власників іменних цінних паперів [2, ст. 6].

У зв’язку із запровадженими нововведеннями депозитарною діяльністю в Україні вважається діяльність професійних учасників депозитарної системи та Національного банку щодо надання послуг зі зберігання та обліку цінних паперів, обліку й обслуговування набуття, припинення та переходу прав на цінні папери і прав за цінними паперами та обмежень прав на цінні папери на рахунках у цінних паперах депозитарних установ, емітентів, депозитаріїв-кореспондентів, осіб, які провадять клірингову діяльність, Розрахункового центру з обслуговування

договорів на фінансових ринках (надалі — Розрахунковий центр), депонентів, а також надання інших послуг, які відповідно до цього закону мають право надавати професійні учасники депозитарної системи України [3, ст. 1].

Тобто в Україні будуть провадитися такі види депозитарної діяльності:

- 1) депозитарна діяльність Центрального депозитарію;
- 2) депозитарна діяльність Національного банку України;
- 3) депозитарна діяльність депозитарної установи;
- 4) діяльність зі зберігання активів інститутів спільного інвестування;
- 5) діяльність зі зберігання активів пенсійних фондів [3, ст. 3].

Отже, законодавчі нововведення сприяють реалізації прогресивних змін у депозитарній діяльності. Так, пильної уваги заслуговує виокремлення депозитарної діяльності Національного банку, що свідчить про отримання ним значних повноважень при провадженні діяльності на фондовому ринку як учасника депозитарної системи України. Крім того, у зв’язку із запровадженням інституту спільного інвестування та недержавного пенсійного страхування особливого значення набули такі види депозитарної діяльності, як діяльність зі зберігання активів пенсійних фондів та діяльність зі зберігання активів інститутів спільного інвестування.

Згідно із Законом України “Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні” [2] учасники національної депозитарної системи поділялися на:

- *прямих учасників* — депозитаріїв, зберігачів, реєстраторів власників іменних цінних паперів;
- *опосередкованих учасників* — організаторів торгівлі цінними паперами, банки, торговців цінними паперами та емітентів.

У свою чергу, національна депозитарна система складалася з двох рівнів:

- *нижній рівень* — зберігачі, які ведуть рахунки власників цінних паперів, та реєстратори власників іменних цінних паперів;
- *верхній рівень* — Національний депозитарій України (надалі — Національний депозитарій) і депозитарії, що ведуть рахунки для зберігачів та здійснюють кліринг і розрахунки за угодами щодо цінних паперів, встановлюють договірні двосторонні повнофункціональні кореспондентські відносини щодо цінних паперів між собою, а також зобов’язані мати спе-

ціальний рахунок у цінних паперах у кожному іншому депозитарії та відкривати такі рахунки всім іншим депозитаріям [2, ст. 1].

УЧАСНИКИ НОВОЇ ДЕПОЗИТАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У зв'язку із запровадженням нової депозитарної системи її учасниками визначені: Національний банк України (НБУ), професійні учасники депозитарної системи України (поділяються на Центральний депозитарій, депозитарні установи), депозитарії-кореспонденти, фондові біржі, клірингові установи, Розрахунковий центр, емітенти, торговці цінними паперами, компанії з управління активами, депоненти [3, ст. 1].

Отже, законодавцем був скасований інститут реєстраторів власників іменних цінних паперів, зберігачів цінних паперів та депозитаріїв, які забезпечували первинний та вторинний облік цінних паперів і прав на ці цінні папери. Даний інститут замінений депозитарними установами, які в більшості своїх функцій отримали повноваження ліквідованих професійних учасників фондового ринку. Натомість з'явилися нові учасники депозитарної системи, що забезпечать її функціонування. До них належать:

- Центральний депозитарій (який створюється на базі Національного депозитарію України та отримує значні повноваження щодо обліку цінних паперів і прав на цінні папери);
- депозитарії-кореспонденти;
- клірингові установи;
- Розрахунковий центр.

Враховуючи те, що банки в Україні є активними учасниками фондового ринку, вони отримали оновлені функції як учасники депозитарної системи. Зокрема банк має право здійснювати депозитарну діяльність депозитарної установи та діяльність із торгівлі цінними паперами, що належить до посередницьких послуг, які надаються банками на ринку цінних паперів. Нагадаємо, що торгівля цінними паперами — це брокерська, дилерська діяльність, діяльність з управління цінними паперами та андеррайтинг.

Депозитарна установа провадить діяльність із депозитарного обліку та обслуговування обігу цінних паперів і корпоративних операцій емітента на рахунках у цінних паперах депонентів, а також на власному рахунку в цінних паперах, на якому обліковуються цінні папери, права на цінні

папери та обмеження прав на цінні папери, що належать такій депозитарній установі [3, ст. 18].

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК ЯК УЧАСНИК НОВОЇ ДЕПОЗИТАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Проведення депозитарної діяльності НБУ

У рамках нової депозитарної системи Національний банк отримав більші права як її учасник, що ставитиме його за ступенем активності на один рівень з іншими банками як учасниками фондового ринку України. Національний банк може провадити такі види депозитарної діяльності:

- депозитарна діяльність депозитарної установи;
- діяльність зі зберігання активів інститутів спільного інвестування;
- діяльність зі зберігання активів пенсійних фондів.

Ці види діяльності можуть поєднуватися з кліринговою діяльністю [3, ст. 3]. Як учасник депозитарної системи України депозитарна установа НБУ здійснює депозитарний облік державних цінних паперів (облігацій внутрішніх державних позик, цільових облігацій внутрішніх державних позик, казначейських зобов'язань України) та облігацій місцевих позик (облігацій внутрішніх місцевих позик). Для забезпечення депозитарного обліку цих цінних паперів НБУ:

- зараховує, зберігає, а також списує цінні папери у зв'язку з їх погашенням та/або анулюванням;
- зберігає глобальні сертифікати і тимчасові глобальні сертифікати;
- складає реєстри власників іменних цінних паперів;
- зберігає інформацію про осіб, визначених на надання емітентом реєстру власників іменних цінних паперів;
- відкриває та веде рахунки у цінних паперах емітентів, депозитарних установ, депозитаріїв-кореспондентів, клірингових установ та Розрахункового центру тощо [3, ст. 13].

Клірингова діяльність НБУ

Це діяльність, яка стосується визначення зобов'язань, що підлягають виконанню за правочинами щодо державних цінних паперів та облігацій місцевих позик, підготовка документів (інформації) для проведення розрахунків, а також створення системи гарантій із виконання зобов'язань за правочинами щодо вказаних цінних паперів.

Нові повноваження НБУ відповідно до Закону України "Про депозитарну систему України"

1. У новій депозитарній системі України НБУ як її учасник отримав додаткові повноваження щодо:

- здійснення відповідно до компетенції депозитарного обліку;
- забезпечення обліку та зберігання переданих йому цінних паперів, що конфісковані (заарештовані) на користь держави та/або таких, що визнані безхазайними, для чого може відкривати рахунки в цінних паперах у депозитарних установах;
- визначення переліку функцій щодо управління діяльністю власного корпоративного недержавного пенсійного фонду, а також порядку здійснення таких функцій.

Особливу увагу слід звернути на новели, які зобов'язують НБУ придбавати акції інших учасників депозитарної системи. До цих нововведень Національний банк був звільнений від такого зобов'язання (виняток становить частка НБУ в Національному депозитарії України, на базі якого, відповідно до вимог нового законодавства, створюється Центральний депозитарій).

Згідно із Законом "Про депозитарну систему України" частка в Центральному депозитарії держави разом із НБУ має становити щонайменше 25% плюс одна акція [3, ст. 9]. Така ж вимога до володіння акціями НБУ стосується і Розрахункового центру (у його статутному капіталі частка НБУ повинна становити не менш як 25% плюс одна акція) [3, ст. 15].

2. Додатково покладені на НБУ повноваження стосуються діяльності Розрахункового центру. Так, відповідно до нововведень в Україні створюється єдиний Розрахунковий центр. Він забезпечує здійснення грошових розрахунків за правочинами щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів (іншими фінансовими інструментами можуть бути опціони, ф'ючерси тощо), укладеними на фондових біржах та поза фондовою біржею, якщо проводяться розрахунки за принципом "поставка цінних паперів після платежу". При цьому для їх здійснення Розрахунковий центр відкриває відповідні рахунки в НБУ. Крім того, Національний банк надає йому статус учасника електронних платежів НБУ [3, ст. 15]. Зазначимо, що система електронних платежів НБУ є закритою для інших учасників, окрім представ-

ників банківської системи, а тому надання основному центру розрахунків операцій за цінними паперами та іншими фінансовими інструментами в Україні статусу учасника такої системи є свідченням високої оцінки роботи НБУ як учасника фондового ринку та надійного державного регулятора.

Отже, по суті НБУ отримав повноваження контролю за всіма розрахунковими операціями на фондовому ринку України з цінними паперами та іншими фінансовими інструментами, укладеними на фондових біржах та поза ними, якщо проводяться розрахунки за принципом “поставка цінних паперів після платежу”.

НЕДОЛІКИ ЗАКОМУ УКРАЇНИ “ПРО ДЕПОЗИТАРНУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ”

Присипливі уваги потребують положення Закону України “Про депозитарну систему України” [3] (надалі – закон) та інших законодавчих актів, зокрема Закону України “Про цінні папери та фондовий ринок” [6] щодо можливості проведення кліринговими установами як учасниками депозитарної системи окремих банківських операцій на підставі ліцензії на їх здійснення, отриманої в порядку, визначеному НБУ.

Так, частиною першою статті 19-2 Закону України “Про цінні папери та фондовий ринок” визначено, що клірингова установа утворюється та функціонує у формі акціонерного товариства. Юридична особа набуває статусу клірингової установи з дня отримання ліцензії на провадження клірингової діяльності та ліцензії Національного банку України на здійснення окремих банківських операцій у порядку, встановленому НБУ (стаття доповнена відповідно до пункту 16 прикінцевих положень закону).

Крім того, статтею 19-3 Закону України “Про цінні папери та фондовий ринок” визначено, що Центральний депозитарій цінних паперів, клірингова установа або Розрахунковий центр з обслуговування договорів на фінансових ринках провадять клірингову діяльність на підставі ліцензії, що видається Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку в установленому нею порядку, та можуть здійснювати окремі види банківських послуг на підставі ліцензії НБУ.

При цьому відповідно до пункту 11 прикінцевих положень закону частину четверту статті 47 Закону України

“Про банки і банківську діяльність” викладено в такій редакції: “Банківські послуги дозволяється надавати виключно банку. Центральний депозитарій цінних паперів та Розрахунковий центр з обслуговування договорів на фінансових ринках мають право провадити окремі банківські операції на підставі ліцензії на здійснення окремих банківських операцій, що видається у встановленому Національним банком України порядку”.

Таким чином, суб’єктам законодавчої ініціативи необхідно розглянути питання про внесення змін до Закону України “Про цінні папери та фондовий ринок”, а саме:

- в частині першій статті 19-2 Закону України “Про цінні папери та фондовий ринок” слова “та ліцензії Національного банку України на здійснення окремих банківських операцій у порядку, встановленому Національним банком України” виключити (стаття доповнена відповідно до пункту 16 прикінцевих положень закону);
- в абзаці першому частини першої статті 19-3 Закону України “Про цінні папери та фондовий ринок” слова “клірингова установа” виключити.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕПОЗИТАРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Після запровадження нової депозитарної системи Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) і Національний банк України будуть основними її регуляторами. Інші державні органи здійснюватимуть державне регулювання в депозитарній системі України у межах своїх повноважень, визначених законодавством.

Повноваження НКЦПФР

1.1. Встановлення вимог до діяльності учасників депозитарної системи, в тому числі банків.

НКЦПФР, здійснюючи державне регулювання депозитарної системи України, встановлює вимоги до:

- діяльності учасників депозитарної системи України та взаємовідносин між ними;
- порядку відкриття та ведення рахунків у цінних паперах, а також порядку проведення операцій та їх видів, що здійснюються Центральним депозитарієм, Національним банком та депозитарними установами на рахунках у цінних паперах;
- порядку, строків та форми звітування професійними учасниками де-

позитарної системи України про свою діяльність перед НКЦПФР;

– форми, змісту і порядку розкриття професійними учасниками депозитарної системи України інформації про свою діяльність;

– змісту внутрішніх документів професійних учасників депозитарної системи України;

– порядку зарахування цінних паперів до системи депозитарного обліку при емісії, а також списання цінних паперів у зв’язку з їх погашенням та/або анулюванням [3, ст. 28].

При цьому передбачено, що на провадження кожного виду депозитарної діяльності НКЦПФР видає в установленому порядку окрему ліцензію, крім депозитарної діяльності Центрального депозитарію та депозитарної діяльності Національного банку України. В разі провадження НБУ діяльності депозитарної установи така діяльність провадиться Національним банком без отримання відповідної ліцензії у порядку, встановленому НКЦПФР за погодженням з НБУ [3, ст. 29].

Закріплення необхідного надання дозволу на провадження кожного виду депозитарної діяльності, насамперед банкам як професійним учасникам депозитарної системи України, створить додаткові незручності в їх роботі, адже, як правило, банки отримують в НКЦПФР усі можливі ліцензії на провадження професійної діяльності на фондовому ринку України. Тим більше, що депозитарна діяльність депозитарної установи може поєднуватися з діяльністю із торгівлі цінними паперами та/або банківською діяльністю.

1.2. Притягнення до відповідальності учасників депозитарної системи України, в тому числі банків.

1. Згідно з чинним до 13.10.2013 р. законодавством була передбачена відповідальність у вигляді штрафу від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за ненадання посадовою особою емітента чи професійного учасника фондового ринку, який веде облік прав власності на цінні папери, інвестору в цінні папери документів, що підтверджують його право власності на цінні папери [4, ст. 163-6].

У зв’язку із запровадженням нової депозитарної системи України покарання за адміністративне правопорушення у вигляді штрафу від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян передбачене за ненадання посадовою особою депозитарної установи депоненту виписки з рахунку в цінних паперах або інших

документів, надання яких передбачено законодавством про депозитарну систему України [4, ст. 163–6]. Крім адміністративної відповідальності посадової особи, банк — депозитарна установа може бути покараний за вказане вище порушення як юридична особа, що вчинила правопорушення на ринку цінних паперів. Проте штраф буде значно вищий — від однієї до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. На думку авторів, значним кроком уперед є законодавча норма щодо можливості за певних визначених законодавством умов введення тимчасового адміністратора — професійного учасника депозитарної системи України. Нагадаємо, що згідно з новелами до професійних учасників депозитарної системи належать депозитарні установи (у тому числі банки, які мають відповідну ліцензію) та Центральний депозитарій. При цьому рішення про призначення тимчасового адміністратора — професійного учасника депозитарної системи України в особі банку приймається НБУ за поданням Комісії [3, п. 9, розд. VI].

1.3. Здійснення ліцензування учасників депозитарної системи.

Згідно з чинним законодавством України НКЦПФР як орган державного регулювання діяльності учасників фондового ринку, в тому числі банків, визначає за погодженням із Національним банком України особливості отримання комерційними банками ліцензії на депозитарну та розрахунково-клірингову діяльність [5, п. 11, ст. 7].

При цьому у зв'язку із запровадженням нової депозитарної системи, а саме зміни її учасників, законодавець надав НКЦПФР нові повноваження: встановлення та погодження з Національним банком особливостей видачі банкам ліцензій на провадження діяльності на ринку цінних паперів (нагадаємо, що згідно з внесеними змінами банки мають право здійснювати депозитарну діяльність депозитарної установи та діяльність із торгівлі цінними паперами), та визначення особливостей діяльності НБУ на ринку цінних паперів [3, п. 9, розд. VI].

Повноваження НБУ

Регулювання діяльності Національного банку як учасника депозитарної системи України та діяльності банків як учасників цієї ж системи.

У новій депозитарній системі Украї-

ни Національний банк як державний регулятор має привести свої нормативно-правові акти у відповідність до нових вимог. Це стосується як розробки нормативно-правових актів НБУ з питань діяльності на фондовому ринку, так і погодження відповідних нормативно-правових актів НКЦПФР.

Національний банк самостійно визначає своїми нормативно-правовими актами:

- порядок ведення НБУ діяльності як учасника депозитарної системи, а саме: його діяльності з ведення, зберігання, обліку державних цінних паперів та облігацій місцевих позик;

- порядок отримання Центральним депозитарієм ліцензії на здійснення окремих банківських операцій;

- порядок діяльності Розрахункового центру, а саме: реєстрації Правил Розрахункового центру, вимоги до належного обладнання, підтримання його ліквідності, отримання ліцензії на здійснення окремих банківських операцій і генеральної валютної ліцензії, отримання статусу учасника електронних платежів НБУ;

- порядок провадження Національним банком діяльності зі зберігання активів пенсійних фондів, створеного НБУ Корпоративного недержавного пенсійного фонду.

Національний банк розробляє та погоджує з НКЦПФР:

- порядок ведення НБУ депозитарної діяльності щодо державних цінних паперів та облігацій місцевих позик, а саме:

- порядок обліку цінних паперів, що належать йому на правах власності;

- вимоги до договорів при здійсненні депозитарної діяльності, строю в яких є НБУ;

- порядок взаємодії учасників депозитарної системи щодо обліку емісії державних цінних паперів та облігацій місцевих позик тощо;

- вимоги до діяльності Розрахункового центру та розрахунків за угодами щодо цінних паперів, а саме: порядок переказу коштів Розрахунковим центром та коштів під час проведення розрахунків за правочинами щодо цінних паперів.

Крім того, Національний банк погоджує розроблені НКЦПФР нормативно-правові акти щодо:

- порядку здійснення НБУ депозитарної діяльності, а саме: обліку цінних паперів на рахунку Національного банку в Центральному депозитарії; порядку та строків подання НБУ до НКЦПФР інформації про його

депозитарну діяльність;

- здійснення депозитарної діяльності банками, а саме: вимоги щодо мінімального розміру їх регулятивного капіталу; порядку видачі банкам ліцензій на провадження діяльності на ринку цінних паперів, а також щодо особливого статусу діяльності НБУ на ринку цінних паперів;

- організації клірингової діяльності: вимоги до належного обладнання; додаткові вимоги до правил клірингу.

Отже, автори вважають, що запровадження нової депозитарної системи закріє прогалини законодавства України у сфері обліку прав власності на цінні папери, а також запровадить чіткі та прозорі механізми здійснення розрахунків за правочинами щодо цінних паперів.

ВИСНОВКИ

Прийняті законодавчі зміни у сфері функціонування депозитарної системи України, насамперед ті, що стосуються державного регулювання діяльності банків та Національного банку України як її активних учасників, є одним із кроків на шляху до інноваційного розвитку фінансового сектору економіки. Це сприятиме суттєвому зростанню інвестиційної привабливості як фондового ринку України в цілому, так і окремих його сегментів зокрема. Проте і запропоновані зміни містять певні недоліки, які можуть у подальшому вплинути на результативність роботи банків як учасників фондового ринку.

На сучасному етапі, коли нова депозитарна система України ще не запрацювала в повному обсязі, на думку авторів, особливої уваги та зусиль потребує розробка дієвих механізмів державного регулювання діяльності її учасників.

Дії державних регуляторів – НБУ та НКЦПФР у зв'язку із введенням нової депозитарної системи України

1. Розробка нормативно-правових актів.

1.1. Національний банк України:

- нове Положення “Про порядок здійснення депозитарної діяльності НБУ” (деякі положення погоджуються з НКЦПФР);

- Положення “Про порядок реєстрації Розрахункового центру в НБУ”;

- Положення “Про порядок діяльності Корпоративного недержав-

ного пенсійного фонду НБУ”.

1.2. НКЦПФР:

– Положення “Про депозитарну діяльність депозитарних установ”;

– “Порядок ліцензування діяльності депозитарних установ”;

– Положення “Про порядок надання звітності депозитарними установами”;

– Положення “Про порядок дотримання депозитарними установами законодавства про інститути спільного інвестування”;

– Положення “Про основні вимоги до договору про проведення розрахунків у цінних паперах за результатами клірингу”;

– Ліцензійні умови провадження депозитарної діяльності;

– Положення “Про порядок діяльності Центрального депозитарію”;

– Положення “Про клірингову діяльність Центрального депозитарію, депозитарних та клірингових установ”;

– “Порядок надання ліцензії на провадження клірингової діяльності” тощо.

1.3. НБУ за погодженням із НКЦПФР:

– Положення “Про порядок діяльності Розрахункового центру та розрахунки за угодами щодо цінних паперів”.

1.4. НКЦПФР за погодженням з НБУ:

– “Порядок ліцензування банків щодо провадження ними депозитарної діяльності”;

– Положення “Про клірингову діяльність”.

2. Створення на базі Центрального депозитарію України акціонерного товариства — депозитарної установи НБУ.

Чинне законодавство України надає Національному банку повноваження організувати свою діяльність на фондовому ринку як депозитарній установі шляхом участі в капіталі створеного ним підприємства — депозитарної установи, на яку серед інших буде покладено функції обліку та зберігання державних цінних паперів та облігацій місцевих державних позик.

При цьому необхідно організувати роботу депозитарної установи НБУ шляхом:

– розробки та затвердження відповідних статутних документів, внутрішніх положень;

– проведення заходів щодо реєстрації випуску акцій (у разі, якщо депозитарна установа НБУ буде акціонерним товариством);

– отримання відповідних ліцензій на клірингову діяльність, діяльність зі зберігання активів інститутів спільно-

го інвестування (надалі — ІСІ), діяльність зі зберігання активів пенсійних фондів створеного НБУ Корпоративного недержавного пенсійного фонду (за винятком ліцензії на депозитарну діяльність НБУ).

3. Участь НБУ в діяльності Центрального депозитарію.

Враховуючи вимоги нового закону (відповідно до ст. 9 Національний банк може бути акціонером Центрального депозитарію, при цьому частка держави разом із Національним банком має становити не менше 25% плюс одна акція), НБУ повинен отримати корпоративні права у Центральному депозитарії в порядку, визначеному законодавством про акціонерні товариства.

4. Організація роботи Розрахункового центру.

Відповідно до частини другої статті 15 закону Розрахунковий центр — це юридична особа, що функціонує у формі публічного акціонерного товариства відповідно до Закону України “Про акціонерні товариства” з урахуванням особливостей, установлених законодавством. Акціонерне товариство набуває статусу Розрахункового центру з дня реєстрації Правил Розрахункового центру в Національному банку України в установленому порядку.

Зважаючи на зміст цієї статті, є два варіанти створення та організації Розрахункового центру:

Перший варіант — Розрахунковий центр має бути банком (з огляду на склад учасників банку — недержавний, можлива участь держави, але не 100%). При цьому для усунення суперечностей та належної організації роботи Розрахункового центру як банку в межах правового поля необхідно внести деякі зміни до законодавчих актів України. Зокрема в абзаці другому частини третьої ст. 15 закону цифру “100” замінити цифрою “120” (розмір статутного капіталу Розрахункового центру повинен становити не 100 млн. грн., а 120 млн. грн.).

Після внесення відповідних змін до закону необхідно організувати роботу зі створення, реєстрації та надання відповідних ліцензій НБУ новоствореному банку, який виконуватиме функцію Розрахункового центру. Крім того, згідно з нормативно-правовими актами НКЦПФР необхідно провести відповідну реєстрацію випуску акцій банку як публічного акціонерного товариства.

Другий варіант — Розрахунковий центр має бути публічним акціонер-

ним товариством (ПАТ), тобто господарським товариством, що здійснює свою діяльність на підставі Закону України “Про акціонерні товариства”, а також перебуває здебільшого у сфері регулювання Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Для організації роботи Розрахункового центру як публічного акціонерного товариства необхідно, серед іншого:

– розробити і затвердити відповідний статут ПАТ;

– провести заходи щодо реєстрації випуску акцій (у порядку, визначеному НКЦПФР);

– затвердити внутрішні положення про керівні органи товариства.

Перспективи подальших розвідок із цієї проблематики пов’язані з аналізом запровадження нової депозитарної системи України, відстеження ефективності її функціонування, ролі банків та Національного банку України в організації її роботи. На основі отриманих результатів бажано розробити заходи щодо вдосконалення державного регулювання діяльності банків та Національного банку України на фондовому ринку.

Література

1. Указ Президента України “Про Національний план дій на 2011 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава” від 27 квітня 2011 р. № 504/2011 // Офіційний вісник України. — 2011. — № 33. — Ст. 1375.

2. Закон України “Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні” від 10.12.1997 р. № 710/97-ВР // Офіційний вісник України. — 1997. — № 52. — Ст. 23.

3. Закон України “Про депозитарну систему України” від 06.07.2012 р. № 5178-VI // Офіційний вісник України. — 2012. — № 76. — Ст. 3066.

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення / Офіційний текст. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

5. Закон України “Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні” від 30.10.1996 р. № 448/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 51. — Ст. 292.

6. Закон України “Про цінні папери та фондовий ринок” від 23.02.2006 р. № 3480-IV. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3480-15/page5>.

Дослідження/**Володимир Онищенко**

Доктор економічних наук, професор, ректор
Полтавського національного технічного
університету імені Юрія Кондратюка,
завідувач кафедри фінансів і банківської
справи, лауреат Державної премії України
в галузі науки і техніки

Світлана Манжос

Доцент кафедри фінансів і банківської
справи Полтавського національного
технічного університету імені Юрія
Кондратюка

E-mail: svetlana_manzhos@mail.ru

Регулювання іноземного капіталу в банківській системі: зарубіжний досвід та імплементація його в Україні

Досліджено теоретичні та практичні аспекти зарубіжного досвіду регулювання іноземного банківського капіталу в умовах лібералізації його руху, визначено основні обмеження щодо іноземного банківського капіталу в різних країнах, проаналізовано розвиток банківської системи України у контексті присутності іноземного капіталу та сформовано пропозиції щодо імплементації зарубіжного досвіду в Україні.

Researched are theoretical and practical aspects of the foreign experience in the regulation of the foreign banking capital under liberalization of its flows. Determined are main restrictionson foreign banking capital in various countries. Analyzed is the development of the banking system of Ukraine in the context of the presence of foreign capital and formed are proposals concerning the foreign experience implementation in Ukraine.

Ключові слова: іноземний капітал, регулювання іноземного капіталу, лібералізація руху капіталу, банк з іноземним капіталом, філія іноземного банку, представництво іноземного банку, обмеження щодо іноземного капіталу.

Key words: foreign capital, foreign capital regulation, liberalization of capital flows, banks with foreign capital, affiliated branch of a foreign bank, representative office of a foreign bank, restrictions on foreign capital.

В умовах глобалізації фінансових ринків та лібералізації руху капіталів помітно активізувалася міжнародна діяльність банків. Проникнення іноземного капіталу в національні банківські системи набуло широкого масштабу і стало провід-

ною тенденцією розвитку світової економіки. Сучасна епоха позначена переходом від переважної орієнтації на банківський протекціонізм до поетапної лібералізації доступу нерезидентів на національні ринки банківських послуг [5].

Загальновідомо, що іноземний капітал не лише сприяє рекапіталізації та реструктуризації національних банківських систем, а також є основним провідником прямих та портфельних інвестицій. Участь нерезидентів у капіталі банків підвищує якість банків-

ського менеджменту, сприяє швидшому та ефективнішому впровадженню передових методів банківської діяльності, завдяки зростанню міжбанківської конкуренції посилює диверсифікацію банківських послуг. Наявність в економіці будь-якої країни значних обсягів іноземного капіталу є ознакою макроекономічної стабільності, високого рівня довіри інвесторів до законодавчої і виконавчої влади [11].

Водночас лібералізація доступу іноземного капіталу до банківських систем порушила цілу низку серйозних питань перед національними органами банківського нагляду та регулювання, потребувала зусиль щодо координації їх дій, часткового перегляду національного банківського законодавства [10]. Було усвідомлено, що посилення міжнародного руху банківського капіталу потребує зваженої державної регуляторної політики, спрямованої на запобігання впливу світових фінансових криз та мінімізації ризиків залежного розвитку банківської системи. Тому якщо нині неможливо протистояти лібералізації руху банківського капіталу, то необхідно активно протидіяти впливу негативних факторів, притаманних цьому процесу.

Розвиток банківської системи України тісно пов'язаний з інтеграційними процесами, що відбуваються у світовій економіці. Тому проблеми доступу іноземного капіталу на вітчизняний ринок банківських послуг і його впливу на діяльність вітчизняних банків та економічну безпеку держави є завжди актуальними і потребують подальшого дослідження.

Основні аспекти регулювання міжнародної діяльності банків досліджувало чимало зарубіжних та вітчизняних науковців. Серед зарубіжних економістів насамперед слід зазначити праці П.Роуза, Дж. Данієла, Р.Дорнбуша, Е.Крокетта, П.Кругмана, К.Ліндгрена, Ф.Ліса, Л.Маєра, Ф.Мишкіна, М.Обстфельда, Л.Радеба, Дж. Сакса, Дж. Сінкі (мол.), С.Фішера, Е.Шенга, М.Енга. Помітний внесок у поглиблення підходів до регулювання іноземного банківського капіталу в умовах лібералізації його руху внесли праці М.Голдстайна, М.Монтеса, П.Тернера, У.Уайта, П.Хонена. Серед праць російських дослідників, які активно займалися розробкою загальних та спеціальних питань впливу іноземного банківського капіталу на економічні проце-

си, варто виділити публікації В.Красавіної, В.Новікова, В.Попова, Д.Смислова, Н.Смородинської, В.Шенаєва та інших учених. Із числа українських науковців і практиків вагомим є доробок зокрема таких авторів: з питань становлення і розвитку банківської системи — О.Вовчак, А.Вожжова; з питань впливу іноземного капіталу на вітчизняний банківський сектор — О.Барановського, О.Дзюблюка, І.Івасіва, Т.Смовженко, О.Чуб, Р.Корнилюка, С.Макухи та інших.

Вітчизняними вченими розроблено стратегії входження України в міжнародний банківський простір, проаналізовано мотиви і тенденції присутності іноземного капіталу в банківському секторі України з позицій можливих ризиків для фінансової стабільності. Незважаючи на велику кількість опублікованих праць, є потреба в подальшому вивченні зарубіжного досвіду регулювання іноземного капіталу в національних банківських системах з метою вирішення можливих проблем, пов'язаних із лібералізацією руху іноземного банківського капіталу, та створення механізму реалізації стратегії регулювання.

Метою нашої статті є дослідження теоретичних та практичних аспектів зарубіжного досвіду регулювання іноземного банківського капіталу в умовах лібералізації його руху, аналіз розвитку банківської системи України в контексті присутності іноземного капіталу та формування пропозицій щодо імплементації зарубіжного досвіду в Україні.

ОСНОВНІ ЕТАПИ ВХОДЖЕННЯ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ У БАНКІВСЬКУ СФЕРУ

До середини 1980-х років масштаби участі іноземного капіталу в розвитку національних банківських систем були вкрай обмеженими. Незважаючи на широку хвилю лібералізації руху капіталу, багато країн продовжували дотримуватися вже традиційного принципу протекціонізму та запроваджували законодавчі обмеження щодо проникнення іноземного банківського капіталу на власну територію. У цей час основною формою участі банків в угодах на міжнародному рівні було встановлення кореспондентських відносин, завдяки яким полегшувався рух фінансових потоків та кредитування агентів ринку. У тих випадках, коли з'являлися законодавчі можливості

та створювалися сприятливі фінансово-економічні передумови, міжнародні банки засновували представництва та філії, які брали на себе функції фінансового посередництва. Водночас створення дочірніх банків практикувалося доволі рідко. Наприклад, у 1960 році лише вісім американських банків мали філії в зарубіжних країнах, а їхні сукупні активи становили менше 4 млрд. доларів [12].

Ситуація почала змінюватися приблизно із середини 1980-х років, коли швидкими темпами стали зростати масштаби експансії іноземного капіталу та посилювався його вплив на розвиток національних банківських систем. Загальною закономірністю було поступове зняття обмежень на участь іноземного капіталу в банківській діяльності, яка, до речі, залишається актуальною і нині. Банківська справа, яка завжди залишалася однією з найбільш жорстко регульованих сфер економічної діяльності, поступово перетворилася на дерегульований бізнес у США, Канаді, країнах Західної Європи, Японії та інших розвинутих країнах світу. Темпи переходу від старих норм законодавчого регулювання до нових значно відрізнялися залежно від країни. Це надавало деяким банкам значні конкурентні переваги, наявність яких іноді призводила до драматичних трансформацій національних банківських систем.

Зі здобуттям незалежності і прийняттям рішення про ринкове реформування соціально-економічної системи перед Україною відкрилися широкі можливості залучення іноземного капіталу до банківської системи. Етапи формування і тенденції розвитку банківської системи України в контексті присутності іноземного капіталу мають свої особливості. У науковій літературі це питання досліджується з погляду виділення чотирьох етапів формування банківської системи, що відповідає класичному підходу до періодизації її розвитку. Однак конкретний зміст та орієнтовні хронологічні межі цих етапів кожен науковець бачать по-різному. Поділяємо позицію Є.Осадчого, який пропонує власну періодизацію розвитку банківської системи в контексті входження іноземного капіталу в Україну і виокремлює п'ять етапів [6, с. 11].

Перший етап (1991–1995 рр.) — входження іноземного капіталу на ринок банківських послуг України. На початку цього етапу іноземному

банківському капіталу було важко подолати стереотипи, які склалися в пострадянській країні. Але намагання побудувати країну з ринковою економікою спонукало до поживлення дискусії щодо необхідності допуску іноземних інвесторів на внутрішній банківський ринок. Саме в цей період спостерігався приплив іноземного спекулятивного капіталу з Росії, Латвії, Франції та офшорних зон. Так, у 1993 році на українському фінансовому ринку з'явився великий банк зі 100-відсотковим французьким капіталом — “Креді Ліоне Україна”. До речі, історія присутності цієї банківської установи на вітчизняному ринку банківських послуг бере витoki ще на початку ХХ ст., коли банк під назвою “Ліонський кредит” здійснював свої операції в Російській імперії. Після Жовтневого перевороту 1917 року його філії у Москві, Санкт-Петербурзі, Одесі були націоналізовані.

Другий етап (1996–1998 рр.) — лібералізація умов входження іноземного капіталу на ринок банківських послуг України. Особливістю цього етапу була сприятлива макроекономічна ситуація, зниження темпів інфляції, поступове економічне зростання, що спричинило потік зарубіжних інвестицій в Україну. Як результат в Україні виникли 10 банківських установ з іноземним капіталом, із них 5 — зі 100-відсотковим капіталом нерезидентів.

Третій етап (1999–2004 рр.) — розширення та стабілізація діяльності банків з іноземним капіталом на ринку банківських послуг України. Однак слід зазначити, що фінансова криза 1998 року зменшила зацікавленість зарубіжних інвесторів у вкладанні капіталу в національну економіку внаслідок низької платоспроможності населення, політико-правової нестабільності й несприятливого інвестиційного клімату. Та вже на початку 2000 року зростає інтерес до української банківської системи з боку російських банківських установ. Так, у 2001 році слідом за Альфа-банком (Україна) на вітчизняний ринок банківських послуг увійшов банк із російським капіталом “НРБ-Україна”, а в 2002 році банк “Петрокомерц” придбав “Авіатекбанк”, який був перейменований на “Петрокомерц-Україна”.

Четвертий етап (2005–2008 рр.) — інтенсивне проникнення іноземного капіталу на ринок банківських

послуг України. За цей час кількість банків з іноземним капіталом зросла з 19 (станом на 01.01.2005 р.) до 53 (станом на 01.01.2009 р.), а частка іноземного капіталу в структурі статутного капіталу банківської системи України збільшилася відповідно з 9.5% до 36.5%. Зростання активності іноземних інвесторів пояснювалося насамперед стабілізацією економічної ситуації в Україні, що робило її сприятливою для ведення банківського бізнесу. Крім того, вітчизняна банківська система, акумулюючи значні кошти й оперативно розміщуючи їх, стала найприбутковішою ланкою фінансового ринку України.

П'ятий етап (із 2008 року дотепер) — наповнення ринку банківських послуг установами з іноземним капіталом та їх поступовий вихід на нові ринки. Цей етап розпочався з глобальних фінансово-економічних змін, які в подальшому вплинули на коригування стратегій банків з іноземним капіталом. Зокрема, більшість фінансово-кредитних установ почала впроваджувати низку антикризових заходів, пов'язаних зі скороченням витрат, стимулюванням вхідних грошових потоків, реструктуризацією активів тощо. Зменшення витрат відбувалося за рахунок мінімізації фонду заробітної плати, скорочення територіальної мережі, звільнення частини персоналу, закриття збиткових напрямів бізнесу.

Також у післякризовий період спостерігається тенденція до згортання діяльності деяких західноєвропейських банків на ринку банківських послуг України. Це пов'язано з тривалою рецесією в банківському секторі Європи, коли багато материнських іноземних компаній позбавляються будь-яких додаткових активів (навіть не збиткових) та консолідують свій капітал з метою забезпечення ефективної діяльності. Водночас потужні іноземні банківські групи продовжують експансію на ринок банківських послуг України, вважаючи його одним із перспективних у Європі. За таких умов регулююча функція держави має бути спрямована не на гальмування процесів лібералізації руху капіталу, а на вдосконалення елементів національної регулятивної системи. Це дасть змогу уникнути негативних наслідків, спричинених розбіжностями в стратегіях розвитку міжнародних банків та національної банківської системи.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ У ВІТЧИЗНЯНІЙ БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ

Україні банківська система України відкрита для входження іноземного капіталу. Всі банки незалежно від походження їхнього капіталу працюють в одному правовому полі, підлягають нагляду і контролю на загальних умовах. Так, приплив іноземного капіталу регламентується такими нормативними документами, як закони України “Про банки і банківську діяльність” [1], “Про зовнішньоекономічну діяльність” [2], “Про режим іноземного інвестування” [4], положеннями “Про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів” від 08.09.2011 р. № 306 [8], “Про порядок іноземного інвестування в Україну” від 10.08.2005 р. № 280 [9] тощо. Правовою базою передбачається, що в Україні можуть створюватися дочірні банки зі 100-відсотковою участю іноземного капіталу, з частковою участю іноземних інвесторів, а також філії і представництва іноземних банків.

Згідно зі статтею 24 Закону України “Про банки і банківську діяльність” іноземні банки мають право відкривати філії та представництва на території України за таких умов:

1) до держави, в якій зареєстровано іноземний банк, відсутні суттєві застереження з боку відповідних міжнародних органів щодо виконання нею міжнародних стандартів у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму;

2) банківський нагляд у державі, в якій зареєстровано іноземний банк, відповідає Основним принципам ефективного банківського нагляду Базельського комітету з питань банківського нагляду;

3) між Національним банком України та органом банківського нагляду держави, в якій зареєстровано іноземний банк, укладено угоду про взаємодію у сфері банківського нагляду, гармонізації їх принципів та умов;

4) мінімальний розмір приписного капіталу філії на момент її акредитації є не меншим 120 мільйонів гривень;

5) наявність письмового зобо-

Таблиця 1. Основні дані щодо кількості зареєстрованих банків в Україні

Показник	На 1 січня										
	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Кількість зареєстрованих банків	182	179	181	186	193	198	198	197	194	198	176
Кількість банків, що мають ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій	157	158	160	165	170	175	184	182	176	176	176
із них: з іноземним капіталом	20	19	19	23	35	47	53	51	55	53	53
у тому числі зі 100-відсотковим іноземним капіталом	7	7	7	9	13	17	17	18	20	22	22
Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	13.7	11.3	9.6	19.5	27.6	35.0	36.7	35.8	40.6	41.9	39.5

Джерело: "Основні показники діяльності банків в Україні" [7].

в'язання іноземного банку про безумовне виконання ним зобов'язань, які виникли у зв'язку з діяльністю його філії на території України.

Оскільки представництвом заборонено здійснення банківських операцій, а філії не набули значного поширення, в Україні здійснюють свою діяльність банки з іноземним капіталом, у яких "частка капіталу, що належить хоча б одному інвестору, становить не менше 10 відсотків" [1].

Як свідчать дані Національного банку України, станом на 01.01.2013 р. ліцензію на здійснення банківських операцій мали 176 банків, у тому числі 53 банки з іноземним капіталом (30.11% від загальної кількості діючих банків України), з них 22 банки (12.5% від загальної кількості) — зі 100-відсотковим іноземним капіталом. Частка іноземного капіталу в зареєстрованому статутному капіталі банків України становила 39.5%, що на 2.4 в.п. менше порівняно з початком 2012 року (див. таблицю 1).

Отже, чинне законодавство дає можливість створювати в Україні банки зі 100-відсотковим іноземним капіталом, але з обов'язковою вимогою, що це мають бути дочірні банки, котрі діють у правовому полі України. Однак відкриття філій іноземних банків, які не є самостійними юридичними особами, а лише структурними підрозділами головних банків, розташованих за кордоном і діяльність яких регулюється іноземним законодавством, може нести потенційну небезпеку для банківської системи України. З огляду на це корисно вивчати зарубіжний досвід щодо обмежень, які застосовуються в різних країнах до іноземного капіталу.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ ІНОЗЕМНОГО БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ

Кінцевою метою регулювання іноземного капіталу в банківській системі є забезпечення стійкості

функціонування банківських установ та належного виконання ними призначених їм функцій та операцій. Водночас унаслідок складного переплетення політичних та економічних факторів система організації регулювання іноземного банківського капіталу в різних країнах, поряд із загальними закономірностями та принципами, має специфічні характеристики. Це передусім стосується застосування певних обмежувальних важелів впливу щодо іноземного капіталу, які залежать від рівня розвитку бан-

ківського сектору, ступеня інтегрованості національного господарства у світову економіку, зрілості законодавчої бази ті цілої низки інших факторів (див. таблицю 2).

У процесі лібералізації доступу іноземного капіталу на національні ринки банківських послуг країни з розвинутою економікою намагалися зберігати обмеження та важелі державного впливу на процес проникнення іноземного капіталу, зокрема, на придбання частки участі в капіталі існуючих національних банків. Так,

Таблиця 2. Обмеження, які застосовуються до іноземного капіталу в різних країнах

Країна	Характеристика обмежень
Росія	– банкам з іноземним капіталом забороняється обслуговувати рахунки нерезидентів – як юридичних, так і фізичних осіб; – капітал банків за участі нерезидентів у сукупному статутному капіталі російського банківського сектору не повинен перевищувати 12%
Бразилія	– заборонено збільшувати розмір та участь у статутному капіталі банків і в приватизації державних установ; – доступ іноземних компаній до фінансової національної системи може бути закритий центральним банком у разі порушення стійкості платіжного балансу
Франція	– відносини з банками, що походять із країн – не членів ЄС, будуються на умовах взаємності; – у процесі приватизації інвесторам із країн – не членів ЄС не може бути реалізовано більш як 20% статутного капіталу установи
Ісландія	– обсяг прямих інвестицій у банки країни обмежений лімітом у 25% від сукупного статутного капіталу всіх банків
Канада	– встановлено ліміт сумарного обсягу активів дочірніх банків, контрольованих нерезидентами не зі США, – 12 % від сукупних активів банківської системи; – для відкриття більш як однієї філії неамериканським дочірнім банком вимагається дозвіл відповідних органів
Туреччина	– визначено порядок створення філії або дочірнього банку нерезидентами; – кількість відкритих філій з іноземним капіталом не може перевищувати п'яти (два в Стамбулі та по одному в інших містах); – для першої філії встановлено мінімальний обсяг додаткового капіталу в розмірі 10 млн. дол. США; – діє принцип взаємності
Мексика	– починаючи з 2000 року на період не більше трьох років встановлено максимальну питому вагу участі в капіталі банку країни на рівні 25%; – при перевищенні питомої ваги участі в банківському капіталі у 25% нерезидентів із країн – членів Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) можуть бути проведені консультації з метою аналізу впливу даних банків на економіку країни з можливою часовою фіксацією ліміту цієї участі; – дочірні фінансові установи, які контролюються нерезидентами, не можуть створювати філії, агентства і власні дочірні структури за межами країни
США	– Федеральна резервна система може відмовити комерційному або інвестиційному банку, який контролюється нерезидентом, у виконанні ним функцій дилера державних цінних паперів, якщо на американські банки у зазначеній сфері не поширюється національний режим щодо проникнення іноземного капіталу до банківської системи країни; – обмеження на рівні окремих штатів
Норвегія	– дочірні банки нерезидентів створюються на умовах взаємності; – до 1995 року створення філій банків з іноземним капіталом було заборонено
Великобританія	– поширюється принцип взаємності

Джерело: [12].

для придбання частки у капіталі банку-резидента необхідно отримати попередню згоду відповідних державних структур в Іспанії, Фінляндії, Греції, Норвегії, Канаді, Португалії. В Австралії будь-який акт продажу активів банківської системи іноземним інвесторам є об'єктом моніторингу з боку держави на предмет відповідності національним інтересам економіки і країни в цілому. Для придбання 10% і більше акцій місцевого банку необхідне схвалення уряду Австралії; у Франції для цього потрібен попередній дозвіл Комітету кредитних організацій. У Бельгії будь-яка угода щодо придбання частки в капіталі банку цієї країни фізичною або юридичною особою, котра не є резидентом держави — члена ЄС, потребує спеціального дозволу Міністерства фінансів. У Німеччині для придбання іноземним інвестором 25% капіталу німецького банку потрібен дозвіл антимонопольних державних органів. У Великобританії для придбання 15% акцій місцевого банку необхідно отримати спеціальний дозвіл від Банку Англії.

Ще однією тенденцією в процесі лібералізації доступу іноземного капіталу на національні ринки країн із розвинутою ринковою економікою є обмеження на здійснення деяких операцій банками з іноземним капіталом. Згідно з нормами законодавства США заявки з приводу можливості функціонування іноземного банку й отримання ліцензії розглядаються Федеральною резервною системою (ФРС). Перед ухваленням рішення вона оцінює низку параметрів, включаючи ступінь контролю з боку органів регулювання країни, до юрисдикції якої належить той чи інший іноземний банк, якщо йдеться про відкриття філії. Якщо ФРС робить висновок, що діяльність іноземного банку не відповідає прийнятим у США нормам, то може прийняти рішення про відмову у створенні філії, представництва або навіть призупинити діяльність уже існуючого іноземного банку на території США.

У Великобританії для банків-нерезидентів існує обмежений доступ до депозитів державних банків та фінансових установ, які тісно пов'язані зі споживчим кредитуванням. Уряд вважає ці фінансові потоки надзвичайно важливими з точки зору національних інтересів. В Австрії для здійснення деяких операцій іноземним банкам необхідно отримати додатко-

вий дозвіл, наприклад, для участі в торгах на Австрійській фондовій біржі, на торгівлю іноземною валютою, випуск облігацій, управління інвестиційними та пенсійними фондами. В Австралії дозволено здійснювати операції з іноземною валютою лише тим іноземним банкам, які мають визначений законодавством мінімальний рівень капіталу. Філіям іноземних банків заборонено залучати депозити на національному ринку. У Фінляндії іноземним банкам заборонений доступ до операцій, пов'язаних із державними платежами. Для його отримання необхідний спеціальний дозвіл Міністерства фінансів країни. В Данії, Греції, Бельгії, Нідерландах іноземним банкам дозволено брати участь у торгах на фондовій біржі тільки через юридичних осіб, зареєстрованих на території країни. В Ірландії іноземним банкам для здійснення діяльності, пов'язаної з інвестиціями в національну економіку або торгами на фондовому ринку, необхідно отримати додатковий дозвіл.

ВИСНОВКИ

В результаті аналізу зарубіжного досвіду регулювання іноземного банківського капіталу можна зробити такі висновки:

1. У більшості країн світу процес лібералізації доступу іноземного капіталу на національні ринки банківських послуг мав поступовий характер;

2. В основі прийняття рішень про активну лібералізацію зазвичай був намір підтримати або прискорити розвиток національного банківського сектору шляхом зростання рівня конкуренції, припливу інвестицій, привнесення новітніх банківських технологій;

3. У процесі лібералізації більшість країн надавала перевагу збереженню важелів впливу у випадку активної експансії іноземного капіталу, а саме обмежень на створення філій іноземних банків. Переважною формою доступу на місцеві ринки банківських послуг більшості країн є дочірні компанії, які повною мірою підпадають під дію національного законодавства;

4. У багатьох країнах процес здійснення іноземних інвестицій у національний банківський сектор перебуває під контролем державних структур, які активно використовують законодавчі обмеження, включа-

ючи ліміти, квоти на участь нерезидентів у капіталі місцевих банків;

5. У процесі лібералізації доступу іноземного капіталу на національні ринки банківських послуг обмеження переліку операцій, дозволених дочірнім структурам та філіям іноземних банків, є одним з ефективних методів державного регулювання їх діяльності та впливу на активну експансію. Більшість розвинутих країн індивідуально підходить до допуску іноземних інвесторів на національний ринок банківських послуг, оцінюючи їх з точки зору відповідності національним економічним, політичним та соціальним інтересам країни, намагаючись не допускати активного залучення нерезидентів до стратегічно важливих операцій, таких, як операції із бюджетними коштами, залучення депозитів у населення, управління пенсійними накопиченнями громадян тощо.

У цілому, впроваджуючи в Україні зарубіжний досвід щодо регулювання іноземного капіталу, слід враховувати такі аспекти:

— в основі механізму регулювання іноземного банківського капіталу повинна лежати гармонізація нормативно-правової бази України з міжнародними стандартами;

— зміцнення та подальший розвиток сегмента банків із державним капіталом, які спеціалізуються на реалізації стратегічних завдань економічного зростання країни;

— обґрунтування стратегії встановлення певних обмежень щодо створення та подальшої діяльності філій іноземних банків в Україні;

— сприяння розвитку транспарентності шляхом посилення вимог до публічної інформації банків з іноземним капіталом;

— створення нормативно-правової бази для обмеження доступу банків з офшорних юрисдикцій;

— уникнення відпливу капіталу за кордон у разі виникнення кризових явищ тощо.

Література

1. Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 07.12.2000 р. № 2121-III. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

2. Закон України "Про зовнішньоекономічну діяльність" від 16.04.1991 р. № 959-XII. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

3. Закон України “Про Національний банк України” від 20.05.1999 р. № 679-XIV. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

4. Закон України “Про режим іноземного інвестування” від 19.03.1996 р. № 93/96-ВР. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

5. Новий етап розвитку банківської системи України: зростання участі іноземних інвесторів: монографія [За наук. ред. д-ра екон. наук, проф. Т.С.Сможенко]. — К.: УБС НБУ, 2008. — 231 с.

6. Осадчий Є. С. Іноземний капітал в банківській системі України: авто-

реф. дис. ... канд. економ. наук: спец. 08.00.08 “Гроші, фінанси, кредит” / Є.С.Осадчий. — К. — 2010. — 21 с.

7. Офіційний сайт Національного банку України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

8. Положення “Про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів”. Затверджено постановою Правління Національного банку України від 08.09.2011 р. № 306 // Офіційний вісник України. — 2011. — 7 листопада. — № 84.

9. Положення “Про порядок іноземного інвестування в Україну” Затверджено постановою Правління Національного банку України від

10.08.2005 р. № 280 // Офіційний вісник України. — 2005. — 16 вересня. — № 35.

10. Розвиток банківської системи України як основа реалізації стратегії економічного зростання: монографія / За ред. д. е. н., проф. О.В.Дзюблюка. — Тернопіль: ТНЕУ, 2010. — 384 с.

11. Чуб О. О. Банківська діяльність у контексті інтеграції та глобалізації [Текст] / О.О.Чуб // Фінанси України. — 2008. — № 1. — С. 138–146.

12. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: a revised Framework. Foreign banks in emerging market economies: changing players, changing issues // BIS Quarterly Review, December 2010. — P. 69–81.

Інформація з першоджерел/

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені у вересні 2013 р.¹

Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний капітал, грн.	Дата реєстрації банку	Реєстраційний номер	Юридична адреса	Банківська ліцензія:	
						номер	дата видачі
м. Київ і Київська область							
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "ОМЕГА БАНК"	ПАТ	5 750 927 662	31.10.1991 р.	69	м. Київ, вул. Новокостянтинівська, 18, літера "В"	38	01.06.2013 р.
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ АКЦІОНЕРНИЙ БАНК"	ПАТ	3 048 619 142	02.07.1992 р.	120	м. Київ, вул. Дегтярівська, 27-т	35	10.10.2011 р.
Публічне акціонерне товариство "Банк Камбіо"	ПАТ	174 428 322	30.06.2004 р.	295	м. Київ, вул. Заньковецької / Станіславського, 3/1	215	26.10.2011 р.
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "БМ БАНК"	ПАТ	776 397 350	08.12.2005 р.	301	м. Київ, бул. Тараса Шевченка, 37/122	223	14.10.2011 р.
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "МІСЬКИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК"	ПАТ	275 000 000	06.05.2006 р.	306	м. Київ, вул. Солом'янська, 33	227	28.09.2012 р.
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "БАНК МИХАЙЛІВСЬКИЙ"	ПАТ	300 000 000	14.06.2013 р.	345	м. Київ, пров. Рильський, 10–12/3	268	14.06.2013 р.
Полтавська область							
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "АВТОКРАЗБАНК"	ПАТ	185 000 000	07.07.1993 р.	179	м. Кременчук, вул. Київська, 8	147	27.10.2011 р.
Харківська область							
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "СХІДНО-УКРАЇНСЬКИЙ БАНК "ГРАНТ"	ПАТ	130 000 000	29.10.1991 р.	62	м. Харків, вул. Данилевського, 19	6	03.11.2011 р.

Банки, включені до Державного реєстру банків у вересні 2013 р.

Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний капітал, грн.	Дата реєстрації банку	Реєстраційний номер	Юридична адреса	Банківська ліцензія:	
						номер	дата видачі
м. Київ і Київська область							
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР З ОБСЛУГОВУВАННЯ ДОГОВОРІВ НА ФІНАНСОВИХ РИНКАХ”	ПАТ	153 100 000	06.09.2013 р.	348	м. Київ, вул. Тропініна, 7-г	271	06.09.2013 р.
публічне акціонерне товариство “Державний земельний банк”	ПАТ	120 000 000	06.09.2013 р.	349	м. Київ, вул. Генерала Вітрука, 12	272	06.09.2013 р.
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “БАНК “ПОРТАЛ”	ПАТ	125 000 000	20.09.2013 р.	350	м. Київ, просп. Перемоги, 5-а	273	20.09.2013 р.

¹ “Перелік банків України, включених до Державного реєстру банків” опубліковано у “Віснику НБУ” № 8, 2013 р. Зміни і доповнення, внесені до Державного реєстру банків, виділено червоним кольором. Назви банків подаються за орфографією статутів.

Матеріали спеціально для “Вісника НБУ” підготувала головний економіст департаменту реєстрації, ліцензування та реорганізації банків Національного банку України Олена Сілецька.

Дослідження/**Тетяна Васильєва**

Доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри банківської справи
Державного вищого навчального закладу
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
E-mail: tvasilyeva@ukr.net

Сергій Леонов

Доктор економічних наук, професор, проректор
Державного вищого навчального закладу
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
E-mail: svl76@mail.ru

Ольга Афанасьєва

Кандидат економічних наук,
асистент кафедри міжнародної економіки
Державного вищого навчального закладу
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
E-mail: o.b.afanasieva@gmail.com

Діагностика банківських криз на основі розрахунку прогнозного індикатора кризи

У статті визначено рівень ризику банкрутства окремих вітчизняних банків на основі розрахунку прогнозного індикатора кризи, що базується на використанні інструментарію нечіткої логіки, враховує пріоритетність факторів ризику та ступінь упевненості менеджменту банку в глибині кризових явищ.

The article determines the bankruptcy risk of some domestic banks through calculation of the predicted crisis index, which is based on the use of fuzzy logic instruments and takes into account the priority of risk factors and the level of confidence of bank's management in the crisis depth.

Ключові слова: банківська криза, прогнозний індикатор кризи, рівень ризику банкрутства банку.

Keywords: banking crisis, predicted crisis index, risk of bank failure.

Дослідження впливу світової фінансової кризи на функціонування банківської системи України як безпосередньо в період макроекономічного розбалансування, так і в період 2010—2012 рр. дало змогу виявити основні його негативні наслідки. Так, зокрема, відбулося зниження довіри до банківських установ, про що свідчить масове вилучення (до 25%) коштів із рахунків банків та обмеження доступу до міжнародних ринків капіталу. Незбалансованість за термінами співвідношення кредитів і депозитів (у 2012 році воно становило 110.2% за норми 100%) зумовила зростання вартості кредитів на 4—5%, що суттєво обмежило можливості кредитування реального сектору економіки України. Криза призвела до різкого збільшення обсягу проблемної заборгованості (до 60%), зростання вартості кредитів, підвищення вимог банків до позичальників, зменшення мережі філій вітчизняних банків на 18%, скорочення чисельності персоналу в банках (до 20% штату вітчизняних банківських установ).

Незважаючи на відносно поживлення діяльності банків, вплив глобальної фінансової кризи виявився настільки сильним, що низка окреслених проблем і досі залишається актуальною. Зокрема, загальний рівень

збільшення обсягу кредитного портфеля протягом 2012 року в Україні становив лише 3%, причому зберігається тенденція до зниження обсягів надання іпотечних кредитів; перевищення обсягів придбання іноземної валюти над її продажем; станом на 28 серпня 2013 року 19 банків перебували в стадії ліквідації, а прибутковість активів і досі залишається низькою. З огляду на це виникає об'єктивна потреба в розробці практичного інструментарію проведення діагностики фінансового стану банків, яка б давала змогу розрахувати рівень ризику виникнення банківської кризи та залежно від нього прийняти рішення щодо застосування антикризових інструментів, спрямованих на його мінімізацію. Саме тому розвиток науково-методичних підходів до формування індикаторів виникнення кризових явищ у банках, адекватних сучасним умовам посткризового розвитку банківської системи України, актуальний і нині.

Вирішенню цієї проблеми присвячено низку досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, у яких запропоновано підходи до діагностики фінансового стану банків та прогнозування банківських криз. Зокрема слід зазначити підхід до оцінки фінансової міцності Ю.С. Масленченкова [1]; метод використання

карт Кохонена, запропонований О.П. Заруцькою [2]; сигнальні підходи А.Деміргук-Кунта й Е.Детражіа [3], Дж. Капріо [4]; моделі штучних нейронних мереж А.Челіка та І.Каратепа [5]; підходи до проведення стрес-тестування банківських установ (зокрема сценарний аналіз і аналіз чутливості, методи еластичностей та оцінки витрат тощо) [6], застосування нечітких нейронних мереж, зокрема Ей Ен Еф Ай Ес (ANFIS) та Ті Ес Кей (TSK) [7] тощо.

Таким чином, можна стверджувати, що вже розроблено цілу систему моделей прогнозування кризових ситуацій як у діяльності банківської системи, так і в окремих банках. Проте більшість із таких моделей базується на досить односторонньому аналізі фінансового стану банку та не враховує інших аспектів його діяльності, пов'язаних із високою ризиковістю. Це зумовлює необхідність розробки та використання в практичній роботі вітчизняних банків інтегрального показника, який враховував би основні фактори, що характеризують імовірність банкрутства, а також давав змогу врахувати ступінь впливу кожного з них на кінцевий критерій. Розрахунок такого індикатора допоможе приймати оперативні управлінські рішення і формувати

стратегії подальшого розвитку банківських установ, які б відповідали поточним динамічним змінам у фінансовому секторі вітчизняної економіки. Таким чином, метою нашої статті є розробка науково-методичного підходу до здійснення ранньої діагностики банкрутства банків.

Так, якщо в процесі функціонування банку або за результатами проведеного поточного моніторингу виявлено ознаки можливого настання кризи, то необхідно провести глибшу діагностику фінансового стану банку з позиції кількісної оцінки ймовірності банкрутства. Для цього запропоновано застосовувати показник “прогнознний індикатор кризи” (G), що базується на використанні інструментарію нечіткої логіки, враховує пріоритетність факторів ризику та ступінь упевненості менеджменту банку в глибині кризових явищ.

Запропонована модель є універсальною для різних груп банків, оскільки показники, використані для її побудови, характеризують діяльність будь-яких банків незалежно від розміру їхніх активів. Отже, цей науково-методичний підхід може бути використаний для ідентифікації кризової ситуації з деякими змінами й адаптацією до особливостей функціонування конкретних фінансово-кредитних установ.

АЛГОРИТМ РОЗРАХУНКУ ПРОГНОЗНОГО ІНДИКАТОРА КРИЗИ В БАНКУ

Алгоритм розрахунку прогнозного індикатора кризи в банку продемонстровано на схемі.

Надамо пояснення щодо змісту кожного етапу розрахунку прогнозного індикатора кризи в банку. Спочатку необхідно визначити набір факторів прогнозування банкрутства вітчизняних банків. Множина показників, обраних як найбільш репрезентабельні та релевантні для ідентифікації кризових явищ у діяльності банку, сформована на основі таких підходів:

а) “Показники фінансової стійкості” (Financial soundness indicators) – Керівництво МВФ [8], що включає основні індикатори, на базі яких може здійснюватись оцінка поточного стану та фінансової стійкості банківської системи країни. Ці показники можна умовно поділити на три групи – показники на базі капіталу, активів та доходів і витрат. Адаптувавши пропоновані

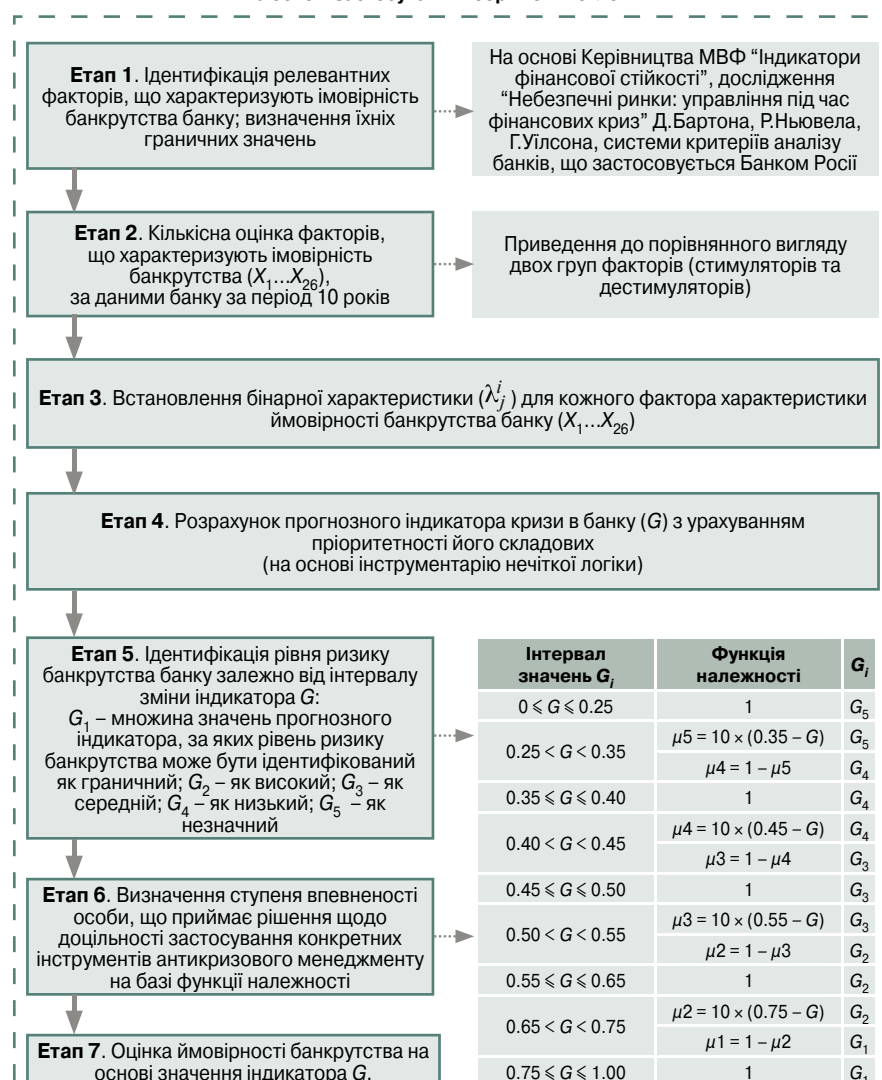
індикатори до умов вітчизняного банківництва, цілком обґрунтовано можна використовувати їх для прогнозування ймовірності банкрутства банків України. Між показниками, які пропонуються Керівництвом МВФ, відсутня тісна лінійна залежність, тобто ступінь їхньої кореляції низький, що дає змогу використовувати в розробленій моделі не всі показники, а лише ті, розрахунок яких можливий для банківської системи України та репрезентативний із точки зору прогнозування кризи;

б) система критеріїв, що застосовуються Банком Росії для аналізу діяль-

ності банків [9], яка включає в себе ряд макроекономічних та мікроекономічних індикаторів. У формуванні множини факторів було використано окремі показники з другої групи, зокрема, рентабельність активів, темпи зростання кредитного портфеля, скорочення депозитів, зростання відсоткових ставок за кредитами та депозитами тощо;

в) дослідження “Небезпечні ринки: управління під час фінансових криз” (“Dangerous Markets: Managing in Financial Crises”), проведене Д.Бартоном, Р.Ньювелом та Г.Уїлсоном [10], у якому авторами визначено

Схема. Алгоритм розрахунку прогнозного індикатора кризи в банку на основі застосування теорії нечіткої логіки

де: μ – ступінь упевненості особи, яка приймає рішення; X_j – кількісна оцінка фактора, що характеризує ймовірність банкрутства банку ($i = 1...26$); j – значення критерію розбивки на підмножини ($j = 1...5$); λ_j^i – бінарна характеристика відповідності значень обраного i -го фактора встановленим j -м інтервальним межах; G – прогнознний індикатор кризи в банку; G_1 – граничний ризик банкрутства; G_2 – ступінь ризику банкрутства високий; G_3 – ступінь ризику банкрутства середній; G_4 – ступінь ризику банкрутства низький; G_5 – ризик банкрутства незначний.

основні індикатори, що свідчать про настання кризових явищ у діяльності банківських установ.

Граничні значення факторів, що характеризують імовірність банкрутства банку, подано в таблиці 1 та визначено на основі:

а) нормативних документів Національного банку України [11, 12];

б) методик наглядової діяльності, що застосовуються центральними банками зарубіжних країн [8, 9];

в) наукових праць зарубіжних та вітчизняних дослідників [3, 10].

Таким чином, обравши релевантні фактори та визначивши діапазон їхніх граничних значень, слід розрахувати значення цих факторів для конкретних банків та подати отримані статистичні дані у вигляді часового ряду, а потім привести всі отримані дані до порівняльного вигляду. Так, зокрема, мова йде про перетворення дестимулюючих факторів у стимулюючі шляхом розрахунку обернених до них показників. Потреба в цьому виникає як результат того, що серед обраних факторів, котрі характеризують імовірність банкрутства банку, є як показники, зростання значень котрих поліпшує стан банку (перша група – стимулюючі), так і показники, підвищення яких погіршує його стан (друга група – дестимулюючі).

Після цього слід виокремити такі часові проміжки, протягом яких значення обраних факторів не відповідали встановленим граничним показникам.

Наступним кроком є встановлення діапазону значень, які можуть приймати фактори прогнозування кризового стану в банку, та розбиття отриманої сукупності значень на підмножини (на основі використання інструментарію нечіткої логіки [13]) із визначенням нижньої та верхньої меж для обраних інтервалів:

- дуже низький рівень фактора (B1);
- низький рівень фактора (B2);
- середній рівень фактора (B3);
- високий рівень фактора (B4);
- дуже високий рівень фактора (B5).

Далі слід ідентифікувати відповідність отриманих значень факторів, що характеризують імовірність банкрутства банку, їхнім граничним значенням. На цьому етапі виникає необхідність встановлення бінарної характеристики для кожного з факторів та кожної підмножини критеріїв розбивки. Так, якщо значення фактора від-

Таблиця 1. Фактори, які характеризують імовірність банкрутства банку

№	Фактор, який характеризує імовірність банкрутства банку	Умове позначення фактора	Негативні значення фактора	Напрямок впливу фактора
Основні фактори				
1	Відношення регулятивного капіталу до активів, зважених за ризиком	X_1	< 15%	Стимулюючий
2	Відношення регулятивного капіталу I рівня до зважених за ризиком активів	X_2	< 9%	Стимулюючий
3	Відношення проблемних кредитів до капіталу	X_3	> 7–10%	Дестимулюючий
4	Відношення проблемних кредитів до кредитів наданих	X_4	> 10%	Дестимулюючий
5	Концентрація кредитів (за секторами економіки) у сумі сукупних валових кредитів	X_5	> 30%	Дестимулюючий
6	Темп зростання кредитного портфеля	X_6	Річні темпи приросту перевищують 20% протягом двох років	Дестимулюючий
7	Темп зростання відсоткових ставок за депозитами	X_7	14.5%	Дестимулюючий
8	Темп зростання відсоткових ставок за кредитами	X_8	14.5%	Дестимулюючий
9	Темп скорочення депозитів	X_9	> 14.5%	Дестимулюючий
10	Рентабельність активів	X_{10}	< 1%	Стимулюючий
11	Рентабельність капіталу	X_{11}	< 15%	Стимулюючий
12	Відношення процентного доходу до загальних активів банку	X_{12}	< 10%	Стимулюючий
13	Відношення непроцентних витрат до валового доходу	X_{13}	> 50%	Дестимулюючий
14	Відношення високоліквідних активів до сукупних активів	X_{14}	< 20%	Стимулюючий
15	Відношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань	X_{15}	< 60%	Стимулюючий
16	Норматив ризику загальної довгої відкритої валютної позиції Н13-1	X_{16}	> 20%	Дестимулюючий
17	Норматив ризику загальної короткої відкритої валютної позиції Н13-2	X_{17}	> 10%	Дестимулюючий
Додаткові фактори				
18	Відношення великих ризиків до капіталу	X_{18}	> 800%	Дестимулюючий
19	Відношення кредитів за географічним розподілом до сукупних валових кредитів (регіональна частка)	X_{19}	> 30%	Дестимулюючий
20	Відношення прибутків (збитків) за фінансовими інструментами до активів	X_{20}	< 3%	Стимулюючий
21	Відношення витрат на утримання персоналу до активів	X_{21}	< 2%	Стимулюючий
22	Відношення депозитів клієнтів до кредитів наданих (крім міжбанківських)	X_{22}	< 133%	Стимулюючий
23	Відношення кредитів у іноземній валюті до кредитів наданих	X_{23}	> 25%	Дестимулюючий
24	Відношення зобов'язань у іноземній валюті до зобов'язань банку	X_{24}	> 25%	Дестимулюючий
25	Частка міжбанківських кредитів у зобов'язаннях	X_{25}	> 25%	Дестимулюючий
26	Відношення капіталу до депозитів	X_{26}	< 20%	Стимулюючий

повідіє встановленим на першому етапі граничним показником, то для нього встановлюється значення "1", якщо не відповідає, — присвоюється значення "0". Для зручності подальших розрахунків отримані на цьому етапі результати можна подати у вигляді таблиці 2.

Узагальненням проведеного на попередніх етапах комплексу розрахунків є обчислення прогнозного індикатора кризи в банку:

$$G = \sum_{j=1}^5 \left[(0.9 - 0.2 \times (j-1)) \sum_{i=1}^N r_i \lambda_{ij}^j \right], \quad (1)$$

де G — прогнозний індикатор кризи в банку; N — загальна кількість обраних факторів, що характеризують ймовірність банкрутства банку; r_i — ваговий коефіцієнт i -го фактора, що характеризує ймовірність банкрутства банку; j — значення критерію розбивки на підмножини ($j = 1 \dots 5$).

Наступний етап дослідження — формалізація пріоритетності факторів, які є складовими прогнозного індикатора банкрутства банку. Так, вони можуть мати однакову важливість або підпорядковуватися низці пріоритетів, що утворюють або спадну арифметичну, або геометричну прогресію [14]. Від цього залежатиме значення вагових коефіцієнтів r_i у формулі (1):

— якщо всі фактори мають однаковий рівень значущості:

$$r_i = 1/N; \quad (2)$$

— якщо обрані фактори підпорядковані ряду пріоритетів, що утворюють спадну арифметичну прогресію, то вагові коефіцієнти розраховуються за першою формулою Фішберна [14]:

$$r_i = \frac{2 \times (N - j + 1)}{N \times (N + 1)}; \quad (3)$$

— якщо обрані індикатори підпорядковані ряду пріоритетів, що утворюють спадну геометричну прогресію, то вагові коефіцієнти розраховуються за другою формулою Фішберна:

$$r_i = \frac{2^{N-j}}{2^N - 1}; \quad (4)$$

— якщо обрані індикатори підпорядковані ряду пріоритетів, що визначаються на основі суджень особи, яка приймає рішення, а також подаються у вигляді інтервалів значень $\alpha_i \leq X_i \leq \beta_i$, то вагові коефіцієнти розраховуються за третьою формулою Фішберна:

$$r_i = \alpha_i + \frac{1 - \sum_{j=1}^N \alpha_j}{\sum_{j=1}^N (\beta_j - \alpha_j)} (\beta_i - \alpha_i), \quad (5)$$

де α_i — мінімальне значення вагового коефіцієнта фактора X_i ; β_i — максимальне значення вагового коефіцієнта фактора X_i .

При проведенні практичних розрахунків на базі реальних даних банків України введемо припущення, що всі 26 факторів банкрутства банку є рівнозначними, тобто в розрахунках ваговий коефіцієнт приймемо на рівні 0.04 (формула 2): $r = 1/N = 1/26 = 0.04$.

Як свідчить аналіз наукової літератури, більшість економістів [13, 14, 15] проводить поділ множини станів банку на п'ять інтервалів на основі використання інструментарію нечіткої логіки, а саме: граничної кризи; неблагополуччя; ймовірної загрози; відносного благополуччя та повного благополуччя. З огляду на це відповідність кількісної оцінки окремого фактора в банку інтервалам ступенів ризику банкрутства подамо в такому вигляді (розподіл на інтервали базується на результатах проведених експертних оцінок серед спеціалістів департаментів ризик-менеджменту вітчизняних комерційних банків):

- G_1 — граничний ризик банкрутства ($0.60 \leq G \leq 1$);
- G_2 — ступінь ризику банкрутства високий ($0.53 \leq G < 0.60$);

• G_3 — ступінь ризику банкрутства середній ($0.43 \leq G < 0.53$);

• G_4 — низький ступінь ризику банкрутства ($0.30 \leq G < 0.43$);

• G_5 — ризик банкрутства незначний ($0 \leq G < 0.30$) [13].

ДІАГНОСТИКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ НА ОСНОВІ РОЗРАХУНКУ ПРОГНОЗНОГО ІНДИКАТОРА КРИЗИ НА ПРИКЛАДІ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ

Діагностику фінансового стану з позиції кількісної оцінки ймовірності можливого банкрутства здійснимо на основі статистичних даних за чотирма українськими банками, зокрема: ПАТ "Райффайзен-банк "Аваль", ПАТ "КБ "Хрещатик", ПАТ "АБ "Експрес-банк" та ПАТ "АБ "Столичний" (регіональний банк Сумської області) за 2000—2010 рр., тобто так, щоб останні три роки припадали на кризу. Вибір банків зумовлений належністю кожного з них до різних груп за розміром активів згідно з класифікацією НБУ, що дає змогу апробувати запропоновану модель на даних різних за розміром банківських установ.

Проведемо розрахунок за формулою (1) і здійснимо подальший аналіз динамічних змін факторів прогнозу

Таблиця 2. Класифікація значень факторів прогнозування кризового стану в банку на основі встановлення бінарної характеристики (фрагмент)

Фактор	Критерій розбивки за підмножинами				
	B1	B2	B3	B4	B5
X_1	$\lambda_{11} = \begin{cases} 1 & x_1 < 0.2 \times \bar{x}_1 \\ 0 & \text{при невиконанні умови} \end{cases}$	$\lambda_{12} = \begin{cases} 1 & 0.2 \times \bar{x}_1 \leq x_1 < 0.4 \times \bar{x}_1 \\ 0 & \text{при невиконанні умови} \end{cases}$	$\lambda_{13} = \begin{cases} 1 & 0.4 \times \bar{x}_1 \leq x_1 < 0.6 \times \bar{x}_1 \\ 0 & \text{при невиконанні умови} \end{cases}$	$\lambda_{14} = \begin{cases} 1 & 0.6 \times \bar{x}_1 \leq x_1 < 0.8 \times \bar{x}_1 \\ 0 & \text{при невиконанні умови} \end{cases}$	$\lambda_{15} = \begin{cases} 1 & x_1 \geq 0.8 \times \bar{x}_1 \\ 0 & \text{при невиконанні умови} \end{cases}$
...	...	...	...	...	...
X_{13}	$\lambda_{131} = \begin{cases} 1 & x_{13} < 0.2 \times \bar{x}_{13} \\ 0 & \text{при невиконанні умови} \end{cases}$	$\lambda_{132} = \begin{cases} 1 & 0.2 \times \bar{x}_{13} \leq x_{13} < 0.4 \times \bar{x}_{13} \\ 0 & \text{при невиконанні умови} \end{cases}$	$\lambda_{133} = \begin{cases} 1 & 0.4 \times \bar{x}_{13} \leq x_{13} < 0.6 \times \bar{x}_{13} \\ 0 & \text{при невиконанні умови} \end{cases}$	$\lambda_{134} = \begin{cases} 1 & 0.6 \times \bar{x}_{13} \leq x_{13} < 0.8 \times \bar{x}_{13} \\ 0 & \text{при невиконанні умови} \end{cases}$	$\lambda_{135} = \begin{cases} 1 & x_{13} \geq 0.8 \times \bar{x}_{13} \\ 0 & \text{при невиконанні умови} \end{cases}$
...	...	...	...	...	...
X_{26}	$\lambda_{261} = \begin{cases} 1 & x_{26} < 0.2 \times \bar{x}_{26} \\ 0 & \text{при невиконанні умови} \end{cases}$	$\lambda_{262} = \begin{cases} 1 & 0.2 \times \bar{x}_{26} \leq x_{26} < 0.4 \times \bar{x}_{26} \\ 0 & \text{при невиконанні умови} \end{cases}$	$\lambda_{263} = \begin{cases} 1 & 0.4 \times \bar{x}_{26} \leq x_{26} < 0.6 \times \bar{x}_{26} \\ 0 & \text{при невиконанні умови} \end{cases}$	$\lambda_{264} = \begin{cases} 1 & 0.6 \times \bar{x}_{26} \leq x_{26} < 0.8 \times \bar{x}_{26} \\ 0 & \text{при невиконанні умови} \end{cases}$	$\lambda_{265} = \begin{cases} 1 & x_{26} \geq 0.8 \times \bar{x}_{26} \\ 0 & \text{при невиконанні умови} \end{cases}$

де λ_{ij} — бінарна характеристика відповідності значень обраного i -го фактора встановленим j -м інтервальним межам; $\bar{X}_i$ — середнє значення i -го фактора в динаміці за всією сукупністю розглянутих банків.

ного індикатора кризи за рівнем ризику. Розраховані кількісні значення цих показників для чотирьох досліджуваних банків наведено в таблиці 3.

Проведемо остаточний розрахунок прогнозного індикатора кризи в розрізі кожного з розглянутих банків із подальшою ідентифікацією рівня ризику банкрутства банків. Отримані результати подано в таблиці 4.

Наочне відображення отриманих на цьому етапі результатів та прогноз на 2014 рік подано на графіку. Як видно з графіка, для більшості банків спостерігається негативний прогноз. Розглянемо ситуацію у кожному з них.

Так, для ПАТ “Райффайзен-банк “Аваль” у 2004–2008 рр. характерним був низький рівень ризику банкрутства. Проте протягом наступних двох років унаслідок негативного впливу фінансової кризи на значення факторів, що характеризують імовірність її виникнення, зокрема на відношення проблемних кредитів до капіталу, відношення проблемних кредитів до кредитів наданих, рентабельність активів та капіталу, прогнозний індикатор кризи в банку характеризував рівень ризику його банкрутства як середній. Тенденція до поліпшення ситуації підтверджується і фактичними даними стосовно діяльності ПАТ “Райффайзен-банк “Аваль” протягом 2011–2012 рр. Так, наприклад, на кінець 2012 року порівняно з періодом фінансового розбалансування чистий прибуток банку збільшився у п'ять разів. Проте низка проблем, зокрема зменшення обсягу сукупних активів та власного капіталу станом на перше півріччя 2013 року залишається, отже, слід підкреслити доцільність запровадження запропонованого підходу з метою раннього попередження кризи. Враховуючи результати проведеної діагностики та зокрема фактори, які найбільше впливали на підвищення ризику банкрутства, для цього банку доцільно було б реалізувати такі антикризові інструменти, як поліпшення якості клієнтської бази постачальників ресурсів, скорочення витрат банку, нарощування капіталу банку шляхом вливання грошових коштів у статутний капітал або залучення коштів на умовах субординованого боргу.

Рівень ризику банкрутства ПАТ “КБ “Хрещатик” протягом 2000–

Таблиця 3. Динамічні зміни складових прогнозного індикатора кризи за підмножинами рівнів ризику за даними ПАТ “Райффайзен-банк “Аваль”, ПАТ “КБ “Хрещатик”, ПАТ “АБ “Експрес-банк” та ПАТ “АБ “Столичний” протягом 2000–2010 рр.

Прогнозний індикатор G_i	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
ПАТ “Райффайзен-банк “Аваль”											
G_1	0.18	0.29	0.32	0.22	0.18	0.22	0.18	0.25	0.29	0.25	0.32
G_2	0.08	0.11	0.00	0.08	0.11	0.03	0.06	0.06	0.00	0.08	0.03
G_3	0.06	0.04	0.06	0.12	0.04	0.08	0.02	0.04	0.02	0.04	0.04
G_4	0.04	0.01	0.01	0.00	0.04	0.02	0.02	0.02	0.00	0.04	0.02
G_5	0.04	0.04	0.05	0.04	0.04	0.05	0.06	0.05	0.06	0.04	0.04
ПАТ “КБ “Хрещатик”											
G_1	0.22	0.22	0.25	0.22	0.25	0.22	0.32	0.25	0.32	0.36	0.36
G_2	0.11	0.14	0.14	0.14	0.11	0.17	0.06	0.11	0.00	0.03	0.06
G_3	0.06	0.06	0.06	0.06	0.08	0.02	0.06	0.00	0.02	0.04	0.04
G_4	0.01	0.01	0.00	0.02	0.01	0.02	0.00	0.06	0.02	0.05	0.04
G_5	0.04	0.04	0.04	0.04	0.04	0.04	0.04	0.04	0.05	0.03	0.03
ПАТ “АБ “Експрес-банк”											
G_1	0.29	0.29	0.32	0.36	0.36	0.40	0.40	0.36	0.40	0.36	0.47
G_2	0.03	0.06	0.03	0.06	0.08	0.03	0.03	0.03	0.00	0.08	0.11
G_3	0.04	0.02	0.02	0.02	0.04	0.06	0.04	0.02	0.06	0.08	0.00
G_4	0.00	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.02	0.01	0.01	0.00	0.02
G_5	0.06	0.05	0.05	0.04	0.04	0.04	0.04	0.05	0.04	0.03	0.02
ПАТ “АБ “Столичний”											
G_1	0.29	0.32	0.29	0.43	0.32	0.29	0.40	0.43	0.40	0.36	0.43
G_2	0.06	0.03	0.11	0.08	0.11	0.20	0.08	0.03	0.06	0.08	0.06
G_3	0.06	0.10	0.08	0.02	0.06	0.02	0.04	0.02	0.06	0.06	0.04
G_4	0.02	0.02	0.01	0.01	0.04	0.02	0.01	0.00	0.00	0.02	0.00
G_5	0.04	0.03	0.03	0.04	0.02	0.03	0.03	0.04	0.04	0.03	0.04

Таблиця 4. Динамічні зміни значень прогнозного індикатора кризи та рівня ризику банкрутства за даними ПАТ “Райффайзен-банк “Аваль”, ПАТ “КБ “Хрещатик”, ПАТ “АБ “Експрес-банк” та ПАТ “АБ “Столичний” за 2000–2010 рр.

Індикатор	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
ПАТ “Райффайзен-банк “Аваль”											
Значення прогнозного індикатора кризи	0.40	0.49	0.44	0.46	0.41	0.40	0.34	0.42	0.37	0.45	0.46
Рівень ризику банкрутства	G_4	G_3	G_3	G_3	G_4	G_4	G_4	G_4	G_4	G_3	G_3
ПАТ “КБ “Хрещатик”											
Значення прогнозного індикатора кризи	0.44	0.47	0.49	0.48	0.49	0.47	0.48	0.46	0.42	0.51	0.52
Рівень ризику банкрутства	G_3	G_3	G_3	G_3	G_3	G_3	G_3	G_3	G_4	G_3	G_3
ПАТ “АБ “Експрес-банк”											
Значення прогнозного індикатора кризи	0.41	0.43	0.44	0.49	0.53	0.53	0.52	0.47	0.51	0.56	0.63
Рівень ризику банкрутства	G_4	G_3	G_3	G_3	G_2	G_2	G_3	G_3	G_3	G_2	G_1
ПАТ “АБ “Столичний”											
Значення прогнозного індикатора кризи	0.47	0.51	0.52	0.58	0.56	0.56	0.56	0.52	0.55	0.56	0.56
Рівень ризику банкрутства	G_3	G_3	G_3	G_2	G_2	G_2	G_2	G_3	G_2	G_2	G_2

2010 рр. відповідав середньому значенню. Лише в 2008 році він був низьким. Цих позитивних зрушень у кризовий період було досягнуто завдяки впровадженню ефективного комплексу антикризових дій у банку та збереженню достатнього запасу стійкості за рахунок попередньої діяльності ПАТ “КБ “Хрещатик”. Результати проведеного дослідження та виявлені тенденції підтверджуються даними про фінансову та операційну діяльність цього банку протягом 2011—2012 рр., зокрема: стабільність основних індикаторів діяльності ПАТ “КБ “Хрещатик”, адекватний рівень ліквідності й платоспроможності, а також помірний рівень ризиковості діяльності. Станом на перше півріччя 2013 року подібна тенденція зберігається.

Аналізуючи фінансове становище ПАТ “АБ “Експрес-банк”, слід зауважити, що згідно з даними таблиці 4 простежується найнегативніша зі всієї сукупності досліджуваних банків тенденція щодо підвищення значення прогнозного індикатора кризи в банку. Що, відповідно, призвело до зростання ризику банкрутства цього банку в період фінансової кризи та особливо у посткризові роки. Так, якщо в 2007—2008 рр. рівень ризику банкрутства банку відповідав середньому значенню, то в 2009 році він став високим, а в 2010-му — граничним. У 2012 році фінансовий стан ПАТ “АБ “Експрес-банк” продовжував характеризуватися високим рівнем кредитного ризику; зменшенням активів, обсягів наданих кредитів та депозитних ресурсів; незмінністю статутного капіталу, незважаючи на підвищення вимог до його розміру. Подібна ситуація, яка зберігалася станом на перше півріччя 2013 року, свідчить про неефективність існуючої антикризової політики ПАТ “АБ “Експрес-банк” та, відповідно, необхідність удосконалення системи антикризового менеджменту в банку. Зокрема потрібно проводити виважену кредитну політику з прийнятним рівнем ризику, розробити спеціальні депозитні пропозиції з метою розширення клієнтської бази та підвищення лояльності клієнтів як адекватні виявленому ризику банкрутства антикризові інструменти.

Досліджуючи динамічні зміни значень прогнозного індикатора кризи та приналежності до множини значень, котрі формують рівень ризику банкрутства ПАТ “АБ “Столичний”, до-

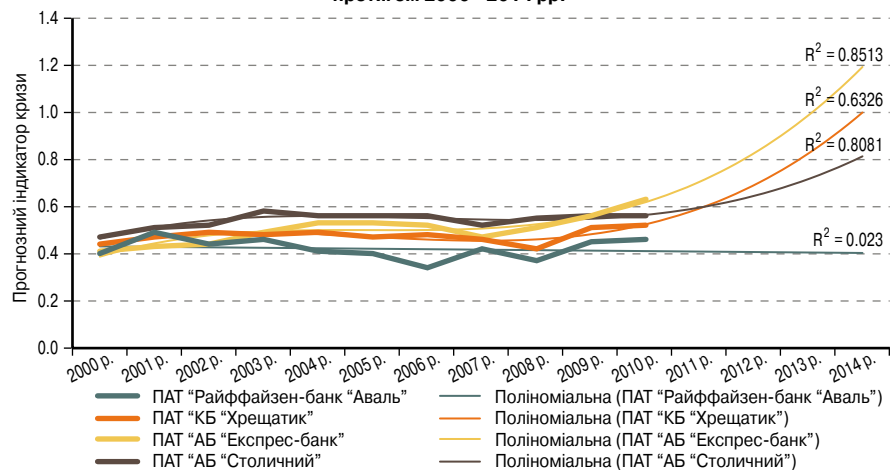
цільно зауважити, що після тривалого періоду (2003—2006 рр.), коли рівень ризику банкрутства був високим, у 2007 році керівництву банку вдалося поліпшити цей показник та підвищити його до середнього рівня. Водночас досягнуті у той період позитивні тенденції розвитку ПАТ “АБ “Столичний” не дали змоги його керівництву втримати значення основних показників діяльності банківської установи на високому рівні та ефективно протидіяти чинникам фінансової кризи, що в результаті призвело до повернення до високого рівня ризику банкрутства протягом наступних трьох років (2008—2010 рр.). Певне поживлення результативності діяльності цього банку спостерігалось в 2012 році, проте з огляду на його накопичені проблеми (низький рівень наданих позик, малі обсяги депозитів, проблеми з ліквідністю), які залишаються актуальними у першому півріччі 2013 року, все ж доцільне впровадження запропонованого підходу до

діагностики кризи у досліджуваному регіональному банку. Серед основних напрямів антикризового менеджменту, які можна запропонувати для реалізації в цьому банку з огляду на отримані результати дослідження, можна зазначити: підвищення рівня капіталізації за рахунок залучення коштів інвесторів, власного прибутку, скорочення витрат, а також активну депозитну політику, орієнтовану на розширення клієнтської мережі, що сприятиме підвищенню ліквідності.

З метою точнішої оцінки рівня ризику банкрутства банку залежно від інтервалу зміни індикатора G слід детальніше розбити множини значень цього показника на інтервали, що дає змогу врахувати також і ступінь упевненості особи, яка приймає рішення, в глибині кризових явищ на основі застосування інструментарію нечіткої логіки.

Так, визначення ступеня впевненості особи, що приймає рішення щодо доцільності застосування кон-

Графік. Динамічні зміни значень прогнозного індикатора кризи за даними ПАТ “Райффайзен-банк “Аваль”, ПАТ “КБ “Хрещатик”, ПАТ “АБ “Експрес-банк” та ПАТ “АБ “Столичний” протягом 2000—2014 рр.

Таблиця 5. Ідентифікація рівнів ризику банкрутства ПАТ “Райффайзен-банк “Аваль” протягом 2000—2010 рр. залежно від значення прогнозного індикатора кризи та ступеня впевненості особи, що приймає рішення

Показник	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Прогнозний індикатор кризи	0.40	0.49	0.44	0.46	0.41	0.40	0.34	0.42	0.37	0.45	0.46
Рівень ризику банкрутства	G_4	G_3	G_4	G_3	G_4	G_4	G_5	G_4	G_4	G_3	G_3
Ступінь упевненості	1	1	0.06	1	0.38	1	0.10	0.30	1	1	1
Рівень ризику банкрутства	—	—	G_3	—	G_3	—	G_4	G_3	—	—	—
Ступінь упевненості	—	—	0.94	—	0.62	—	0.90	0.70	—	—	—

кретних заходів антикризового менеджменту, здійснюється на базі функції належності (див. схему, етап 5). Як видно з наведеної на цій схемі таблиці (етап 5), розрахунок функції належності дає змогу точніше встановити рівень ризику банкрутства банку залежно від того, в який інтервал значень потрапляє індикатор *G*.

Детальніший аналіз рівня ризику банкрутства та приналежності до певної групи ризику на основі використання інструментарію нечіткої логіки проведемо для ПАТ “Райффайзен-банк “Аваль”, результати якого наведено в таблиці 5.

Отже, застосування інструментарію нечіткої логіки при проведенні аналізу фінансового стану на прикладі ПАТ “Райффайзен-банк “Аваль” дає змогу не тільки визначити прогнозний рівень банкрутства, а й врахувати ступінь впевненості особи, яка приймає управлінські рішення, щодо застосування тих чи інших заходів антикризового менеджменту в банку. Як свідчать дані таблиці 4, лише протягом 2000, 2005 та 2008 рр. можна зі стовідсотковою впевненістю стверджувати про середній рівень ризику банкрутства ПАТ “Райффайзен-банк “Аваль”, а в 2001, 2003, 2009 та 2010 рр. — про низький рівень такого ризику. Водночас досить спірним є питання щодо ймовірності виникнення банкрутства ПАТ “Райффайзен-банк “Аваль” у 2002, 2004, 2006 та 2007 рр. Так, у 2004 р. та 2007 р. функція впевненості як для низького, так і для середнього ступеня ризику банкрутства приймає близькі значення.

ВИСНОВКИ

У статті викладено науково-методичний підхід до діагностики фінансового стану банку з позиції кількісної оцінки можливості його банкрутства, який передбачає розрахунок показника “прогнозний індикатор кризи”, що базується на використанні інструментарію нечіткої логіки, дає змогу врахувати пріоритетність факторів ризику та ступінь впевненості менеджменту банку в глибині кризових явищ.

Практична реалізація цього підходу дає підстави стверджувати про необхідність його комплексного застосування в процесі прогнозування несприятливих фінансових ситуацій на ринку банківських послуг та з метою проведення ефективної й адекватної змінам зовнішнього та внутрішнього

середовища антикризової політики. Такі дії забезпечать не лише досягнення результативного виходу з нестабільної ситуації, а й дадуть змогу швидшими темпами адаптувати новітні умови функціонування, причому з найменшими витратами. Актуальність подальших розробок у цьому науковому напрямі підтверджується наявністю на вітчизняному ринку таких дестабілізуючих факторів: нестача довгострокових і дешевих гривневих ресурсів, низькі темпи економічного зростання, загострення міжбанківської конкуренції в боротьбі за споживачів, що особливо критично для невеликих регіональних банків.

Застосування розробленого підходу не втрачає своєї актуальності і в період стабільності та перебування на стадії піднесення, оскільки мінімальність фінансово-економічних умов може справити несподіваний негативний вплив на діяльність банківських установ. Водночас діагностування фінансового стану дасть змогу його попередити і вчасно вжити адекватні виважені антикризові заходи.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є виокремлення факторів ризику, які найсуттєвіше впливають на підвищення ризику банкрутства та розробки на їхній основі антикризових інструментів, ефективних у конкретній ситуації, що склалася в банку.

Література

1. Масленченков Ю. С. *Финансовый менеджмент в коммерческом банке* / Ю.С.Масленченков. — М.: Перспектива, 1996. — 159 с.
2. Заруцька О. Використання методу нейронних мереж для аналізу фінансової стійкості банку / О.Заруцька // *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*: зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. — Суми, 2011. — Вип. 31. — С. 90—95.
3. Demircug-Kunt A. *The determinants of banking crises in developing and developed countries* / A.Demircug-Kunt, E. Detragiache // *IMF Staff Papers*. — 1998. — Vol. 45, No. 1. — Pp. 81—109.
4. Caprio G. *Banking crises* // G. Caprio, P.Honohan // *Department of Economics Working Papers*. — 2008. — 31 p.
5. Celik A. *Evaluating and forecasting banking crises through neural network models: an application for Turkish bank-*

ing sector / A.Celik, Y.Karatepe // *Expert Systems with Applications*. — 2007. — № 33. — Pp. 809—815.

6. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України: *постанова Правління Національного банку України від 6 серпня 2009 року № 460* // *Законодавство України*. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2009_08_06/an/21/PB09039.html#21.

7. Зайченко Ю. П. *Нечеткие модели и методы в интеллектуальных системах* / Ю.П.Зайченко. — К.: Издательский дом “Слово”, 2008. — 344 с.

8. *Показатели финансовой устойчивости*. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fsi/guide/2006/pdf/rus/guide.pdf>.

9. *Обзор финансовой стабильности 2004—2008 гг.* // *Раздел “Банк России сегодня. Публикации и доклады” официального интернет-представительства Банка России*. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.cbr.ru>.

10. Barton D. *Dangerous Markets: Managing in Financial Crises* / D.Barton, R.Newell, G.Wilson. — New York: John Wiley & Sons, 2002. — 320 p.

11. Про затвердження Інструкції “Про порядок регулювання діяльності банків в Україні”: *постанова Правління Національного банку України від 28 серпня 2001 року № 368* // *Законодавство України*. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.

12. Про заходи щодо підвищення рентабельності діяльності банків: рішення Комісії з питань нагляду та регулювання діяльності банків Національного банку України від 26 листопада 2003 року № 277 // *Законодавство України*. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/vr277500-03>.

13. Матвійчук А. В. *Аналіз і управління економічним ризиком: навч. посіб.* / А.В.Матвійчук; МОН. — К.: Центр навчальної літератури, 2005. — 224 с.

14. Вітлінський В. В. *Економічний ризик: ігрові моделі: навч. посіб.* / [В.В.Вітлінський, П.І.Верченко, А.В.Сігал, Я.С.Наконечний]; за ред. д-ра екон. наук, проф. В.В.Вітлінського. — К.: КНЕУ, 2002. — 446 с.

15. Верченко П. І. *Багатокритеріальність і динаміка економічного ризику (моделі та методи): монографія* / П.І.Верченко. — К.: КНЕУ, 2006. — 272 с.

Вітаємо! /

"Банкирь" відзначив кращих

9 жовтня 2013 року журнал "Банкирь" підбив підсумки кількох заснованих ним конкурсів та нагородив переможців. В урочистій церемонії взяли участь представники Національного банку України, центральних банків країн Співдружності Незалежних Держав, комерційних банків України та країн СНД, політичні діячі та бізнесмени, акредитовані в Україні дипломати, клієнти і партнери банків, представники засобів масової інформації.

On 9 October 2013, the "Banker" magazine summed up several contests established by it and awarded the winners. Representatives of the National Bank of Ukraine, central banks of CIS countries and commercial banks of Ukraine and CIS countries, political leaders and businessmen, diplomats accredited in Ukraine, customers and partners of banks, representatives of mass media took part in the solemn ceremony.

Три роки журнал "Банкирь" проводить Всеукраїнський конкурс "Кращий навчальний заклад з підготовки спеціалістів банківсько-фінансової сфери", у ході якого висвітлює роботу вітчизняних вузів та визначає переможців. За підсумками нинішнього року кращим визнано Університет банківської справи Національного банку України. На урочистій церемонії нагородження переможців конкурсу, яка відбулася 9 жовтня в столичному "Royal Congress Hotel", диплом і пам'ятну нагороду журналу "Банкирь" ректору університету Тамарі Смовженко вручив головний бухгалтер – директор департаменту бухгалтерського обліку Національного банку України Богдан Лукасевич.

"Університет банківської справи уже вдруге поспіль стає переможцем Всеукраїнського конкурсу "Кращий навчальний заклад з підготовки спеціалістів банківсько-фінансової сфери", – поділилася з кореспондентом "Вісника НБУ" ректор УБС НБУ, професор Тамара Смовженко. – Це не лише приємно, а й почесно та відповідально. Оскільки ми нині орієнтуємося на підготовку іноземних фахівців високого рівня, то хочеться бути сполучною ланкою між Україною і державами СНД та Європи, щоб до нас приходили на навчання студенти з інших країн. А це зобов'язує підвищувати якість освіти. Тож ми постійно розвиваємо свої навчальні програми, і вони вже відповідають європейському рівню. Нещодавно делегація університету повернулася з європейського турне, під час якого ми відвідали вісім відомих університетів, зокрема Бокконі в Мілані, Краківський економічний університет, університет міста Санкт-Галлен у Швейцарії, де домовилися про співпрацю та підготовку фахівців за подвійними дипломами. До речі, 22 наших студенти вже завершили навчання за подвійними дипломами університетів країн ЄС. Така співпраця дає можливість готувати фахівців високого рівня для того, щоб вітчизняна банківська система і на-

Головний бухгалтер – директор департаменту бухгалтерського обліку Національного банку України Богдан Лукасевич вручає нагороду ректору Університету банківської справи НБУ Тамарі Смовженко.

далі активно розвивалася". За плідну співпрацю з банками та фінансовими установами вдруге поспіль відзнаку журналу "Банкирь" одержав Запорізький національний університет, який традиційно входить до списку 25-ти кращих ВНЗ України. Отримуючи нагороду, професор, декан економічного факультету Алла Череп подякувала виданню, а також Національному банку за підтримку і визнання, які дають імпульс і надію на те, що вуз і надалі буде серед флагманів фінансової освіти. Професор зазначила, що їхній університет спрямовує свої зусилля на те, аби студенти отримували не лише фундаментальні знання, а й здобували практичні навички, чому сприяє постійна співпраця з комерційними банками. 19 вересня на базі університету відбулося засідання круглого столу "Інтеграція освіти, науки і бізнесу", на якому розглядалися проблеми їхньої взаємодії. Цей захід сприятиме ще більшій співпраці вузу і фінансових установ.

У номінації "Кращий навчальний заклад з підготовки аспірантів і докторантів" перемогла Українська академія банківської справи НБУ (м. Суми), яка вже понад 15 років забезпечує високий рівень підготовки й успішне працевлаштування своїх випускників у банківсько-фінансовій галузі. Академія входить до десятки кращих економічних вузів України.

Того вечора були відзначені журналом

"Банкирь" і переможці ще кількох конкурсів. Зокрема лауреатами першого Міжнародного конкурсу "Лідер у сфері PR-технологій і маркетингу – 2013" стали: у номінації "Кращий корпоративний календар" – рекламисти ПАТ "Укресім-банк", які створили календар "Ідемо назустріч великій історії", використавши зображення 12-ти валют, що їх можна обміняти в цьому банку. Премію за найоригінальніший маркетинговий хід отримало ПАТ "Ідея-банк". За кращу креативну рекламу й активне співробітництво зі ЗМІ відзнакою журналу "Банкирь" нагороджено АТ "Нурбанк" ("Nurbank", Казахстан), а переможцем у номінації "Найоригінальніший маркетинговий хід" став інший представник Казахстану – АТ "Альфа-банк" ("Alfa-bank"), вигравши у змаганні більш як трьохсот банків країн СНД, Прибалтики і Грузії та збільшивши про-

Переможці конкурсу "Кращий навчальний заклад з підготовки спеціалістів банківсько-фінансової сфери".

даж банківських послуг на 30 відсотків.

Також були нагороджені переможці конкурсу "Лідер у сфері автокредитування, автострахування та супутніх послуг", серед яких відзначили ПАТ "КБ "Правекс-банк", ПАТ "Ідея-банк", ПАТ "Кредобанк" та кілька страхових компаній. Відзначив "Банкирь" і кращі компанії в галузі аудиту, банківських технологій та послуг, які допомагають фінансовим установам у їхній практичній діяльності.

Микола Пацера,

"Вісник НБУ".

Фото Віталія Новікова.

Ольга Козьменко

Доктор економічних наук,
професор кафедри економічної кібернетики
Державного вищого навчального закладу
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
E-mail: o.v.kozmenko@gmail.com

Вікторія Роєнко

Аспірант кафедри економічної кібернетики
Державного вищого навчального закладу
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
E-mail: vroienko@gmail.com

Дослідження/

Поведінка страхових компаній на інвестиційному ринку: досвід України та Німеччини

Важливою тенденцією розвитку світового господарства є посилення ролі небанківських фінансових установ, зокрема на інвестиційному ринку. У статті досліджено місце страхових компаній на цьому ринку, проаналізовано сучасний стан розвитку інвестиційної діяльності страхових компаній. Визначено взаємозв'язки між ефективністю інвестиційної діяльності страхових компаній і доходністю фінансових інструментів на прикладі України та Німеччини, що дає змогу приймати правильні інвестиційні рішення щодо пріоритетності напрямів розміщення коштів.

Strengthening of the role of non-bank financial institutions, in particular, on the investment market, is the important tendency in the world economy development. The author considers the place of insurance companies on this market and analyses the current state of investment activities of insurance companies. By examples of Ukraine and Germany, there were detected interrelations between the effectiveness of the investment activity of insurance companies and yields of financial instruments, making it possible to make correct investment decisions concerning priority areas for placements.

Ключові слова: інвестиційний ринок, фінансові інструменти, доходність, страхова компанія, ефективність інвестиційної діяльності.

Key words: investment market, financial instruments, yield, insurance company, effectiveness of investment activities.

Найконкурентнішими і найдинамічнішими фінансовими посередниками, здатними мобілізувати фінансові ресурси суб'єктів підприємницької діяльності та домогосподарств у страхові фонди, трансформувати їх в інвестиційний капітал, а також створити умови для підвищення ліквідності фінансових інструментів шляхом залучення послуг компаній із професійного управління активами є страхові компанії. Слід

зазначити, що майже 60.2% загально-го обсягу активів небанківських фінансово-кредитних установ України припадає саме на страхові компанії, і тому дослідження їх діяльності на інвестиційному ринку є вельми актуальним.

Теоретичним аспектам організації інвестиційної діяльності страхових компаній присвячено багато праць вітчизняних науковців, зокрема В.Д.Базилевича, О.О.Гаманкової,

О.Й.Жабинець, С.С.Осадця, Н.В.Ткаченко, Т.В.Яворської та ін. Однак невирішеним залишається ряд питань, пов'язаних, приміром, із систематизацією підходів до трактування поняття "інвестиційний ринок", визначенням місця та ролі страхових компаній на інвестиційному ринку, формалізацією взаємозв'язку між ефективністю інвестиційної діяльності страхових компаній та доходністю фінансових інструментів.

РОЛЬ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ НА ІНВЕСТИЦІЙНОМУ РИНКУ

Для ідентифікації поняття “інвестиційний ринок” пропонуємо визначити ключові підходи до його розуміння, а саме інституціональний, кон’юнктурний та системний.

Економічна сутність інвестиційного ринку з позиції *інституціонального підходу* розкривається через економічних суб’єктів, які беруть участь в інвестиційному процесі. У межах цього підходу при визначенні сутнісних характеристик інвестиційного ринку, на нашу думку, слід розглядати його як сукупність виробничих, комерційних, фінансових, інституціональних та інформаційних структур, що взаємодіють в інвестиційній сфері [1—3]. При цьому не існує єдиної точки зору між учасниками інвестиційного ринку відносно об’єкта купівлі-продажу щодо змісту понять “фінансові активи”, “фінансові інструменти”, “інвестиційні товари та послуги”.

Представники *кон’юнктурного* підходу зазначають, що інвестиційний ринок відображає попит та пропозицію на інвестиції [4—6], що є надто загальним та не дає змоги чітко охарактеризувати особливості інвестиційного ринку, оскільки ключовими параметрами будь-якого ринку є попит, пропозиція, ціна, конкуренція.

Більшість науковців підходить до з’ясування сутності інвестиційного ринку з позиції *системного* підходу, вкладаючи в його зміст ключові ознаки попередніх підходів [7—9]. Це дає змогу визначити інвестиційний ринок як сукупність економічних відносин щодо купівлі-продажу інвестиційних

товарів та послуг через систему фінансових інститутів на основі балансу їх попиту та пропозиції. Отже, розгляд інвестиційного ринку саме з позиції системного підходу дає змогу розкрити сутність і врахувати головну мету його функціонування — перерозподіл інвестиційних ресурсів між економічними суб’єктами на умовах платності.

Якщо ж повернутися до небанківських фінансово-кредитних установ, то слід зазначити, що системоутворюючу роль у перерозподілі фінансових ресурсів між постачальниками та споживачами інвестиційного капіталу займають страхові компанії. Так, у економічно розвинутих країнах страхові компанії володіють інвестиційними ресурсами у середньому в розмірі 45% валового внутрішнього продукту та можуть виконувати цілий комплекс різнонаправлених функцій на інвестиційному ринку, що представлено нами на схемі.

Проблема захисту коштів страховальників від їх знецінення в часі та пошук альтернативних джерел отримання прибутку актуалізує необхідність детальнішого дослідження діяльності страхових компаній на інвестиційному ринку саме в ролі інституційних інвесторів. Інверсійний характер формування грошових потоків страхових компаній дає змогу акумулювати кошти фізичних та юридичних осіб шляхом укладення договорів страхування з наступним їх перетворенням у значні за обсягом інвестиційні ресурси. Найбільшим інвестиційним потенціалом володіють компанії зі страхування життя, для яких характерний тривалий термін дії договору страхування. У багатьох договорах страховим випадком

є дожиття до зазначеного в полісі строку або події в житті застрахованої особи, і тому виконання зобов’язань перед страхувальником у більшості випадків відбувається після закінчення договору страхування, що дає змогу долучатися до довгострокових проектів. Із урахуванням зазначених вище положень компанії зі страхування життя зобов’язані дотримуватися законодавчо встановлених нормативів щодо розміщення страхових резервів. Нині ж визначені кількісні та якісні вимоги лише до структури активів, які приймаються для представлення страхових резервів зі страхування життя, що зафіксовано в Правилах розміщення страхових резервів зі страхування життя [12]. До 2008 року існували нормативи розміщення технічних резервів, які визначалися Правилами формування, обліку та розміщення страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя [13], але нині встановлені лише напрями розміщення технічних резервів.

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Інвестиційні можливості вітчизняних страхових компаній поступово зростають, про що свідчать динаміка збільшення обсягу чистих страхових премій (відповідно до нарощення розмірів страхових резервів) та підвищення рівня капіталізації страхових компаній. Так, упродовж 2002—2012 рр. щорічний приріст активів страхових компаній України в середньому становив 21.4%, а страхових резервів — 19.8%. Попри високі темпи зростання кількісних показників, інституційне забезпечення вітчизняного страхового ринку ще не повною мірою відповідає світовій практиці. В Україні розмір страхових премій на душу населення в середньому становить 62.56 долара США, що в десятки разів менше, ніж у європейських країнах (Швейцарія — 6 633.7; Нідерланди — 5 845.3; Великобританія — 4 496.6; Німеччина — 2 903.8). Варто також зазначити низький рівень проникнення страхування в нашої країні (співвідношення валових страхових премій і валового внутрішнього продукту), а саме 1.3%, тоді як, наприклад, у Великобританії цей показник становить 12.4%, у Швейцарії — 9.9%, у Німеччині — 7.2% [14].

Згідно з даними Європейської федерації страховиків та перестраховиків (Insurance Europe) обсяги активів,

Схема. Функції страхових компаній на інвестиційному ринку

накопичених страховими компаніями країн ЄС, у середньому збільшилися з 6.39 трлн. євро станом на кінець 2005 р. до 7.73 трлн. євро — на кінець 2011 р. Як свідчать дані таблиці 1, на п'ять країн Європи (Франція, Великобританія, Німеччина, Італія, Нідерланди) припадає фактично $\frac{3}{4}$ активів європейського страхового ринку. Водночас в Україні вони становили лише 2.6 млрд. євро, або 2.5% від ВВП, що в грошовому еквіваленті майже відповідає рівню розвитку національних страхових ринків, наприклад, таких країн, як Кіпр (2.08 млрд. євро, або 12% від ВВП), Хорватія (3.29 млрд. євро, або 7.2% від ВВП), Румунія (1.45 млрд. євро, або 1.2% від ВВП) [15, 16].

Станом на 2011 р. у загальній сумі активів страхових компаній (7.73 трлн. євро) на облігації та інші цінні папери з фіксованою доходністю припадало 40.8%, на акції та інші цінні папери з плаваючою доходністю — 32.6% [15]. Виходячи з того, що в структурі інвестицій переважають пайові та боргові цінні папери, провідні страхові компанії активніше користуються послугами компаній із управління активами, мінімізуючи адміністративні витрати і максимізуючи прибутки в середньостроковій та довгостроковій перспективах.

Порівняння вітчизняних і європейських страхових компаній засвідчило наявність принципових відмінностей в організації їх інвестиційної діяльності. Так, страхові компанії України передусім інвестують кошти в акції (39.4%) та банківські депозити (23.3%). У цілому ж вітчизняні страхові компанії при виборі об'єктів інвестування віддають ліквідності пе-

ревагу над прибутковістю, про що свідчить значна питома вага (станом на 01.06.2012 р. — 39%) в структурі активів грошових коштів на поточних та депозитних рахунках у банку та прав вимоги до перестраховиків. Попри те, що страховий ринок України розвивається швидкими темпами, вітчизняні страхові компанії досі повною мірою не виконують функції інституційних інвесторів, що пов'язано з низьким рівнем попиту на продукти зі страхування життя, недостатнім розвитком страхової культури, несприятливими умовами для інвестування, малим обсягом заощаджень економічних агентів, дефіцитом ліквідних фінансових інструментів, високою питоною вагою спекулятивних операцій на вітчизняному фондовому ринку, відсутністю державних гарантій щодо інвестиційних проектів загальнодержавного характеру тощо. Крім цього, в останні роки відбуваються кризові явища глобального та локального вимірів, що значно ускладнюють процес прийняття ефективних інвестиційних рішень.

Слід зазначити, що страхові компанії європейських країн перебувають на етапі грандіозних змін унаслідок запровадження Директивою про платоспроможність II (Solvency II) нових правил регулювання страхового та перестрахового ринків, перехід на які в країнах ЄС розпочато з 1 січня 2013 року [17]. Під дію Директиви підпадають усі страхові та перестрахові компанії, які функціонують на території ЄС, із валовим доходом понад 5 млн. євро або технічними резервами більшими за 25 млн. євро. Ключовим по-

ложенням Директиви стосовно інвестиційної діяльності є використання страховиком принципу “розумного інвестора” (prudent person rule), тобто вимога розміщувати кошти лише в ті активи та інструменти, ризики яких можна належним чином ідентифікувати й оцінити та нейтралізувати їх негативний вплив на діяльність компанії. Виходячи з цього, оновлений режим регулювання передбачає використання ризик-орієнтованого підходу до оцінки капіталу страхових компаній із урахуванням не лише кількісних (нормативна маржа платоспроможності (minimum capital requirements — MCR); фактична маржа платоспроможності (solvency capital requirements — SCR)), але й якісних вимог (принципів внутрішнього контролю та управління ризиками, індивідуальної оцінки капіталу та ризиків). Реалізація положень Директиви значно вплине на інвестиційну поведінку європейських страхових компаній, що пов'язано з необхідністю формування резервів не лише під страхові, але й під ринкові ризики, які виникають при інвестуванні коштів у той чи інший фінансовий актив [18]. Наприклад, якщо компанія зі страхування життя пропонує власнику страхового полісу вищий рівень інвестиційного доходу та здійснює ризикову інвестиційну діяльність, то вона повинна виконати підвищені вимоги до формування капіталу. Отже, впровадження Директиви встановлює жорсткіші вимоги достатності капіталу та ризик-менеджменту, що передбачає врахування ризику зниження вартості інвестиційних активів, ризику неплатоспроможності третіх осіб, системного ризику тощо.

Зауважимо, що Програмою розвитку системи пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами [19] та оновленою редакцією Закону України “Про страхування” [20] передбачається часткова імплементація положень Директив I та II у вітчизняне законодавство. Попри наявні відмінності у функціонуванні вітчизняних та закордонних страхових компаній негативний вплив фінансової кризи 2008—2009 років відчували на собі як одні, так і другі. Нині їх інвестиційна діяльність характеризується зменшенням частки ризикованих фінансових інструментів у інвестиційному портфелі на користь надійних. Поряд із цим виникає проблема постійного зниження доходності фінансових інструментів на

Таблиця 1. Обсяг активів страхових компаній країн Європейського Союзу

Країна	Активи страхових компаній за роком, млрд. євро						Співвідношення активів страхових компаній за роком і ВВП країни, %		
	Компанії зі страхування життя			Компанії ризикового страхування					
	2005 р.	2008 р.	2011 р.	2005 р.	2008 р.	2011 р.	2005 р.	2008 р.	2011 р.
Австрія	47.44	53.68	53.96	18.33	23.10	28.40	19.30	19.00	17.90
Бельгія	148.32	167.83	203.19	30.27	30.46	31.44	48.90	48.50	54.90
Великобританія	1 601.14	1 384.60	1 517.49	117.73	107.28	118.68	86.70	76.50	86.90
Данія	167.48	188.12	266.58	16.06	17.74	20.09	80.80	80.00	111.40
Ірландія	68.52	63.82	71.84	10.07	9.22	7.58	42.10	35.50	45.90
Іспанія	116.51	126.27	157.69	29.20	35.21	30.00	12.80	12.00	14.70
Італія	383.68	358.21	437.00	75.79	76.47	74.00	26.70	22.70	27.70
Нідерланди	287.66	272.93	335.88	37.27	38.58	44.63	56.00	45.90	55.80
Німеччина	648.72	686.07	785.44	489.83	579.82	618.10	29.20	27.70	30.60
Польща	12.85	23.05	20.58	7.61	12.79	11.02	5.30	6.30	5.60
Португалія	33.66	41.29	43.98	6.57	7.13	7.48	21.80	24.00	25.70
Фінляндія	25.12	28.15	27.34	9.64	10.19	11.69	16.00	15.20	14.40
Франція	1 120.44	1 242.30	1 523.50	157.24	164.26	178.80	65.20	64.30	76.30
Швейцарія	189.57	169.95	169.09	82.78	87.80	106.72	61.30	47.50	35.30
Швеція	243.15	209.77	270.95	45.44	43.42	54.99	81.50	62.90	70.10
Усього по ЄС	5 230.03	5 058.62	6 018.19	1 163.14	1 531.21	1 721.38	44.30	41.00	45.30
Україна	0.07	0.12	0.26	0.71	0.86	0.85	1.07	1.12	0.89

Джерело: [15].

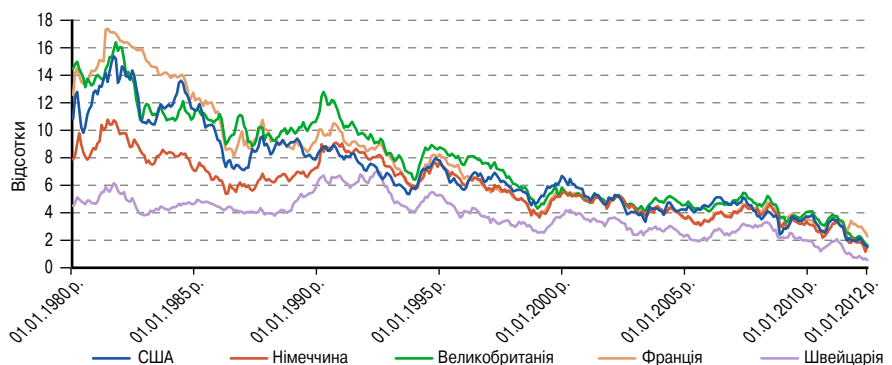
міжнародних ринках капіталу. Так, за період 1980–2012 років рівень дохідності облігацій з терміном погашення до 10 років зменшився у середньому на 85% залежно від країни-емітента (США — 81%, Німеччина — 77%, Великобританія — 85%, Франція — 76% та Швейцарія — 83%) (див. графік 1). Якщо у 1980 році дохідність облігацій США становила 10.8%, то в 1990 та 2000 роках зменшилася до рівня 8.2% та 6.7% відповідно, а на початку 2012 р. вже становила 1.97%.

Проведене компанією Goldman Sachs (Goldman Sachs) дослідження [21] засвідчило, що близько 65% страхових компаній в усьому світі визнали низьку дохідність фінансових інструментів одним із найважливіших факторів, який значно впливає на ефективність їх інвестиційної діяльності.

ВПЛИВ ДОХІДНОСТІ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

З огляду на зазначену вище проблематику перспективним напрямом наукових досліджень є ідентифікація зв'язку між ефективністю інвестиційної діяльності страхових компаній та дохідністю фінансових інструментів на ринку. Тож із метою порівняння підходів до організації інвестиційної діяльності у статті проаналізовано досвід вітчизняних і європейських страхових компаній. У попередніх дослідженнях [22] встановлено, що страховий ринок України за ключовими параметрами повторює шлях розвитку Німеччини з лагом у 5 років, що зумовило нашу зацікавленість у дослідженні інвестиційної діяльності страхових компаній саме цієї країни. Зауважимо, що у його процесі розглянуто лише розміщення коштів резервів компаній зі страхування життя, адже саме вони є основою інвестиційних ресурсів через

Графік 1. Динаміка дохідності облігацій із терміном обігу 10 років за період 1980–2012 рр.

довгостроковий характер їх залучення. До того ж статистична інформація щодо результатів інвестиційної діяльності компаній, які займаються відмінною від страхування життя діяльністю, — вкрай обмежена.

Для математичної формалізації залежності ефективності інвестиційної діяльності від різних факторів (дохідність таких фінансових інструментів, як нерухомість, акції, корпоративні та державні облігації, банківські депозити та метали, кредити) використаємо модель множинної лінійної регресії:

$$y = a_0 + \sum_{i=1}^n a_i x_i, \quad (1)$$

де y — ефективність інвестиційної діяльності страхових компаній, %; $a_1 \dots a_n$ — регресійні коефіцієнти; $x_1 \dots x_n$ — ринкова дохідність фінансових інструментів, %.

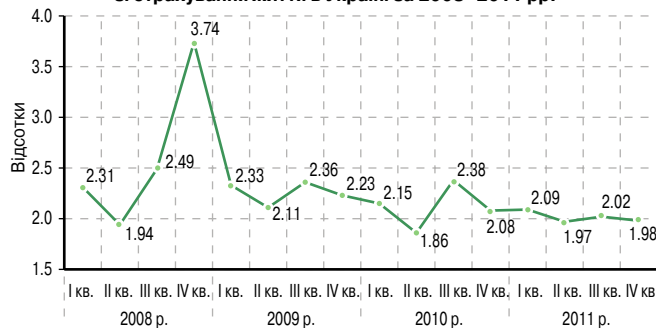
У ролі результативного показника (y) обрано ефективність інвестиційної діяльності компаній зі страхування життя, кількісне вираження якої показує доцільність та раціональність розміщення коштів страхових резервів. Ефективність інвестиційної діяльності визначається співвідношенням суми інвестиційного доходу, одержаного страховиком від розміщення резервів страхування життя, до

обсягу інвестованих коштів. Аналіз показників ефективності розміщення коштів резервів зі страхування життя засвідчив, що в середньому для України він становить близько 2.25% (див. графік 2). Протягом 2011 року спостерігалось зменшення показника ефективності інвестиційної діяльності, що головним чином пояснюється посиленням негативних очікувань учасників фінансового ринку щодо настання другої хвилі кризи, а також загостренням кризових явищ у банківському секторі та нестабільністю на вітчизняному фондовому ринку.

Останніми роками спостерігається загальна тенденція до зниження рівня ефективності інвестиційної діяльності страхових компаній країн Європи, що яскраво демонструє приклад Німеччини (див. графік 3).

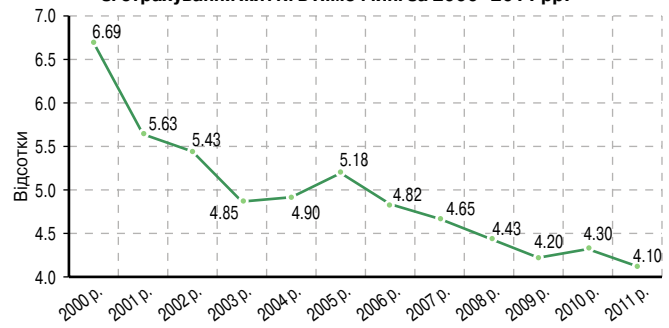
За проаналізований період ефективність інвестиційної діяльності в Німеччині знизилася на 63.17% (у середньому щорічний темп зниження становив 4.30%) [13]. Ця ситуація пояснюється дією численних об'єктивних факторів, а саме: зменшенням чистої процентної маржі за інвестиційними операціями, зниженням суверенних рейтингів деяких європейських держав (Греція, Італія, Іспанія) та негативними очікуваннями стосовно настання другої хвилі фінансової кризи. В умовах підвище-

Графік 2. Ефективність інвестиційної діяльності компаній зі страхування життя в Україні за 2008–2011 рр.

Джерело: розраховано авторами.

Графік 3. Ефективність інвестиційної діяльності компаній зі страхування життя в Німеччині за 2000–2011 рр.

Джерело: [14].

ної волатильності та нестабільності на міжнародних фінансових ринках страхові компанії країн ЄС дедалі частіше включають до складу інвестиційних портфелів німецькі казначейські облігації, які вважаються найнадійнішими в Європі, та японські державні облігації. Крім цього, страхові компанії активно інвестують у економіку країн, що розвиваються, через купівлю їх цінних паперів [21]. Таким чином, на страхових ринках України та Німеччини спостерігається макроекономічна тенденція до зниження ефективності інвестиційної діяльності, що призводить до втрати ними прибутку.

У зв'язку зі зниженням ефективності інвестиційної діяльності вітчизняних та німецьких страхових компаній ми поставили собі за мету проаналізувати кон'юнктуру інвестиційних ринків, а саме дохідність фінансових інструментів як фундаментального фактора впливу на інвестиційну поведінку страхових компаній. Визначення ступеня впливу факторних ознак (дохідність різних видів фінансових інструментів) на результативний показник (ефективність інвестиційної діяльності) дає змогу прийняти виважені управлінські рішення при формуванні інвестиційного портфеля, а також спрогнозувати параметри розвитку зазначених показників. Методологічною базою для оцінки дохідності більшості фінансових інструментів запропоновано використовувати портфельну теорію інвестування, згідно з якою цей показник розраховується як відношення приросту ринкової ціни за певний проміжок часу до ціни попереднього періоду (див. таблицю 2). Зауважимо, що при визначенні дохідності акції необхідно враховувати як приріст її вартості в часі, так і розмір нарахованого дивідендного доходу за календарний рік. Науковцями Г.Бекаертом та Р.Ходріком доведено, що в довгостроковому періоді підвищення дохідності за дивідендами на 1% приведе до зростання потенційної дохідності акції приблизно на 2–4% протягом наступних 48 місяців [23]. Виходячи з цього, при оцінці дохідності акцій вітчизняних компаній ми використовували показники загальної дохідності, тобто враховували зміну вартості акції та виплату дивідендів.

Інформаційною базою для розрахунку дохідності фінансових інструментів України було обрано квартальні дані консолідованої фінансової звітності страхових компаній, річні звіти Національного банку України, звітність ПАТ “Фондова біржа

ПФТС”, аналітичні огляди ТОВ “Український фондовий центр” та щомісячні звіти “Олімп Консалтинг” за 2008–2011 рр. Проведений аналіз дає змогу стверджувати про наявність недостатньо сприятливого інвестиційного макросередовища для страхових компаній із огляду на:

- низьку дохідність вітчизняних фінансових інструментів при доволі високому ризику вкладення в більшість із них (із точки зору отримання надприбутків доцільно розміщувати кошти резервів зі страхування життя в банківські метали, але лише за умови правильного визначення моменту їх купівлі-продажу);
- значну волатильність фінансових інструментів, що є свідченням спекулятивного характеру більшості здійснюваних фінансових операцій на ринку;
- низький рівень ліквідності та надійності фінансових інструментів;
- залежність від ситуацій на міжнародних фінансових ринках.

Для з'ясування того, наскільки вказані показники вітчизняного ін-

вестиційного ринку відповідають загальноєвропейським тенденціям, було проаналізовано динаміку дохідності фінансових інструментів у Німеччині за період 2003–2011 рр. (див. таблицю 3).

Обов'язковою умовою побудови економіко-математичної моделі залежності ефективності інвестиційної діяльності страхових компаній від рівня дохідності фінансових інструментів є перевірка динамічних рядів на однорідність. Для виявлення аномальних значень у динамічному ряді запропоновано використати критерій Ірвіна, який передбачає визначення відхилення динаміки ціни фінансових активів від їх середнього рівня по всій сукупності спостереження. Застосування цього критерію дало змогу виявити аномальні (нетипові) значення у вихідному масиві даних, які згодом усуваються заміною аномальних рівнів відповідними значеннями по кривій або простої середньої арифметичної двох сусідніх рівнів ряду [10].

Таблиця 2. Дохідність фінансових інструментів в Україні за 2008–2011 рр., %

Період		Дохідність за видами фінансових інструментів						
		Банківські вклади	Банківські метали	Нерухоме майно	Акції емітентів- резидентів	Облігації підпри- ємств	Цінні папери, що емітуються державою	Кредити страхуваль- никам- громадянам
		x ₁	x ₂	x ₃	x ₄	x ₅	x ₆	x ₇
2008 р.	I кв.	1.43	9.28	0.53	-0.24	1.88	1.74	1.23
	II кв.	1.83	20.65	0.58	-0.23	1.92	1.67	1.44
	III кв.	1.87	-3.54	-1.73	-0.88	1.83	1.61	1.44
	IV кв.	1.92	-27.84	-3.72	-0.65	1.80	1.54	1.84
2009 р.	I кв.	2.64	69.48	-2.80	-1.88	2.08	1.47	2.36
	II кв.	1.89	5.62	-0.86	4.70	1.98	1.40	1.61
	III кв.	2.01	13.91	-0.56	1.88	1.84	1.33	1.47
	IV кв.	1.81	18.73	-0.67	1.00	2.28	1.26	1.69
2010 р.	I кв.	2.26	6.96	-0.21	1.65	2.10	1.51	1.49
	II кв.	1.90	11.07	-0.32	-0.20	0.91	1.09	1.23
	III кв.	1.79	-5.85	0.64	0.36	1.09	0.98	1.91
	IV кв.	1.61	23.72	-0.78	0.44	0.78	0.79	1.83
2011 р.	I кв.	1.68	25.29	-0.92	0.36	0.76	0.76	1.88
	II кв.	1.68	13.24	-0.70	-0.54	0.77	0.72	2.06
	III кв.	1.49	2.09	-0.58	-0.91	0.78	0.76	2.06
	IV кв.	1.79	-16.40	0.89	-0.03	1.26	1.04	2.02

Джерело: розраховано авторами.

Таблиця 3. Дохідність фінансових інструментів у Німеччині за 2003–2011 рр., %

Період	Дохідність за видами фінансових інструментів					
	Банківські вклади	Нерухоме майно	Акції	Державні облігації з терміном обігу 3–4 роки	Державні облігації з терміном обігу 9–10 років	Кредити
	z_1	z_2	z_3	z_4	z_5	z_6
2003 р.	2.90	5.90	3.97	3.00	4.10	5.02
2004 р.	2.90	5.80	4.26	3.00	4.00	4.78
2005 р.	2.50	5.25	5.41	2.70	3.40	4.25
2006 р.	2.60	4.79	6.60	3.50	3.80	4.04
2007 р.	3.10	4.83	8.07	4.20	4.30	4.22
2008 р.	3.40	5.81	7.01	3.80	4.10	4.48
2009 р.	3.00	5.70	5.96	2.20	3.30	3.99
2010 р.	2.50	5.31	6.91	1.50	2.80	3.91
2011 р.	2.70	5.29	5.90	1.70	2.70	3.76

Джерела: [14, 24].

Проведені розрахунки підтвердили наші припущення, що більшість аномальних значень дохідності фінансових інструментів в Україні припадає на період фінансової кризи, оскільки спостерігалось стрімке падіння фондових індексів, зниження цін на ринку нерухомості, невиконання боргових зобов'язань, запровадження тимчасових адміністрацій у деяких банках (Промінвестбанк, банк "Надра", Укргазбанк, Укрпромбанк, Родовід-банк та ін.) та відповідно неповернення депозитів вкладникам. Разом із цим, перевірка параметрів функціонування страхового та інвестиційного ринків Німеччини засвідчила відсутність аномальних значень, що підтверджує високий рівень розвитку цих ринків.

Для визначення зв'язку між показником ефективності інвестиційної діяльності страхових компаній та дохідністю фінансових інструментів необхідно використати дані, зміна яких приведе до появи певних закономірностей із різними часовими лагами. Зауважимо, що кожна з факторних ознак у певний проміжок часу може демонструвати тенденцію, властиву для іншого періоду. Отже, для підвищення рівня адекватності економікоматематичної моделі необхідно врахувати зазначені економічні явища у просторі та часі. Одним із методів виявлення циклічності в дохідності фінансових інструментів є побудова графіків автокореляційної функції, а саме корелограми часового ряду (перших різниць). Коригування дохідності фінансових інструментів здійснено шляхом переміщення часових рядів на певні лаги (значення яких для кожного фінансового інструменту подано в таблицях 4 і 5), що дало змо-

Таблиця 4. Дохідність фінансових інструментів із урахуванням циклічної компоненти в Україні за 2008–2011 рр., %

Період		Дохідність за видами фінансових інструментів						
		Банківські вклади	Банківські метали	Нерухоме майно	Акції емітентів - резидентів	Облігації підприємств	Цінні папери, що емітуються державою	Кредити страховальникам-громадянам
		x_1	x_2	x_3	x_4	x_5	x_6	x_7
Лег		+3	+5	+6	+1	+2	+2	+1
2008 р.	I кв.	1.43	9.28	0.53	-0.40	1.88	1.74	1.23
	II кв.	1.65	20.65	0.58	-0.39	1.92	1.67	1.44
	III кв.	1.87	-3.54	-1.57	-1.11	1.83	1.61	1.44
	IV кв.	1.92	-27.84	-2.26	-0.81	1.80	1.54	1.84
2009 р.	I кв.	1.90	-11.11	-2.80	-2.16	2.08	1.47	1.73
	II кв.	2.32	41.69	-1.68	-0.00	1.98	1.40	1.91
	III кв.	2.01	13.91	-0.56	2.85	1.84	1.33	1.47
	IV кв.	1.81	18.73	-0.67	0.73	2.28	1.26	1.69
2010 р.	I кв.	1.85	6.96	-0.21	1.47	2.10	1.51	1.49
	II кв.	1.90	11.07	-0.32	-0.39	1.59	1.09	1.23
	III кв.	1.79	-5.85	0.64	0.17	1.09	0.98	1.53
	IV кв.	1.61	9.72	-0.78	0.26	0.78	0.79	1.83
2011 р.	I кв.	1.68	25.29	-0.92	0.15	0.76	0.76	1.88
	II кв.	1.68	13.24	-0.70	-0.77	0.77	0.72	2.06
	III кв.	1.49	2.09	-0.58	-1.14	0.78	0.76	2.06
	IV кв.	1.79	-16.40	0.89	-0.21	1.26	1.04	2.02

Джерело: розраховано авторами.

Таблиця 5. Дохідність фінансових інструментів з урахуванням циклічної компоненти в Німеччині за 2003–2011 рр., %

Період		Дохідність за видами фінансових інструментів					
		Банківські вклади	Нерухоме майно	Акції	Державні облігації з терміном обігу 3–4 роки	Державні облігації з терміном обігу 9–10 років	Кредити
		z_1	z_2	z_3	z_4	z_5	z_6
Лег		+3	+3	+1	+3	+1	0
2003 р.		2.90	5.90	3.97	3.00	4.10	5.02
2004 р.		2.90	5.80	4.26	3.00	4.00	4.78
2005 р.		2.50	5.25	5.41	2.70	3.40	4.25
2006 р.		2.60	4.79	6.60	3.50	3.80	4.04
2007 р.		3.10	4.83	8.07	4.20	4.30	4.22
2008 р.		3.40	5.81	7.01	3.80	4.10	4.48
2009 р.		3.00	5.70	5.96	2.20	3.30	3.99
2010 р.		2.50	5.31	6.91	1.50	2.80	3.91
2011 р.		2.70	5.29	5.90	1.70	2.70	3.76

Джерела: розраховано авторами на основі [14, 21].

Таблиця 6. Кінцеві результати з визначення параметрів рівняння регресії щодо ефективності страхової діяльності та дохідності фінансових інструментів на ринках України та Німеччини

Україна					Німеччина				
Вид фінансового інструменту	Позначення	Коефіцієнт	Стандартна похибка	t-статистика	Вид фінансового інструменту	Позначення	Коефіцієнт	Стандартна похибка	t-статистика
Вільний член	x_0	0.007	0.724	0.011	Вільний член	z_0	-2.004	1.367	-1.465
Банківські вклади	x_1	0.666	0.475	0.402	Банківські вклади	z_1	0.470	0.207	2.270
Банківські метали	x_2	0.002	0.004	0.580	Нерухоме майно	z_2	0.141	0.187	0.755
Нерухоме майно	x_3	0.096	0.083	1.158	Акції	z_3	0.065	0.059	1.105
Акції	x_4	0.069	0.049	1.400	Облігації з терміном обігу 3–4 роки	z_4	0.251	0.044	5.753
Облігації	x_5	0.040	0.275	0.146	Облігації з терміном обігу 9–10 років	z_5	0.157	0.131	1.199
Державні цінні папери	x_6	0.126	0.372	0.340	Кредити	z_6	0.665	0.150	4.426
Кредити	x_7	0.498	0.220	2.258	Коефіцієнт детермінації		0.985		
Коефіцієнт детермінації		0.740			Коефіцієнт детермінації		0.985		
Багатофакторна регресійна модель		$y = 0.007 + 0.666x_1 + 0.002x_2 + 0.096x_3 + 0.069x_4 + 0.040x_5 + 0.126x_6 + 0.498x_7$			Багатофакторна регресійна модель		$y' = -2.004 + 0.470z_1 + 0.141z_2 + 0.065z_3 + 0.251z_4 + 0.157z_5 + 0.665z_6$		

Джерело: розраховано авторами.

гу забезпечити співставність досліджуваних факторних ознак. Результати проведених розрахунків засвідчили: кожен із рядів даних має певну циклічність, що зумовлено специфікою кон'юнктури кожного окремого ринку, особливостями ціноутворення на фінансові продукти тощо.

Для ідентифікації ступеня впливу досліджуваних факторів на результативний показник використано методологію регресійного аналізу (формула 1). Кінцеві результати оцінки залежності ефективності інвестиційної діяльності від дохідності фінансових інструментів на прикладі страхових компаній України та Німеччини подано в таблиці 6.

ВИСНОВКИ

Отже, підвищення рівня дохідності будь-якого фінансового інструменту супроводжується підвищенням ефективності інвестиційної діяльності страхових компаній, тобто має місце прямо пропорційна залежність. На основі отриманих результатів можна стверджувати, що збільшення в Україні дохідності банківських депозитів (x_1) на 1% за умови незмінності інших факторів приведе до збільшення ефективності інвестиційної діяльності страхової компанії на 0.67%. Крім цього, одновідсоткове підвищення рівня процентних ставок за кредитами для громадян-страхувальників дає змогу підвищити ефективність інвестиційної діяльності вітчизняних страхових компаній на 0.498%. Разом із цим, проведені розрахунки засвідчили, що вкладення в банківські метали найменше впливають на інвестиційну діяльність страховика.

Результати дослідження вказують на те, що найбільший вплив на ефективність інвестиційної діяльності страхових компаній Німеччини мають процентні ставки за позиками та кредитами, а найменший — вкладення в нерухомість. Розроблені економіко-математичні моделі є адекватними, що, в свою чергу, свідчить про можливість і доцільність їхнього застосування. Проведені розрахунки дають змогу формалізувати та кількісно оцінити вплив кожного із фінансових інструментів на ефективність інвестиційної діяльності страхових компаній, який безпосередньо буде враховано при прийнятті управлінських рішень у процесі формування інвестиційного портфеля.

Література

1. Інвестування [Текст]: [підручник] / [В.О.Кюода, Т.І.Лепейко, О.П.Кюода]; за ред. В.М.Гриньової; — К.: Знання, 2008. — 458 с.
2. Дука А. П. Теорія та практика інвестиційної діяльності. Інвестування [Текст]: [навч. посіб. 2-ге вид.] / А.П.Дука. — К.: Каравела, 2008. — 432 с.
3. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність [Текст]: [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / Т.В.Майорова. — К.: Центручбової літератури, 2009. — 472 с.
4. Пересада А. А. Фінансові інвестиції [Текст]: [підручник] / А.А.Пересада, Ю.М.Коваленко. — К.: КНЕУ, 2006. — 728 с.
5. Череп А. В. Інвестознавство [Текст]: [підручник] / А.В.Череп. — К.: Кондор, 2006. — 398 с.
6. Игонина Л. Л. Инвестиции [Текст]: [учеб. пособие] / Л.Л.Игонина; под ред. д-ра экон. наук, проф. В.А.Слепова. — М.: Экономист, 2005. — 478 с.
7. Лещук Г. В. Теоретично-практичні засади трансформації інвестиційного ринку України [Текст] / Г.В.Лещук // Економічний простір. — № 60, 2012. — С. 68—76.
8. Москвін С. Інвестиційний ринок України та проблеми його державного регулювання [Текст] / С.Москвін // Фінансовий ринок України. — 2010. — №2 (76). — С. 39.
9. Данилова Т. Н. Инвестиционный рынок и его место в структуре финансового рынка (институциональный подход) [Текст] / Т.Н.Данилова // Финансы и кредит. — 2002. — № 8 (98). — С. 10—25.
10. Євсєєва О. О. Впровадження науково-практичного дослідження та удосконалення його методичного інструментарію: оцінка показників дослідження на аномальність / О.О.Євсєєва // Вісник економіки транспорту та промисловості. — 2010. — № 31. — С. 87—92.
11. Facing the interest rate challenge / SwissRe. — № 4. — 2012. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.swissre.com/sigma/>.
12. Правила розміщення страхових резервів зі страхування життя: розпорядження Державної комісії з регулювання ринку фінансових послуг України від 26.11.2004 р. № 2875. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1626-04>.
13. Правила формування, обліку та розміщення страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя: розпорядження Державної комісії з регулювання ринку фінансових послуг України від 17.12.2004 р. № 3104. — [Електронний ресурс]. —

Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG2025.html.

14. Statistical Yearbook of German Insurance / GDV — 2011. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.gdv.de/English/index.html>.

15. European insurers' investment portfolio / CEA. — 2010. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.insuranceeurope.eu/facts-figures/statistical-series/investment>.

16. Підсумки діяльності страхових компаній за 2010 рік / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/734.html>.

17. Про початок і ведення діяльності у сфері страхування і перестрахування (Solvency II): Директива 2009/138/ЄС Європейського парламенту та Ради від 25 листопада 2009 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ufju.org.ua/files/zakon/EU/Solvency%20II_ukr.doc.

18. Solvency II Set to Reshape Asset Allocation and Capital Markets / Fitch Ratings. — June 2011. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.actuariatpost.co.uk/article/solvency-ii-to-reshape-asset-allocation---capital-markets-465.htm>.

19. Програма розвитку системи пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами: розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 15.07.2010 р. № 585. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://licasoft.com.ua>.

20. Проект Закону України "Про страхування". — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uainsur.com/zakonodavstvo/proekt-zakonu-pro-strahuvannia/>.

21. Siegel M. Seeking return in an adverse environment. Insurance CIO Survey / Michael H. Siegel, Fanzana Morbi // Goldman Sachs. July 2012. — 20 p.

22. Kozmenko, O. Forecasting of principal directions of Ukrainian insurance market development based on German insurance market indices [Text] / O.Kozmenko, O.Merenkova, A.Boyko, H.Kravchuk // Innovative Marketing. — 2009. — Volume 5. — Issue 4, — P. 51—54.

23. Bekaert G., Hodrick R. J. Characterizing Predictable Components in Excess Returns on Equity and Foreign Exchange Markets // The Journ. of Finance. n 1992. — V. 47. — № 2. — P. 467—509.

24. European Real Estate Investment Outlook and Market Perspective / RREEF Real Estate — April 2011. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rreef.com/home/index.jsp;jsessionid=513839EC5C6C3DDAC1D7514015F81D8E.internet3>.

Дослідження/**Олександр Мельниченко**

Кандидат економічних наук,
доцент Університету банківської справи
Національного банку України
E-mail: amelnitschenko@yahoo.de

Аналіз використання альтернативних каналів продажів та новітніх технологій у діяльності банків

Розглянуто питання використання банками альтернативних каналів продажів з метою отримання додаткових доходів, визначено, які саме канали продажів вважаються альтернативними, дано їм характеристику та оцінку. Досліджено найсучасніші технології, які можуть використовуватись у банківському бізнесі для забезпечення лояльності клієнтів та досягнення певних економічних ефектів: інтернет-банкінг, QR-коди, інтерактивні автовідповідачі тощо. Запропоновано алгоритм розрахунку показника ділової активності банку, що базується на аналізі доходів, отриманих від альтернативних каналів продажів.

Considered is the issue of alternative sales channels used by banks in order to gain an additional income. Determined are channels that are considered to be alternative; the channels are characterized. Investigated are modern technologies that can be used in banking to inspire customers' loyalty and to achieve certain economic effects such as internet-banking, QR-codes, interactive answering machines, etc. Suggested is the algorithm for estimation of the bank's business activity index, which is based on the analysis of the income generated from sales through alternative channels.

Ключові слова: альтернативні канали продажів, доходи банку, інновації, QR-код, ділова активність.

Key words: alternative sales channels, bank income, innovations, QR-code, business activity.

Нині банківські установи все частіше запроваджують систему так званих альтернативних каналів продажів. Завдяки цьому вони прагнуть отримувати доходи та прибутки не лише за допомогою традиційних видів діяльності (кредитування, розрахунково-касового обслуговування, інвестиційної діяльності тощо), а й займаючи свій сегмент на ринку страхових послуг, створюючи мережу агентів банків у місцях продажу товарів тривалого користування (автомобілів, квартир, побутової техніки тощо), а також залучаючи в партнери організації для реалізації у відділеннях банку за винагороду послуг на основі агентських договорів та договорів доручення.

Крім того, з розвитком інформаційних технологій організація бізнесу в Україні та всьому світі все більше спрямовується на використання аль-

тернативних каналів продажів, щоб забезпечити користувачів послуг, клієнтів зручнішими, надійнішими та вигіднішими способами отримання благ. Це стосується й фінансово-кредитного ринку України.

Банківським операціям присвячено досить багато праць провідних вітчизняних науковців, серед яких О.Дзюблюк, О.Копилук, Т.Косова, В.Мищенко, А.Мороз, М.Савлук, Т.Смолженко та інші. Вони ґрунтовно досліджують операційну, фінансову та інвестиційну діяльність банківських установ у традиційних формах. Проте альтернативним каналам продажів банківських послуг, а також використанню найсучасніших інформаційних технологій у науковій літературі приділено недостатньо уваги. Інноваціям і їх запровадженню в різних галузях економіки, в тому числі й у фінансово-кредитній сфері, при-

свячено публікації О.Ляшенко, В.Соловйова, С.Єгоричевої та інших авторів.

Метою цієї статті є дослідження інноваційних технологій ведення банківського бізнесу та альтернативних каналів продажів у цій сфері.

ІННОВАЦІЇ В АЛЬТЕРНАТИВНИХ КАНАЛАХ ОТРИМАННЯ ДОХОДІВ БАНКАМИ

Інновації завжди можна вважати стратегічними проектами. Вони складні й технічно ризиковані, високозатратні, орієнтовані на довгостроковий вплив на банківські установи. Впровадження інновацій передбачає координацію зусиль усіх працівників банківської установи за такими напрямками:

— управління складностями: інноваційні завдання потребують тех-

нічної компетентності й тимчасового індивідуального навантаження на працівників банку. Лише взаємодія людей із різним досвідом може забезпечити успішне вирішення проблем;

- ефективність: орієнтація на перевищення результатів роботи над затратами на їх досягнення;

- творчий підхід і поліпшення якості прийнятих рішень: інновації потребують виходу мислення працівників банку за межі традиційного навчання і роботи в традиційних рамках;

- гнучкість: члени колективу повинні адаптуватися до різних і мінливих умов ринку банківських послуг;

- сприяння участі: весь персонал повинен працювати над вирішенням проблем завдяки своїм професійним знанням та отримувати вигоду від роботи своїх партнерів.

Підтримуючи думку науковців [11, с. 101], зазначимо, що розвиток інноваційної діяльності, яка базується на нових знаннях, технологіях, формах управління, є основою розвитку банківського бізнесу в Україні та дає змогу гарантувати його безпеку й постійний розвиток.

Головним завданням інновацій є створення нових чи вдосконалення існуючих конкурентоспроможних технологій, продукції, послуг, організаційно-технічних рішень, які суттєво поліпшують структуру та якість різних сфер діяльності суспільства.

У цьому контексті варто виокремити ідею трансформації економічних систем з метою їх стійкого розвитку. Даному питанню присвячено окремі праці науковців, у яких зазначено, що під трансформацією розуміються якісні та кількісні перетворення в економічній системі, її вихід за межі стабільного функціонування і перехід у стан нерівноваги з метою приведення параметрів системи до стану, який зможе сприяти цим перетворенням [4, с. 98].

Отже, основною метою трансформації в банківських установах є забезпечення оптимальної структури активних і пасивних операцій для отримання в кінцевому підсумку максимального прибутку. Такий оптимум дасть змогу досягти стабільності через досягнення прийнятного рівня ліквідності й платоспроможності, а також розвитку фінансово-кредитної установи шляхом розширення спектра послуг та підвищення рівня її ділової активності.

У процесі своєї роботи банки отримують: процентні, комісійні доходи, прибутки від торговельних операцій, доходи у вигляді дивідендів тощо — у результаті операційної діяльності; доходи за операціями зі збільшення інвестицій в асоційовані компанії та дочірні установи, доходи від реалізації основних засобів та нематеріальних активів тощо — за результатами інвестиційної діяльності; доходи за операціями з цінними паперами власного боргу, за субординованим боргом та доходи, які виникають у результаті випуску інструментів власного капіталу, тощо — за результатами операцій, пов'язаних із фінансовою діяльністю [14].

Способи надання клієнтам банківських послуг, за якими отримуються доходи, можна поділити на ті, що організовані через традиційні канали продажів, та через нетрадиційні. При цьому під каналом продажів, на нашу думку, треба розуміти систему надання послуг, котра передбачає середовище, в якому вони надаються (відділення банку, Інтернет, мережа агентів банку тощо), та самі види послуг, до яких можна віднести безпосередньо банківські (розміщення залучених у вклади коштів, відкриття та ведення рахунків клієнтів тощо) та альтернативні (наприклад, надання послуг з оформлення договорів страхування, консультування з питань продуктів партнерів).

Отже, доходами чи іншими економічними ефектами, отриманими від альтернативних каналів продажів банківських послуг, можуть вважатись як ті, що пов'язані з використанням інноваційних технологій, так і ті, що традиційно не притаманні банківському бізнесу. Тож не всі альтернативні канали продажів є інноваційними і навпаки. Так, наприклад, надання послуг страхування належить, швидше, до компетенції страхових компаній, а послуг із доступу до мережі Інтернет для здійснення переказу коштів та інших операцій — до компетенції ІТ-компаній. Проте нині такі послуги громадяни можуть отримати безпосередньо від банківської установи, а операції з переказу коштів, які раніше здійснювали виключно банки, нині виконують інші організації, які складають їм конкуренцію.

За даними фінансової звітності банків практично неможливо визначити частку доходів, отриманих від альтернативних каналів продажів

банківських послуг. Проте, виходячи з наведених вище тверджень та враховуючи тезу Д.Гладких [3, с. 40] про те, що величина комісійних доходів поступово зростає завдяки в тому числі й розширенню переліку різноманітних банківських операцій та впровадженню нових технологій, доходи, отримані від альтернативних каналів продажів, можна віднести до групи комісійних згідно із Правилами бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України [14]. При цьому, на нашу думку, під час проведення економічного аналізу таких доходів слід використовувати дані аналітичного обліку за рахунками, призначеними для відображення нарахованих доходів банку.

Оцінювати ефективність використання альтернативних каналів продажів пропонуємо шляхом розрахунку відношення доходів, отриманих від альтернативних каналів продажів, що обліковуються за відповідними рахунками аналітичного обліку, до загальної суми доходів банку. Такий показник відображатиме результати діяльності банку за вказаним напрямом у його загальних доходах. Зрозуміло, що наближення значення такого показника до нуля свідчатиме про надання керівництвом банку переваги традиційним послугам. І навпаки: чим більшим буде його значення, тим більше схильним до інновацій може вважатися менеджмент і вищим може бути показник ділової активності банку. Останній відображає рівень конкурентоспроможності установи та характеризує її готовність до впровадження нових технологій, ідей, інвестицій, розвитку та стабільного функціонування в майбутньому.

У сучасних публікаціях [7, с. 107; 13, с. 25] зазначається, що альтернативними є всі канали продажів, крім банківських відділень: агенти банків, банкомати, інтернет-банкінг, причому останній вважається не ефективним, а лише перспективним. На нашу думку, зазначені інструменти не є повною мірою альтернативними, оскільки вони вже досить давно використовуються банками, тому їх варто віднести, швидше, до традиційних. Як зазначає Бретт Кінг [6, с. 44], банки, керівництво яких вважає банкомати, Інтернет і програми для смартфонів альтернативними каналами продажів, найближчим часом стануть аутсайдерами серед конкурентів, які впроваджують сучасні технології та знаходять більш інноваційні

підходи до реалізації продуктів банківських послуг. Клієнти банківських установ також не вважають ці канали альтернативними: для них це різні способи отримання послуг без поділу їх на типи.

Отже, для отримання банками доходів від використання альтернативних каналів продажів їх керівництву варто реально оцінювати, як інновація перетворюватиметься в концепцію, наскільки вона орієнтована на клієнтів банку, а не лише на проблеми всередині організації. Пізніше слід прийняти правильне рішення щодо впровадження такої концепції. Для реалізації цього алгоритму банкам доцільно, на нашу думку, особливу увагу приділяти нововведенням, дослідженням та розвитку бізнесу за прикладом, скажімо, компанії Гугл (Google), персонал якої 20% робочого часу присвячує саме інноваціям, що приносить вагомий результат.

ВИКОРИСТАННЯ ДИСТАНЦІЙНИХ СИСТЕМ ОБСЛУГОВУВАННЯ КЛІЄНТІВ

Нині найуспішнішим вважається ведення банківського бізнесу з акцентованою орієнтацією на клієнтів, коли все ширше впроваджуються технології, які дають змогу клієнтам використовувати банківські послуги не лише у відділеннях банку, а й удома, на робочому місці — всюди, де є доступ до Інтернету, телефону, комп'ютера тощо [6, 9]. Обслуговування клієнтів стає більш автоматизованим та дистанційним і процес удосконалення технологій задоволення їх потреб постійно розвивається. Брак часу та зростаючі швидкості в усіх сферах людського життя потребують запровадження сучасніших методів обробки інформації та зручнішого доступу до неї. Так, наприклад, швидкість передачі даних по Інтернету для користувачів сьогодні порівняно із цим показником десятирічної давнини в тисячі чи десятки тисяч разів більша.

Очікується, що співпраця банків із клієнтами через відділення та персонал розвиватиметься шляхом підтримки відносин із клієнтами завдяки проведенню консультацій, наданню пропозицій щодо привабливих систем підтримки тощо. При цьому трансакційні операції виконуватимуть автоматизовані системи, електронні банківські центри тощо,

оскільки трансакції, які виконує нині персонал банку, перетворюються із джерела доходів у джерело витрат. Підвалини для таких перспектив уже закладено [9, 12].

Окремі сучасні дослідження свідчать, що витрати на утримання клієнта за допомогою нетрадиційних каналів зменшуються на 4%, вартість обслуговування — на 14%, а обсяг продажів послуг збільшується на 8%. При цьому обслуговування в режимі он-лайн дає прибуток на 26% більший, ніж у випадку використання лише традиційних послуг банку [8, с. 34].

Он-лайн-технології дають змогу економити для банку фінансові ресурси за рахунок зменшення витрат на оренду й обслуговування приміщення, зменшення кількості персоналу, а отже, — й витрат на оплату праці. Крім того, використання дистанційних систем дистрибуції банківських продуктів дає змогу охопити ширший сегмент клієнтів, не обмежений географічним розташуванням банківської установи. До того ж нові технології роблять стосунки банку з клієнтами більш адресними.

До найефективніших он-лайн-інструментів продажу банківських продуктів можна віднести:

- інтернет-банкінг;
- контактні центри, в тому числі організовані за допомогою інтерактивних автовідповідачів (ІАВ);
- мобільні додатки до смартфонів.

Головним завданням таких інструментів є доступність банківських послуг незалежно від місцезнаходження клієнта, а також забезпечення успішнішого таргетування — механізму, що дає змогу виділити для конкретного користувача найпотрібнішу йому в даний час послугу.

Інтернет-банкінгу та контакт-центрам присвячено чимало публікацій. Зазначимо з цього приводу, що перспективним на сьогодні є впровадження замість контактних центрів із людськими ресурсами чи інтерактивного автовідповідача таких, що використовують системи розпізнавання мови. Перші кроки у цьому напрямі зробили Сітібанк (Citibank, США), Веллс Фарго (Wells Fargo — компанія, що надає фінансові та послуги страхування у США), банк Ейч Ес Бі Сі (HSBC, штаб-квартира якого знаходиться у Лондоні, Великобританія) та корпорація Еппл (Apple) із віртуальним помічником Сірі (Siri). Цінність систем розпізнавання мови для задоволення потреб клієнтів банку, вва-

жаємо, є перспективною з огляду на її зручність порівняно з ІАВ та сучасними досягненнями у цій сфері: нині такі засоби дають змогу визначити не лише, про що йдеться в запиті клієнта, а й про його настрій.

Що ж до сайта в Інтернеті, то зауважимо, що на головній сторінці банку варто розмішувати невелику кількість посилань:

- доступ до інтернет-банкінгу;
- пропозицію продуктів, доступних он-лайн;
- перелік п'яти — десяти проблем чи питань, з якими найчастіше звертаються клієнти;
- навігацію до інших розділів сайта.

Вважаємо таку структуру найоптимальнішою, оскільки клієнти, заходячи на сайт банку, повинні отримувати потрібну саме їм інформацію та пропозиції. Цього можна досягти передусім завдяки інтернет-банкінгу, доступ до якого є центральним елементом сайта і персоналізованим: за правильної організації маркетингової політики на сторінці клієнта після авторизації можна розмістити адресовану саме йому пропозицію. Тобто власнику бізнесу не буде запропоновано кредит для студентів чи пенсіонеру — продукт, орієнтований на молодь.

Крім того, сам сайт не може принести дохід банку, проте якщо, наприклад, організувати реалізацію страхових полісів через систему інтернет-банкінгу, це може дати позитивний результат. Таку стратегію також слід будувати таргетовано. Як свідчить досвід банку Ейч Ес Бі Сі, надання клієнтам можливості придбавати страхові поліси на захищеному каналі інтернет-банкінгу дало змогу збільшити кількість заявок на 22% і нині 78% договорів страхування для туристичних поїздок клієнти банку оформляють через інтернет-канал [6, с. 215].

Недослідженими досі залишаються методи використання мобільних додатків до смартфонів у фінансово-кредитній сфері, які стають усе популярнішими у світі та Україні. Все більше стає рекламних плакатів, друкованих та інших матеріалів із QR-кодами, оскільки збільшується кількість користувачів смартфонів. QR-код — матричний код (двовимірний штрих-код), розроблений і представлений японською компанією "Денсо-Вейв" ("Denso-Wave") у 1994 році. Аббревіатура QR походить від англій-

Зразок QR-коду.

ського “квик ріспонс” (quick response), що перекладається як “швидка відповідь”. Основна перевага QR-коду — це легке розпізнавання скануючим обладнанням (у тому числі й фотокамерою мобільного телефону), що дає можливість його використання в торгівлі, на виробництві, в логістиці [2].

Загалом історія кодів, що містять інформацію в закодованому вигляді, яка розпізнається візуальними пристроями читання, починається з їх першого застосування у 1977 році. З різними вдосконаленнями візуальний код застосовувався в різні часи на товарах у супермаркетах, на квитках, марках тощо. Якщо раніше коди зчитували за допомогою спеціальних сканерів, то нині достатньо цифрового пристрою із вбудованою камерою та встановленим програмним забезпеченням для розпізнавання даних.

Проведені за останній час дослідження [1] свідчать, що понад 12,4 мільйона користувачів смартфонів сканували в середньому протягом останніх трьох місяців QR-коди — це 14,5% від загальної кількості власників смартфонів у п'яти провідних європейських країнах (Франції, Німеччині, Італії, Іспанії та Великобританії), де більше 40% громадян мають смартфон чи планшет, а ще чверть планує придбати їх у найближчі півроку.

Переважає більшість користувачів смартфонів сканує QR-коди в газетах та журналах (83%), а 45% — на упаковках товарів. При цьому 57,4% з них зчитували їх у себе вдома, 22% — на роботі, 20% — на вулиці та у громадському транспорті. Варто також зазначити, що більше 60% респондентів звертали увагу чи просто бачили QR-код у повсякденному житті: в журналах, газетах, на упаковках товарів та на рекламних матеріалах. Кожна четверта особа хоча б один раз сканувала QR-код, причому більша частина громадян почала це ро-

бити протягом останніх півроку. 85% користувачів вважає інформацію, отриману за допомогою QR-коду, як мінімум цікавою. Зі слів респондентів, цей інструмент надає додаткові відомості про продукт, технічні дані або ціну товару, допомагає у прийнятті рішень чи просто містить цікаву інформацію. Результати дослідження також свідчать, що більше 60% респондентів сприймають QR-коди й готові їх активно використовувати.

Мобільні телефони — наймасовіший електронний пристрій у світі [9]: нині їх налічується близько 6 млрд. штук, що приблизно в чотири рази більше, ніж комп'ютерів (див. графік 1).

З огляду на викладене вище залучення QR-кодів та смартфонів у банківській сфері є досить перспективним.

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ КАНАЛІВ ПРОДАЖІВ ТА НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Протягом 2012 року банки України отримали 150 449 млн. грн. доходів [5], із них:

- процентні доходи — 117 547 млн. грн.;
- комісійні доходи — 21 161 млн. грн.;
- результат від торговельних операцій — 3 231 млн. грн.;

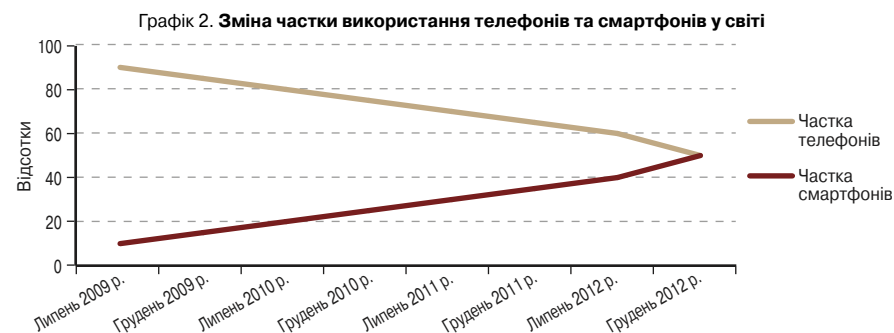
— інші операційні доходи — 5 798 млн. грн.;

— інші доходи — 1 053 млн. грн.;

— повернення списаних активів — 1 659 млн. грн.

У цілому по банківській системі частка процентних доходів у загальній структурі доходів становила за 2012 рік 78,1%. Враховуючи недостатній обсяг кредитних операцій та доходів за ними, банки прагнуть збільшити прибутки за рахунок розширення переліку послуг, що приносять комісійні доходи, і збільшити їх частку, яка сьогодні становить близько 14% у структурі доходів, саме завдяки зазначеним альтернативним каналам.

Розширення спектра послуг у вітчизняній банківській системі для отримання доходів від запровадження альтернативних каналів продажів має певні особливості та обмеження. Так, наприклад, в Україні деякі види страхування є обов'язковими для окремих категорій громадян чи правових відносин: страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, страхування майна, що є заставою при отриманні кредитів клієнтами банку тощо. Законодавством визначено, що договір страхування є саме письмовою угодою, а контроль за наявністю договорів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів здійснюється державними органами виконавчої влади. Тому придбати страхові поліси

через системи інтернет-банкінгу в Україні нині неможливо, на відміну від зарубіжної практики, коли головним є факт здійснення придбання полісу, а не його паперова форма. Отже, важливим напрямом розвитку зокрема і банківського бізнесу в Україні є впровадження сучасних технологій електронного документообігу.

Стосовно QR-кодів варто зазначити, що одним із перших в Україні активно їх використовувати почав Приватбанк, який випустив платіжні картки для студентів, щоб вони могли брати участь у спеціальних акціях, зісканувавши код. Крім того, банк створив можливість користувачам смартфонів зі спеціальним програмним забезпеченням отримувати готівку без фізичної наявності картки, відсканувавши QR-код з екрана банкомата.

Перспективним напрямом розвитку сучасних інформаційних систем і технологій для розширення альтернативних каналів продажів банківських послуг і, таким чином, збільшення комісійних доходів банків України є, на нашу думку, використання QR-кодів для безпосередньої оплати товарів та послуг власниками смартфонів. Такий інноваційний напрям можливий за рахунок співпраці банків із розробниками й користувачами програмного забезпечення, за допомогою якого здійснюється замовлення та придбання товарів, реклама яких розміщена в друкованих виданнях, на рекламних щитах тощо разом із QR-кодами, у яких є опис товару, його ціна та інші параметри. Зісканувавши такий код, покупець, використовуючи спеціальний програмний додаток до пристрою, замовляє та купує товари чи отримує послуги, а за допомогою спеціальних платіжних засобів, інформація про які міститься у смартфоні, оплачує їх.

Дана технологія може бути побудована за різними принципами оплати товару за участі банківських установ: за допомогою банківських карток, інформація про які зазначається в налаштуваннях програмного додатка; електронних грошей, які зберігаються на електронному гаманці в пам'яті смартфона або іншими способами. Оплата проводиться за допомогою платіжних систем, учасником яких є банк, чи електронних грошей, які він емітував.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження засвідчує універсальність таких інструментів, як інтернет-банкінг чи програмні додатки до смартфонів, орієнтуватись на розвиток яких варто керівництву банків. Описані технології, звісно, потребують інвестицій, які не завжди можуть принести доходи та прибутки, проте економічний ефект від їх впровадження, на нашу думку, неминучий з огляду на швидкий розвиток та масовість цих пристроїв. Крім того, слід звернути увагу на сприятливі можливості в мобільній комерції, які засвідчують скорочення кількості років, що пішли на залучення 100 млн. користувачів до використання певних технологій, у тому числі й у банківській сфері: магнітна стрічка – 28 років, дебетові рахунки – 12 років, рахунки Пей Пел (Pay Pal) – 7 років, безконтактні картки – 4 роки. Тому рішення щодо використання сучасних технологій та альтернативних каналів продажів банківських продуктів слід приймати швидко та без особливого остраху про їх недоцільність.

Крім того, проводячи економічний аналіз доходів та ділової активності в банку, особливу увагу слід звертати на оцінку результатів діяльності від альтернативних каналів отримання доходів. Такий підхід може забезпечити керівництву банку інформацією щодо всіх сфер ведення бізнесу, що дасть змогу приділяти увагу застосуванню новітніх технологій і забезпечити розвиток банку шляхом впровадження інновацій, розширення спектра послуг та збільшення доходів.

Література

1. *Beachtung und Nutzung von QR-Codes*. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.axelspringer-mediapilot.de/dl/1662212/QR-Code-Maerz2012-final.pdf>.
2. *QR-код*. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/QR-%D0%BA%D0%BE%D0%B4>.
3. Гладких Д. Основні складові доходів і витрат українських банків // Вісник Національного банку України. — 2012. — № 5. — С. 40–45.
4. Грицишен Д. О. Глобалізаційні процеси як фактор впливу на економічну безпеку: необхідність трансформації економічних систем в напрямі стій-

кого розвитку // Д.О.Грицишен, О.А.Лавговська // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу: Міжнародний збірник наукових праць. — 2012. — Випуск 1 (22). — С. 95–101.

5. *Доходи та витрати банків України за 2012 рік*. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=119483&cat_id=58285.

6. Кинг Бретт. Банк 2.0. Как потребительское поведение и технологии изменят будущее финансовых услуг / [Пер. с англ. М.Мацковской]. — М.: ЗАО "Олимп — Бизнес", 2012. — 512 с.

7. Кифяк Р. Альтернативні канали продажу банківських продуктів як пріоритетний напрям розвитку банківського бізнесу // Вісник Національного банку України. — 2011. — № 10. — С. 106–110.

8. Костогрив В. Г. Дистанційне обслуговування як перспективна складова системи дистрибуції банківських продуктів / В.Г.Костогрив, О.М.Овчарук // Фінансовий простір. — 2011. — № 1. — С.33–38.

9. Маленький экран захватывает большой мир. — Data Insight 2011. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.datainsight.ru/files/mobile_ecommerce.pdf.

10. Дубей В., Гармидаров П., Мельниченко О. Обліково-аналітичний аспект функціонування внутрішньодержавних небанківських платіжних систем в Україні // Вісник Національного банку України. — 2012. — № 9. — С. 14–18.

11. Михайлишин Н. П. Контролінг інноваційної діяльності як засіб реалізації інноваційного потенціалу підприємства / Н.П.Михайлишин, Н.Г.Мельник // Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. — 2010. — № 15. — С. 101–105.

12. Міщенко В., Ніконова М. Розвиток безготівкових роздрібних платежів і технологій самообслуговування клієнтів банків в Україні // Вісник Національного банку України. — 2013. — № 1. — С. 20–25.

13. Орлова А. Н. Банковские инновации как фактор преодоления кризиса на финансовом рынке // Банковские услуги. — 2009. — № 12. — С. 25–27.

14. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, затверджені постановою Правління Національного банку України від 18.06.2003 р. № 255. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0583-03>.

Тетяна Болгар

Кандидат економічних наук,
доцент, завідувач кафедри
фінансів та банківської справи
Кременчуцького інституту
Дніпропетровського університету
імені Альфреда Нобеля
E-mail: t.bolgar@mail.ru

Аналіз доцільності застосування зовнішніх механізмів стягнення боргів у банківській системі держави

Проведено аналіз доцільності залучення банківськими установами зовнішніх колекторів до процесів стягнення проблемних боргів. Розглянуто економічні та правові аспекти взаємодії банків із колекторськими компаніями. Висвітлено порядок дій зовнішніх стягувачів із проблемними кредитами на різних стадіях протікання.

Discussed is the expediency of attracting external collectors to collect bad debts by banking institutions. Considered are economic and legal aspects of banks' cooperation with collection agencies. Presented is the order of external collectors' actions with problem borrowers whose bad debts are at different stages of expiration.

Ключові слова: зовнішні стягувачі, доручення, цесія, факторинг, колекторська компанія, медіація, викуп проблемних боргів.

Key words: external collectors, order, cession, factoring, collection agency, mediation, purchase of bad debts.

КОЛЕКТОРСЬКІ КОМПАНІЇ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ВНУТРІШНЬОБАНКІВСЬКИМ ПІДРОЗДІЛАМ КОЛЕКШЕНУ

Як відомо, борги позичальників – клієнтів банків повертаються не лише силами банківських підрозділів збору. Все більшого поширення набувають компанії, котрі повертають “погані” борги за кредитними договорами, однак не є структурними підрозділами банку-кредитора. Такі компанії стали альтернативою внутрішньобанківським підрозділам колекшену. Це так звані “колекторські компанії” чи “колекторські фірми”.

Колекторський бізнес зародився у США в 1960-х роках, а вже на початку 1980-х набув поширення в Європі. Нині у США близько 8 тисяч колекторських компаній, а в Євросоюзі – до 10 тисяч. Самі ж фінансові установи не займаються “вибиванням боргів” – на 90-й день неплатежу вони передають

проблемну заборгованість колекторському агентству. Останнє допомагає банку повернути борг за комісійну винагороду або купує його з дисконтом (тобто зі знижкою), щоб потім повернути собі всі 100% боргу [1].

Поштовх стрімкому зростанню кількості колекторських компаній на ринку України дала фінансова криза 2008–2009 років, коли немало українців втратили робочі місця, залишилися без зарплатної плати, а отже, стали неспроможними вчасно повертати кошти за кредитними зобов'язаннями. Першими на такі обставини змуснені були реагувати банківські установи, залучаючи внутрішні підрозділи колекшену. Однак за цих умов швидко розвивалися й зовнішні установи, які активно позиціонували себе на ринку фінансових послуг із повернення боргів, отримуючи від цієї діяльності значні прибутки.

У даний час в Україні колекторськими називає себе близько 200

компаній. Половина з них працює при певних фінансових установах, тобто виконує функцію обслуговування конкретного власника. Решта ж хоча й називає себе колекторськими, однак фактично такими не є. Одні з них надають допомогу юридичним особам у судових процесах, інші звузили сферу своєї діяльності до приватно-розшукових послуг [2].

ЕКОНОМІЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ ІЗ КОЛЕКТОРСЬКИМИ КОМПАНІЯМИ

В Україні колекторські компанії надають послуги банківським установам щодо стягнення проблемних боргів на різних підставах, закріплених законодавчо. Основними нормативно-правовими актами, які стосуються колекторської діяльності в Україні, є: Конституція України, Цивільний кодекс України, закони

України “Про банки і банківську діяльність”, “Про інформацію”, “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, “Про захист персональних даних”.

Підставами для надання замовнику послуг колекторською компанією є договір цесії, договір доручення та договір факторингу.

Із позиції юридичного оформлення найпоширенішою підставою для надання послуг колекторською фірмою є договір доручення, за яким відповідно до Цивільного кодексу України одна сторона (повірений) зобов’язується виконати від імені і за рахунок другої сторони (довірителя) певні юридичні дії [3]. У даному випадку кошти на користь кредитора стягує колекторська фірма від імені банку. Така практика притаманна невеликим банківським установам, які не мають змоги утримувати постійний штат власного колекшену, проте стикаються з проблемами непогашень кредитів, що призводить до погіршення якості кредитного портфеля.

Досить поширеним методом управління проблемною заборгованістю банків є передавання кредитором своїх прав іншій особі за правочином (відступлення права вимоги), що передбачено Цивільним кодексом України як одна з підстав заміни кредитора у зобов’язанні. Відступлення права вимоги (цесія) полягає у договірній передачі вимог первинного кредито-

ра (цедента) новому кредитору (цесіонарію). Тобто має місце вольове діяння сторін [4].

На відміну від договору доручення, колекторські компанії за договором цесії діють уже не від імені кредитора а висувають позичальникові власні вимоги. Такий перехід права вимоги зазвичай викликає численні невдоволення з боку клієнтів. Крім того, досить часто виникають складнощі з правомірністю його застосування на практиці, що призводить до вирішення спорів із цього приводу в судовому порядку.

Альтернативою договору цесії є договір факторингу. Якщо цесія передбачає угоду про заміну попереднього кредитора, котрий вибуває із зобов’язання, на іншого суб’єкта, до якого переходять усі права попереднього кредитора, то факторинг — це форма фінансування новим кредитором (фінансовим агентом) підприємницької діяльності попереднього кредитора (клієнта), заснована на передачі ним грошової вимоги до боржника.

Незважаючи на більшу привабливість договору факторингу для клієнтів банку (у такому випадку не виникає непорозумінь щодо власника боргу та кредитора), нині факторингові операції в діяльності банківських установ та їхніх відносинах із колекторськими фірмами не набувають значного поширення, поступаючись договорам цесії. Це зумовлено тим,

що колекторські компанії України не мають достатнього фінансового потенціалу для фінансування підприємницької діяльності банків з метою подальшого отримання права вимоги до боржників банківської установи.

Отже, зовнішні колектори є важливими учасниками процесу управління проблемною заборгованістю банків, але багато дослідників зазначає, що правове поле, в якому відбуваються відносини банків та колекторських компаній України, не досконале. Експерти й фахівці зі сфери права та банківської діяльності жорсткіші в своїх оцінках і вважають, що в нашій країні взагалі відсутнє нормативне регулювання колекторських послуг та діяльності компаній, які їх надають. Особливості взаємодії банківських установ із зовнішніми колекторськими фірмами на зазначених підставах відображено в таблиці.

Щоб довести або спростувати тези, наведені в таблиці, проведемо критичний аналіз нормативно-правових актів України, які регламентують зазначені правовідносини, а також подальші відносини між зовнішнім колектором та клієнтом.

Відповідно до частини 1 статті 512 Цивільного кодексу України кредитор у зобов’язанні може бути замінений іншою особою, зокрема в результаті передачі ним своїх прав іншій особі за угодою [3]. Як правило,

Таблиця. Особливості взаємодії банків із колекторськими компаніями при передачі права витребування боргу за різних правових підстав

Правова підстава	Зацікавленість договором з боку зовнішнього колектора	Зацікавленість договором з боку банку	Зміст правочину щодо передачі зовнішньому колектору права вимоги	Аргументація суб’єктів правочину за участі в таких цивільних відносинах
Договір доручення	Посередня	Зацікавлений	За договором доручення довіритель (банк) передає право повіреному (колекторській компанії) діяти у відносинах із клієнтами від свого імені	Колектор розуміє, що за договором доручення він отримає прибуток лише за фактом стягнення боргу (виконання робіт) у розмірі, визначеному угодою. Банківська установа залучає зовнішнього стягувача на тимчасовій основі, економлячи власні кошти й уникаючи введення постійних штатних одиниць внутрішньої системи колекшену
Договір цесії	Зацікавлений	Зацікавлений	Кредитор відступає право вимоги за кредитними договорами колекторської компанії	Колекторська компанія розуміє, що отримає великий прибуток, вимагаючи від клієнтів виконати договірні зобов’язання на власну користь. Банк, реалізуючи певний проблемний портфель зовнішньому колекторові, отримує визначений угодою прибуток та значною мірою поліпшує якість кредитного портфеля
Договір факторингу	Посередня	Зацікавлений	За цим правочином банк переходить на фінансування фінансового агента (колекторської компанії), передаючи йому право грошової вимоги до позичальника (боржника)	Банківська установа, розуміючи свої матеріальні труднощі, зацікавлена у фінансуванні іншої установи, яка займатиметься стягненням боргів. Передача колекторській компанії права вимоги до боржника може забезпечити беззбитковість діяльності банку та поліпшити його фінансовий стан. Колекторська компанія зазвичай не має змоги фінансувати діяльність потужної банківської установи через недостатність власного капіталу, який міг би бути спрямований на такі значні витрати

разом із наданням колектору права вчинити певні юридичні дії щодо стягнення з боржника заборгованості замовник передає колектору інформацію про цього клієнта.

Водночас у статті 1076 Цивільного кодексу України зазначено, що банк гарантує таємницю банківського рахунку, операцій за рахунком і відомостей про клієнта [3]. Зауважимо, що відомості про операції та рахунки можуть бути надані тільки самим клієнтам або їхнім представникам. Іншим особам, у тому числі органам державної влади, їхнім посадовим і службовим особам така інформація може бути надана виключно у випадках та в порядку, встановлених Законом України “Про банки і банківську діяльність”.

Статтею 60 Закону України “Про банки і банківську діяльність” визначено, що банківською таємницею зокрема є відомості про банківські рахунки клієнтів, їхній фінансово-економічний стан та інше. Приватні особи та організації, які при виконанні своїх функцій або наданні послуг банку безпосередньо чи опосередковано отримали конфіденційну інформацію, зобов’язані не розголошувати її і не використовувати на свою користь чи на користь третіх осіб [5]. Статтею 62 цього ж закону передбачено порядок розкриття банківської таємниці, відповідно до якої інформація, що містить банківську таємницю, розкривається банками на письмовий запит або з письмового дозволу власника такої інформації; на письмову вимогу суду або за рішенням суду органам прокуратури, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ та деяким іншим державним органам.

Намагаючись обійти всі зазначені вище норми, банки прописують безпосередньо у кредитному договорі пункт про можливість передачі інформації про позичальника (за його згодою) третім особам для стягнення заборгованості у випадку її прострочення. Якщо ж у кредитному договорі такий пункт не було передбачено, то банки донедавна не мали права передавати інформацію колектору. Але після прийняття закону № 3795-VI від 22.09.2011 р. банки отримали право надавати інформацію, яка містить банківську таємницю, приватним особам та організаціям для забезпечення виконання ними своїх функцій або надання послуг банку відповідно до укладених між такими осо-

бами (організаціями) та банком договорів, у тому числі про відступлення права вимоги до клієнта за умови, що передбачені договорами функції та/або послуги стосуються діяльності банку, яку він здійснює відповідно до статті 47 Закону України “Про банки і банківську діяльність” [5].

Нині колектори намагаються впливати не тільки на боржника, а й на членів його родини, близьких, співробітників тощо. При цьому вони використовують незаконно отриману інформацію про цих осіб, їхні телефонні номери, адреси місця проживання та роботи. Однак згідно з частиною 6 статті 23 Закону України “Про інформацію” ці дані про особу охороняються законом [6]. А статтею 32 Конституції України визначено, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Основним Законом [7]. Отже, збирання, зберігання, використання та поширення персональної інформації про особу без її згоди є прямим порушенням чинного законодавства. При цьому зауважимо, що інформацію про позичальників (обсяг боргу, відсоткова ставка, застава, персональні дані боржника) банк не має права розголошувати, оскільки такі дані вважаються банківською таємницею.

Таким чином, діяльність колекторських фірм нині тісно межує з кримінальними та іншими порушеннями законодавства, оскільки відсутнє законодавче регулювання (правові підстави) їх функціонування.

Статтею 189 Кримінального кодексу України передбачено відповідальність за вимогу передачі чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру з погрозою насильства над потерпілим чи його близькими родичами, обмеження прав, свобод або законних інтересів цих осіб, пошкодження чи знищення їхнього майна або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною, або розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці, тобто за вимагання [8].

Отже, навіть якщо в кредитному договорі передбачено пункт щодо можливості передачі інформації про позичальника (за його згодою) третім особам для стягнення заборгованості у випадку її прострочення, а в колекторській компанії є право на отримання такої інформації, це не дає права колектору, порушуючи норми

чинного законодавства, втручатися в особисте і сімейне життя, а тим більше вести незаконний збір інформації про близьких, знайомих та дискредитувати особу за місцем роботи.

У зв’язку з цим, на думку Міністерства юстиції України, залучення банками колекторських організацій для вимагання виконання зобов’язань боржниками за кредитними договорами можливе лише за наявності письмового запиту або письмового дозволу боржника на розкриття банківської таємниці [9]. За інших умов така діяльність порушує права та інтереси громадян, які охороняються законом, і може кваліфікуватися як злочин, передбачений зокрема статтею 182 Кримінального кодексу України, що загрожує відповідальністю за порушення недоторканності приватного життя, статтею 189 — за вимагання, статтею 355 — за примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов’язань [8, 9].

Зауважимо, що власникам, топ-менеджерам банків та інших компаній, які в нинішній кризовий час мають гостру потребу в стягненні простроченої заборгованості з великої кількості боржників, слід оцінювати не тільки економічну ефективність співпраці з компаніями, котрі називають себе колекторськими, а й додаткові ризики та відповідальність.

Питання діяльності колекторських компаній в Україні на нинішньому етапі нормативно не врегульоване. Значна кількість чинних норм законодавства держави ставить під сумнів законність окремих дій зовнішніх колекторів та функціонування колекторських установ узагалі. Проте незважаючи на недоліки в нормативному забезпеченні, в Україні зростають обсяги колекторської діяльності. Цей вид бізнесу оперативніше реагує на збільшення обсягів проблемних боргів у банківських установах.

РОЗВИТОК ВІДНОСИН КОЛЕКТОРСЬКИХ КОМПАНІЙ ІЗ БАНКІВСЬКИМИ УСТАНОВАМИ УКРАЇНИ

Відносини колекторських компаній із банківськими установами України, незважаючи на досить короткий період існування, пройшли кілька етапів. На початковому етапі колекторські компанії “знайомилися” з проблемними позичальниками, на-

даючи банкам послуги з повернення “поганих кредитів” на умовах комісії. Зовнішні колектори за фактом збору боргу отримували від банку-кредитора комісійну винагороду в розмірі від 10 до 50% від повернутої суми. Ставка комісійної винагороди визначалася якістю проблемного портфеля (величиною показника DPD*).

Нині у зв’язку з погіршенням кредитних портфелів банківські установи змушені частіше звертатися до подібних колекторських компаній, які займаються стягненням боргів на комісійних умовах. Проте потужний зовнішній колектор не зацікавлений виконувати такі роботи за винагороду, адже при стягненні, наприклад, 100 тисяч гривень він отримає в середньому 30% винагороди. Враховуючи те, що на стягнення цієї суми витрачено значний обсяг часу та робочої сили, колекторська компанія стикається з безприбутковістю подібної діяльності. Тому роботи з повернення боргу на комісійних умовах виконують лише дрібні колекторські фірми з обмеженим штатом та незначними адміністративними витратами. Така позиція пояснюється низькою обставин, які подано на схемі 1.

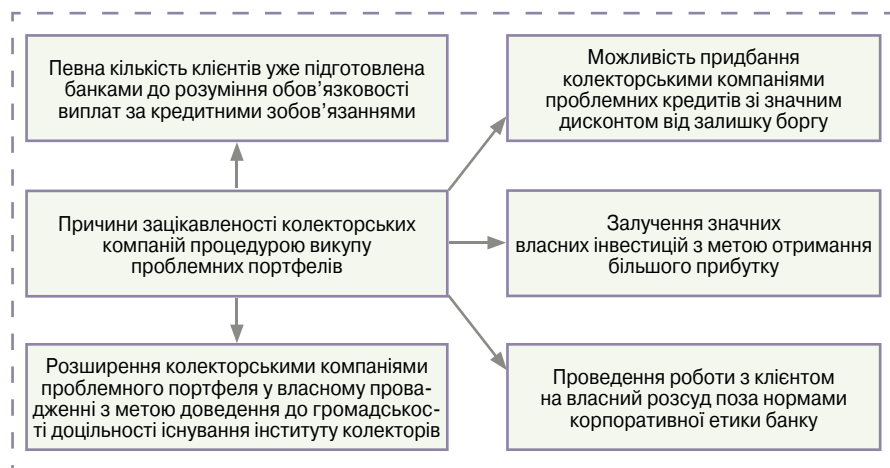
Стосовно ринку колекторських послуг в Україні, то його обсяги, за даними Асоціації учасників колекторського бізнесу України (АУКБУ), становлять 2.5 млрд. гривень. Саме на компанії – засновники АУКБУ припадає стягування понад 70% проблемних боргів банків України [10].

Близько 80–90% офіційного ринку колекторських послуг в Україні контролюють великі компанії. Найбільші з них – “Європейська агенція з повернення боргів”, “Кредит колекшен груп”, “Укрборг”, “Українська колекторська група”, “Фінансове агентство зі збору платежів”, “Укрфінанси”, “Агенція з управління заборгованістю”, “Служба виконання зобов’язань”, АТ “Екол”, “Агенція комплексного захисту бізнесу “Дельта-М”, “Кредитекспрес Юкрейн Ел. Ел. Сі.”, “Прімоколект. Центр грошових вимог” [11].

Останнім часом на український ринок колекторських послуг увійшли дві великі компанії з іноземним капіталом: “ЕОС Україна” (“EOS Ukraine”, Німеччина) та “Пристав” (Росія).

Потужні колекторські компанії намагаються збільшити обсяги проблемних кредитів у власному провадженні з метою утвердження серед представ-

Схема 1. Причини викупу проблемних портфелів банків колекторськими компаніями у власне провадження

ників банківського сектору держави, а також законотворців, у чий повноваження знаходиться можлива розробка та впровадження законодавчих актів, котрі мали б повністю легалізувати колекторський бізнес в Україні, розуміння доцільності застосування проявів зовнішнього колекторства у відносинах кредитора та клієнта.

Структуру ринку колекторських послуг України залежно від обсягів обслуговуваної проблемної заборгованості наведено на схемі 2.

За умови придбання колекторською компанією певного обсягу проблемних кредитів вона може на власний розсуд обирати стратегію збору та застосовувати інструменти стягнення. Цей факт задовольняє зовнішнього стягувача, оскільки він не зобов'язаний представляти банківську установу та відповідати за її репутацію під час збору “поганих” боргів.

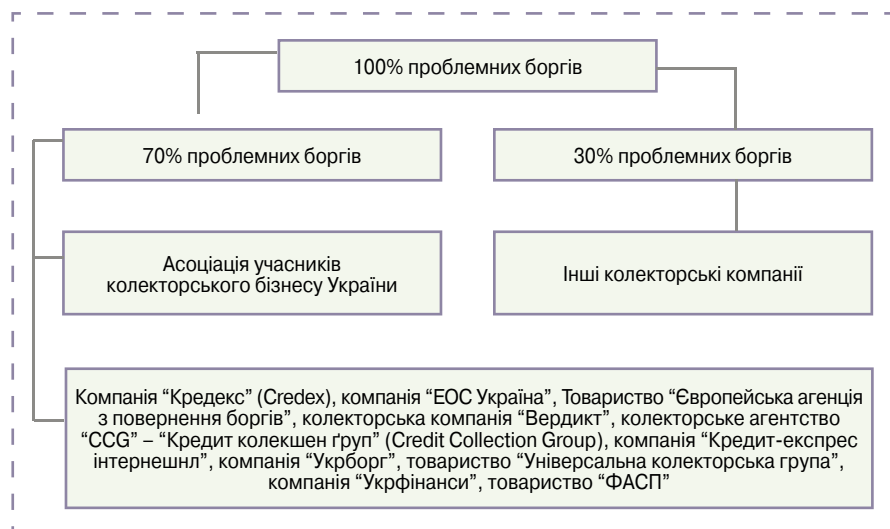
Зовнішній колектор, відходячи від співпраці з банком щодо стягнення

боргів на умовах комісійної винагороди, розуміє, що значний прибуток можна отримати лише у випадку купівлі у власність певного обсягу проблемних кредитів. Тож у викуп банківських проблемних кредитів колекторська компанія має інвестувати великі обсяги коштів. При цьому колекторські компанії хочуть придбати борги за найнижчою ціною, адже чим менша вартість проблемного кредиту, тим більше коштів можна отримати у процесі стягнення.

Зростання обсягів проблемної заборгованості в банках призвело до того, що останнім часом колекторські компанії отримали можливість викуповувати портфелі проблемних кредитів із високим дисконтом (до 90%). Якщо кредит безнадійний, ціна викупу може становити навіть менше 1% від залишку заборгованості за кредитним договором. Тобто дисконт у такому випадку перевищує 99% [12].

Якщо банківська установа передає

Схема 2. Структура ринку колекторських послуг України

* DPD – позначення кількості днів прострочення за кредитною угодою.

управління проблемним портфелем колекторським організаціям на певний строк з метою стягнення боргів із комісійною винагородою за фактичний “кеш”, то поширеною є практика, коли колектори домовляються з позичальниками щодо нестягнення з них боргу та отримання за це певної грошової винагороди. Така змова вигідна колекторам та позичальникам, однак зовсім неприйнятна для банків. Отже, у цьому випадку банкам недоцільно працювати з подібними стягувачами за умов договору доручення.

Інакше підходять до стягнення боргу колекторські організації, які стягують придбані у власність борги. Прагнення до мобільного та професійного повернення витрачених коштів і отримання прибутку змушує колектора до відповідального та якісного здійснення діяльності. У роботу в такому випадку зазвичай передаються великі боргові портфелі, що містять не менш як п'ятдесят справ.

Отже, менеджмент колекторських компаній, приймаючи рішення про купівлю певного проблемного кредитного портфеля банківської установи, має ставити перед собою низку запитань, відповіді на які дадуть змогу визначитися з доцільністю цього правочину. Власник такої компанії повинен зрозуміти:

- чи достатньо коштів має компанія для купівлі проблемного портфеля банку (або частини такого портфеля);
- наскільки привабливими для колекторської компанії є умови продажу банком власного проблемного портфеля та розмір дисконту від залишку боргу за кредитним договором;
- яку роботу провів кредитор силами власних підрозділів колекшену зі стягнення прострочених чи іншого роду проблемних боргів;
- означення кількості DPD та перспективи повернення проблемних боргів;
- чи достатньо власних професійних кадрів для мобільного та якісного стягнення боргу;
- чи має компанія засоби та ресурси, які забезпечать якість процесів стягнення (кошти, транспорт, зв'язок тощо);
- які ризики існують при неповерненні коштів за кредитними договорами, придбаними у банківських установ?

Отримуючи відповіді на ці запи-

тання, інвестор (колекторська компанія) визначається з обґрунтованістю капіталовкладень та перспективами отримання прибутку від них.

Проаналізувавши питання щодо доцільності придбання проблемного портфеля банківської установи та розуміючи стратегічні цілі своєї діяльності, керівництво колекторських компаній прагне чіткого налагодження роботи підрозділів своїх бізнес-структур. Велика увага приділяється розподілу стадій збору проблемних боргів з метою компетентного повернення заборгованостей із різними термінами та обставинами прострочення.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОБОТИ КОЛЕКТОРСЬКИХ КОМПАНІЙ ІЗ ПРОБЛЕМНИМИ КРЕДИТАМИ

Специфіка роботи колекторських компаній на різних стадіях збору базується на принципах, притаманних і підрозділам внутрішньо-банківського колекшену. Робота зовнішніх колекторських організацій, за загальним правилом, будується за трьома основними напрямками, відображеними на схемі 3.

В Україні набуває поширення медіація при вирішенні спорів у господарських чи цивільно-правових відносинах. Медіація — це міжнародний загальнозживаний термін, що відповідає українському терміну “посередництво”. Медіацією називають процес переговорів, коли до вирішення спірного питання залучається нейтральна третя сторона — медіатор (посередник), який веде цей переговорний процес, вислуховує аргументацію сторін щодо суті спору й активно допомагає їм відстоювати свої інтереси, оцінювати можливість компромісів і самостійно приймати рішення, котре задовольнить усіх учасників переговорів. Тобто медіація — це один із так званих альтернативних (позасудових) способів урегулювання спорів, ефективність якого дуже висока [13].

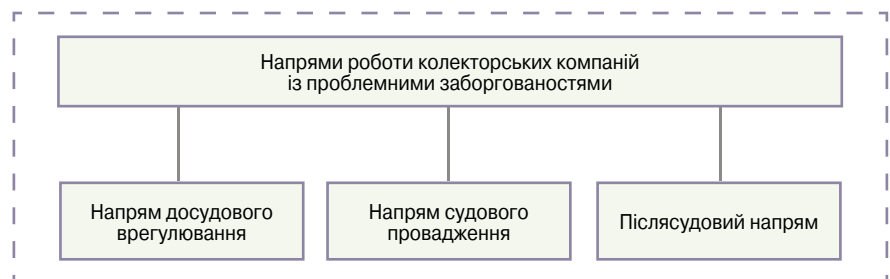
Колекторські компанії України вкрай рідко вдаються до допомоги медіаторів у вирішенні спорів із боржниками, адже це пов'язано зі значними витратами. Закордонні ж спеціалісти з повернення проблемних боргів активно користуються послугами фахівців із медіації, розуміючи значний економічний ефект від такої співпраці. Досудова стадія врегулювання боргу вкрай важлива у роботі з позичальником (боржником). Від правильної побудови алгоритму досудових дій прямо залежить перспектива повернення боргів із мінімальними втратами часу та коштів. У такий спосіб стягується близько 20–25% боргів [14].

Закінчується досудовий етап підготовкою і поданням до суду позовних заяв службою судового стягнення. Зазвичай позовні заяви подаються тоді, коли колекторам вдається встановити наявність у боржника певного майна — нерухомості або автомобілів, — щоб накласти на нього арешт із метою задоволення з їхньої вартості вимог кредитора надалі. Позов триває довше і потребує присутності представника кредитора на процесі. Колекторські компанії співпрацюють з органами Державної виконавчої служби на підставі чинного законодавства України. Ця робота не відрізняється від форм та методів, притаманних післясудовій стадії стягнення боргів внутрішнім колекшеном банківських установ.

Зазначимо, що зовнішні колектори фактично не просто копіюють процеси стягнення прострочених чи інших проблемних боргів із системи банківського колекшену, а й використовують найбільш ефективні та перспективні методи. Так, зовнішні стягувачі активніше застосовують юридичну практику, що якнайкраще змушує позичальників виконувати свої договірні зобов'язання перед кредитором.

Проблема полягає в тому, що колекторські компанії діють значно

Схема 3. Напрями роботи колекторських фірм із проблемними кредитами

жорсткіше по відношенню до клієнтів. Зовнішні стягувачі практично не переймаються питаннями підтримки репутації своєї компанії. Тому рядові колектори застосовують до позичальників заходи впливу, що порушують як норми чинного законодавства держави, так і норми моралі. Таке ставлення до клієнтів негативно позначається на результатах стягнення.

Однією з головних проблем зовнішніх колекторів є їхня професійна невідповідність, що проявляється у незнанні чинного законодавства країни, етичних та моральних норм, правил складання процесуальних документів тощо. Безумовно, фахівці вузької спеціалізації в основному якісно виконують свої посадові обов'язки (проводять розрахунки боргу, готують позовні заяви до суду, скарги та клопотання до правоохоронних органів). Однак колектори, які безпосередньо здійснюють контакт із позичальниками, мають володіти ширшими вміннями та навичками, ніж працівники бек-офісу. Адже фахова підготовка працівників зовнішнього стягувача прямо впливає на результати їх роботи. Чим вищий професійний рівень фахівця зі стягнення, тим краще відбуваються перемовини з клієнтом. Тому необхідною умовою успішного функціонування колекторських компаній є спеціалізована підготовка та навчання їхнього персоналу з метою якісного і професійного здійснення функцій зі стягнення.

ВИСНОВКИ

Отже, варто визнати, що інститут зовнішнього колекторства зі стягнення боргів банківських установ існує та потужно розвивається в Україні. Зумовлено це тим, що в останні роки спостерігається тенденція до зростання обсягів несплат за борговими зобов'язаннями банківських клієнтів. Головною причиною зниження якості кредитного портфеля банків України є погіршення фінансово-економічного стану багатьох громадян та держави в цілому.

Банківський сектор неминує стикається з невиконанням позичальниками умов кредитних угод та здебільшого власними силами намагається протидіяти процесам погіршення якості кредитного портфеля. Втім, у багатьох випадках банківська установа змушена передавати частину кре-

дитного портфеля зовнішнім стягувачам.

У цілому алгоритм роботи, інструменти колекторських компаній схожі з тими, які застосовуються службами банківських установ. Основними напрямками роботи колекторських фірм із проблемними кредитами є досудове регулювання, судове провадження та післясудовий напрям. Відповідно до видів діяльності формується й структура підрозділів (служб) колекторської компанії.

Принциповою відмінністю роботи колекторських компаній є ставлення до позичальників. Якщо для банків вони передусім клієнти, то для колекторських компаній — об'єкт стягнення боргу. Це й зумовлює нюанси в роботі з проблемними клієнтами з боку колекторських компаній, які досить часто застосовують такі недовзголені законодавчо та морально методи, як залякування клієнтів, психологічний вплив на позичальників, членів їхніх сімей тощо. Такі прояви в діяльності колекторських компаній мають місце внаслідок законодавчої неврегульованості їхньої діяльності.

На нинішньому етапі в умовах постійно зростаючого проблемного портфеля банківської системи України та з огляду на розвиток колекторського бізнесу держави необхідно створити широкую та дієву нормативно-правову базу, яка регулювала б відносини між колекторськими компаніями та клієнтами-боржниками. Лише за цих умов буде встановлено баланс у відносинах кредитора та позичальника, що дасть змогу кожному з них адекватно долати труднощі у кредитних відносинах. І лише за цих умов можлива законна та ефективна діяльність колекторських компаній зі стягнення боргів у банківській системі України.

Література

1. Толстеньова А. С. Колекторська діяльність в Україні. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/3_SND_2010/Economics/57931.doc.htm.
2. Следзь С. Завдання колекторської компанії — налагодити такі взаємини з банком, щоб, ставши клієнтом, він залишився ним назавжди // *Дзеркало тижня*. — 2008. — № 8. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://dt.ua/ECONOMICS/zavdannya_kolektorskoji_kompaniji_nalagoditi_taki_vzaemini_z_bankom,_

[schob,_stavshi_klientom,_vin_z-52944.html?print](http://schob._stavshi_klientom,_vin_z-52944.html?print).

3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

4. Підпригора О. А. Цивільне право: підручник [для студентів юрид. вузів та факультетів]. — К.: Вентурі, 1997. — 480 с.

5. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/page>.

6. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.

7. Конституція України від 28.06.1996 р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80/page>.

8. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page>.

9. Пояснювальна записка до проекту Закону України "Про заборону надання колекторських послуг щодо фізичних осіб — боржників". — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://credits.zp.ua/2011/11/poyasnyvalna-zapiska-do-proektu-zakonu-ukra%D1%97ni-%E2%80%9C9Cpro-zaboronu-nadannya-kolektorskix-poslug-shhodo-fizichnix-osib-borzhnikov%E2%80%9D/>. — Загол. з екрана.

10. Сайт Асоціації учасників колекторського бізнесу України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.acbu.com.ua/ua/index.html>.

11. Колектори повертають в середньому 20% боргів. Навіть за такої ефективності в них безліч замовлень від банків. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.realt5000.com.ua/news/utf/uk/922795/>.

12. Колекторів пропонують знищити. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2011/11/14/305459/>.

13. Медіація як спосіб вирішення суперечок. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.innovations.com.ua/ua/interview/13281/temp>.

14. Колекторські агентства та послуги у сфері кредитування. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/gkr/032.htm.

Роз'яснення/

Окремі питання щодо накладення арешту і примусового списання коштів із поточних рахунків зі спеціальним режимом використання

Згідно зі статтею 7 Закону України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” банки мають право відкривати своїм клієнтам вкладні (депозитні), поточні та кореспондентські рахунки. Поточний рахунок — це рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання коштів і здійснення розрахунково-касових операцій за допомогою платіжних інструментів відповідно до умов договору та вимог законодавства України.

Статтею 6 зазначеного вище закону передбачено, що порядок відкриття банками рахунків та їх режими визначаються Національним банком України.

Відповідно до пункту 1.8 глави 1 Інструкції “Про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах”, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 12.11.2003 р. № 492, рахунки зі спеціальними режимами їх використання, що відкриваються у випадках, передбачених законами України або актами Кабінету Міністрів України, належать до поточних рахунків.

Вимоги щодо відкриття певним колом суб'єктів у банках України поточних рахунків зі спеціальним режимом використання містять закони України “Про електроенергетику”, “Про засади функціонування ринку природного газу”, “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням”, “Про угоди про розподіл продукції”.

Згідно зі статтею 18 Закону України “Про засади функціонування ринку природного газу” на кошти, що знаходяться на поточних рахунках зі спеціальним режимом використання, не може бути звернено стягнення за зобов'язаннями суб'єктів ринку природного газу та не накладається арешт, а операції за цими рахунками не підлягають зупиненню.

Статтею 21 Закону України “Про

загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням” заборонено здійснювати стягнення страхових коштів, що обліковуються на окремому поточному рахунку, відкритому страховальником — роботодавцем, на підставі виконавчих та інших документів, за яким здійснюється стягнення.

Статтею 33 Закону України “Про угоди про розподіл продукції” передбачено, що стягнення коштів із банківських рахунків, відкритих інвестором на території України для цілей угоди про розподіл продукції, не може бути здійснено у безспірному порядку.

Згідно зі статтею 15-1 Закону України “Про електроенергетику” на поточні рахунки зі спеціальним режимом використання не може бути звернено стягнення за зобов'язаннями учасників оптового ринку електричної енергії і операції на цих рахунках не підлягають призупиненню.

Як впливає з наведених вище норм законів, спеціальний режим встановлює зазначені обмеження щодо використання коштів на поточних рахунках певного кола суб'єктів, оскільки має створити найсприятливіші умови для здійснення діяльності, яка цими законами врегульована.

Проте виконання банками норм щодо заборони накладення арешту і стягнення коштів із поточних рахунків зі спеціальним режимом використання ускладнюється у зв'язку з таким.

Відповідно до Конституції України держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки; всі суб'єкти права власності рівні перед законом; захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу; права і свободи людини і громадянина захищаються судом; судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території; обов'язковість

рішень суду є однією з основних засад судочинства (статті 13, 17, 55, 124 та 129 Конституції України).

Виконання судового рішення є невід'ємною складовою права кожного на судовий захист і охоплює, зокрема, визначений у законі комплекс дій, спрямованих на захист і поновлення порушених прав, свобод, законних інтересів фізичних і юридичних осіб, суспільства, держави.

Стаття 1071 Цивільного кодексу України також вказує, що грошові кошти можуть бути списані з рахунку клієнта без його розпорядження на підставі рішення суду та у випадках, встановлених законом чи договором між банком і клієнтом.

Відповідно до статті 1074 Цивільного кодексу України обмеження права клієнта щодо розпорядження грошовими коштами, які знаходяться на його рахунку, не допускається, крім випадків обмеження права розпорядження рахунком за рішенням суду або в інших випадках, встановлених законом.

Згідно зі статтею 59 Закону України “Про банки і банківську діяльність” арешт на кошти юридичних або фізичних осіб, що знаходяться в банку, накладається виключно за постановою державного виконавця чи за рішенням суду про стягнення коштів або про накладення арешту в порядку, встановленому законом. Зупинення видаткових операцій за рахунками юридичних або фізичних осіб здійснюється лише в разі накладення арешту відповідно до цієї статті, крім випадків, передбачених Законом України “Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму”.

Порядок виконання банками заходів щодо арешту коштів на рахунках клієнтів та примусового їх списання визначений у главах 5, 10 та 12 Інструкції “Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті”, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 21.01.2004 р. № 22.

Таким чином, існує колізія законів, яка полягає в тому, що дотримання вимог законів, котрі встановлюють заборону накладати арешт, зупиняти операції та здійснювати стягнення коштів із поточних рахунків зі спеціальним режимом використання, не узгоджується з приписами Конституції України, Цивільного кодексу України, Закону України “Про банки і банківську діяльність” тощо. За таких умов у банківській сфері постає проблема вибору: нормам якого законодавчого акта слід надати перевагу, хоча будь-яке прийняте рішення буде, в свою чергу, порушенням вимог чинного законодавства.

Крім того, згідно зі статтею 52 Закону України “Про виконавче провадження” звернення стягнення за виконавчими документами полягає в арешті майна боржника, вилученні та примусовій його реалізації і в першу чергу звертається на кошти боржника, в тому числі кошти на рахунках у банках. У статтях 57 та 65 цього закону зазначається, що державний виконавець звертає стягнення на кошти боржника — юридичної особи, які перебувають у банках або інших фінансових установах, у порядку, встановленому цим законом. І під час прийняття державним виконавцем постанови про арешт майна боржника арешт поширюється на всі його поточні рахунки, у тому числі й на ті, що будуть відкриті боржником після винесення державним виконавцем постанови про арешт майна.

Закон України “Про виконавче провадження” не містить будь-яких посилань на норми тих законів, які встановлюють обмеження використання коштів на поточних рахунках певного кола суб’єктів, і не забороняє накладати арешт на кошти на поточних рахунках зі спеціальним режимом використання та здійснювати стягнення з таких рахунків. Водночас згідно зі статтею 5 Закону України “Про виконавче провадження” невиконання законних вимог державного виконавця тягне за собою відповідальність згідно з законом, у тому числі й для банків.

Слід також зауважити, що пунктами 5.5 глави 5 та 12.4 глави 12 Інструкції “Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті”, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 21.01.2004 р. № 22, передбачено, що виконавчий документ, на підставі якого оформлено платіжну вимогу/інкасове доручення (розпорядження), банку не подається.

Варто ще раз звернути увагу на

статтю 21 Закону України “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування у зв’язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням”, якою заборонено здійснювати стягнення страхових коштів, що обліковуються на окремому поточному рахунку, відкритому страхувальником-роботодавцем, на підставі виконавчих та інших документів, за яким здійснюється стягнення, але не забороняє накладення арешту на кошти, що обліковуються на рахунках зі спеціальним режимом використання. Відповідно до статей 11, 52, 57 Закону України “Про виконавче провадження” державний виконавець приймає рішення про арешт, але стягнути кошти із цих рахунків не має права, а отже, і сенс арешту як способу забезпечення вимог повністю втрачається.

Та незважаючи на очевидну абсурдність такої ситуації, страхувальники-роботодавці іноді змушені в судовому порядку скасовувати постанови державного виконавця про накладення арешту на кошти, що обліковуються на окремому поточному рахунку, відкритому страхувальником-роботодавцем. Проте втрачається час на судовий розгляд справи, що перешкоджає найманим працівникам — застрахованим фізичним особам своєчасно отримати належну їм соціальну допомогу та порушує їхні законні права.

Все викладене вище свідчить про те, що в чинному законодавстві не повинно бути жодних колізій, а тому ще на стадії законотворчого процесу всі його учасники мають виважено підходити до запровадження будь-яких новацій, всебічно їх аналізувати та оцінювати реальні можливості досягнення потрібних результатів.

Питання ж виключення можливості накладення арешту і списання коштів із поточних рахунків зі спеціальним режимом використання потребує чіткого врегулювання на законодавчому рівні шляхом ініціювання відповідними державними органами розробки пропозицій щодо внесення змін до чинного законодавства з метою його вдосконалення.

Так, статтею 17 Закону України “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування у зв’язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням” покладено здійснення державного нагляду у цій сфері на центральні органи виконавчої влади, уповноважені Президентом України. Зокрема, розробка

пропозицій щодо вдосконалення законодавства у сфері соціального захисту покладається на Міністерство соціальної політики України відповідно до Положення “Про Міністерство соціальної політики України”, затвердженого указом Президента України від 06.04.2011 р. № 389/2011.

На сьогодні ж дотримання (виконання) вимог законів України “Про електроенергетику”, “Про засади функціонування ринку природного газу”, “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування у зв’язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням”, “Про угоди про розподіл продукції” має забезпечуватися в першу чергу саме судами — органами правосуддя.

У свою чергу, учасникам судового процесу, а особливо — відповідачам, які можуть стати боржниками в разі задоволення судом позовних вимог, належить довести під час судового розгляду справи до відома суду про особливості їх правового статусу та поширення на них відповідних норм спеціальних законів. Це мають враховувати і представники органів доходів і зборів, які відповідно до статті 41 Податкового кодексу України та статті 17 Бюджетного кодексу України є органом стягнення.

На стадії виконання судових рішень державний виконавець, керуючись нормами Закону України “Про виконавче провадження”, має звернутися до суду, який видав виконавчий документ, за роз’ясненням окремих його положень. Зазначені дії боржників, представників органів доходів і зборів та державних виконавців сприятимуть використанню коштів на поточних рахунках зі спеціальним режимом виключно за призначенням, зумовленим спеціальними законами, допоможуть уникати конфліктних ситуацій у банківській сфері.

Крім того, слід враховувати, що статтею 34 Закону України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” відповідальність за обґрунтованість примусового стягнення покладено на стягувача, який має відшкодувати платнику шкоду, завдану внаслідок необґрунтованого примусового списання.

Галина Панченко,

заступник начальника відділу правового забезпечення банківської діяльності юридичного департаменту Національного банку України.

Нотатки з конференції/

Глобальна фінансова невизначеність: що попереду?

26–27 вересня на базі Харківського інституту банківської справи Університету банківської справи НБУ (м. Київ) відбулася I Міжнародна науково-практична конференція “Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики”. У форумі взяли участь понад 160 науковців і практиків з України, Росії, Білорусі, Польщі, Латвії, Німеччини, Казахстану, Словенії.

On 26–27 September, in Kyiv, the I International scientific and practical conference “Financial and lending activities: problems of the theory and practice” was held under the aegis of the Kharkiv Banking Institute of the NBU Banking University. More than 160 scientists and practitioners from Ukraine, Russia, Belarus, Poland, Latvia, Germany, Kazakhstan, and Slovenia took part in the forum.

Проблем та невирішених питань і в теорії, і в практиці фінансово-кредитної сфери ще доволі багато, вони потребують об'єднання зусиль науковців та практиків. На цьому наголосив у вступному слові про-

Олександр Барановський.

ректор з наукових досліджень та інноваційної роботи Університету банківської справи НБУ **Олександр Барановський**. Серед актуальних — здається, вічні теми капіталізації банків, конкурентоспроможності окремих банківських установ і банківського сектору загалом, осмислення процесів припливу і відпливу іноземного банківського капіталу (зокрема характерного для останнього періоду відпливу західноєвропейського і припливу російського капіталу на вітчизняний банківський ринок). Заслугують на окрему увагу дослідження можливостей поширення системи гарантування вкладів не тільки на фізичних, а й на юридичних осіб, питання захисту прав кредиторів, проблематика фінансової стабільності тощо.

Свою доповідь на пленарному засіданні конференції Олександр Барановський присвятив темі банківської безпеки, її сутності і проблемі виміру, що в умовах глобалізації потребує комплексного підходу, чіткої класифікації компонентів, адекватного теоретичного і повноцінного методологічного системного відображення на рівні окремих банків, банківського сектору, Національного банку як регулятора та всієї дворівневої банківської системи, що дасть змогу ефективно протистояти викликам сьогодення. На переконання доповідача, викликами безпеки банківської системи України є, зокрема, наявні і потенційно можливі розриви між необхідною консолідацією вітчизняної банківської системи та її фактичною суттєвою фраг-

ментацією, обсягом активних операцій і достатністю власного капіталу банків, потребою у довгострокових кредитах і волатильним характером фондування комерційних банків, реальним і офіційно зафіксованим рівнем проблемних (прострочених та сумнівних) кредитів.

Про особливості діяльності центрального банку в сучасних фінансових умовах говорив заступник директора Генерального економічного департаменту Національного банку України, кандидат економічних наук **Сергій Ніколайчук**. Ситуацію на фінансових ринках в усьому світі він описав виразом “кінець дешевого долара” й акцентував увагу на нових ризиках для країн, що розвиваються, у тому числі й України. Ці ризики викликані можливим достроковим скороченням програм кількісного пом'якшення — нетрадиційних методів монетарної політики, впроваджених із початку світової фінансової кризи Федеральною резервною системою США та багатьма іншими центральними банками. Стосовно довгострокових впливів таких програм, як і їх швидкого скорочення, немає однозначних висновків експертів, однак у переважній більшості вони попереджають про ризики та можливе збурення фінансових ринків. “Але наша оцінка ситуації полягає в тому, що вихід із програм кількісного пом'якшення буде дуже повільним та відбуватиметься лише в умовах відповідного поліпшення стану реального сектору”, — зазначив Сергій Ніколайчук. Він також наголосив на змінах у підходах до організації діяльності центральних банків загалом та Національного банку України зокрема, завдяки яким значно більша увага приділяється питанням фінансової стабільності й макропруденційного регулювання. Аналіз тенденцій у вітчизняному банківському секторі (високий рівень адекватності капіталу, стійка дедоларизація активів і зобов'язань, зростання довіри вкладників, зменшення обсягів зовнішньої заборгованості, зниження рівня проблемних кредитів тощо) дають підстави зробити висновок, що українська банківська система нині підготовлена до будь-якої турбулентності і стресових подій набагато краще, ніж у 2008 році напередодні кризи. “Низка особливостей вітчизняної банківської системи за сприятливих умов та адекватної політики має стати нашою конкурентною перевагою та забезпечити найбільш комфортну реакцію в глобальному фінансовому середовищі, яке нині характеризується високим рівнем невизначеності й мінливості”, — підсумував Сергій Ніколайчук.

Сергій Ніколайчук.

Рівень капіталізації банківської системи України є досить

Робоча президія конференції.

Володимир Міщенко.

високим, що дає змогу банкам вирішувати свої основні завдання. Такий висновок за результатами проведеного аналізу зробив директор Центру наукових досліджень Національного банку України, доктор економічних наук, професор **Володимир Міщенко**. Так, в останні роки поступово зростали обсяги регулятивного капіталу банківської системи, суттєво перевищують нормативні значення показники адекватності капіталу, відношення регулятивного капіталу до сукупних активів (норматив НЗ) та до зобов'язань (НЗ-1). Водночас актуальною все ще залишається проблема структури і якості капіталу. Ще однією з актуальних проблем капіталізації вітчизняної банківської системи є вихід держави з капіталу трьох націоналізованих у 2009 році в результаті рекапіталізації банків — Укргазбанку, Родовід-банку і банку “Київ”, оскільки відповідно до світової практики такі заходи в числі антикризових дій можуть використовуватися лише тимчасово. Важливе значення для підвищення рівня капіталізації вітчизняної банківської системи має також дотримання міжнародних стандартів у цій сфері. З 2012 року в Національному банку України розпочато роботу щодо запровадження окремих вимог Базеля III стосовно розрахунку капіталу та ліквідності банків. Це сприятиме підвищенню стійкості банківської системи, зменшенню її залежності від циклічності, посиленню спроможності протистояти кризовим явищам, а також підвищенню ефективності регулювання та нагляду за банківською системою. “На сьогодні для України актуальними є розроблення та реалізація макропруденційної політики, покликані сприяти забезпеченню стійкості банківської системи та фінансового сектору в цілому”, — резюмував Володимир Міщенко.

Заступник керівника Експертно-аналітичного центру апарату Ради НБУ, доктор економічних наук, професор

Олег Яременко.

Олег Яременко повернувся до теми нетрадиційної грошово-кредитної політики. Враховуючи наростання фінансових аномалій на глобальних фінансових ринках, він запропонував трактувати процеси, що відбуваються сьогодні, як фінансову сингулярність (від лат. singularis — одиничний, особливий), тобто як явище, що не має аналогів і в якому надзвичайно важко відокремити суттєве від несуттєвого. Вчений навів аргументи на користь таких висновків. По-перше, це неконтрольоване зростання кредитного важеля внаслідок використання технологій фінансової сек'юритизації, що супроводжується вибуховим зростанням фінансових активів. Суб'єкти, які не повертають кредити, а постійно перекредитовуються, вже не пов'язані жорсткими бюджетними обмеженнями в своїх поточних та інвестиційних рішеннях. Через це спотворюється сукупний попит, а ціни на активи стають нерівноважними, інвестиційні рішення на основі таких цін, як правило, помилкові. По-друге, це необмежене наростання “швидкості спрацьовування” зв'язків і залежностей у глобальних фінансових мережах. У результаті суб'єкти, включаючи і регулятивні органи, просто не встигають пристосовуватися до мінливої картини фінансової реальності і втрачають можливості стратегічної поведінки,

послугуючись ситуативними, рефлекторними рішеннями. Фінансова сингулярність не може тривати вічно, вважає Олег Яременко, нові технології та зв'язки повинні оформитися як нові правила.

Які процеси у сфері інституціоналізації нової фінансової реальності є нині найважливішими? На переконання дослідника, це посилення ролі держави (за рахунок скорочення повноважень корпорацій, домогосподарств та інститутів громадянського суспільства); активізація процесів перерозподілу економічної та фінансової влади на глобальних і національних ринках; приховане зниження ролі фінансової стабільності у фінансовій політиці при збереженні її формальної пріоритетності; посилення фіскальної складової у діяльності міжнародних і національних фінансових інститутів; переформатування інститутів економічного і фінансового суверенітету під впливом нової конфігурації економічної влади.

Анатолій Вожжов.

Місце України в новій парадигмі монетарного стимулювання економічного зростання спробував окреслити завідувач кафедри “Фінансів та кредиту” Севастопольського національного технічного університету, доктор економічних наук, професор **Анатолій Вожжов**. Низький рівень монетизації економіки України (близько 50%, для порівняння: у Франції — 146.4%, в Німеччині — 185.5%), зазначив доповідач, свідчить про недоформованість банківською системою власної ресурсної бази в розмірі більше 1 трлн. грн. Наслідком такого стану є необґрунтовано високі процентні ставки на кредитному ринку, що заважає економічному зростанню і робить неконкурентоспроможною продукцію вітчизняних товаровиробників. На думку вченого, необхідна розробка монетарної політики, яка забезпечить стимулювання економічного зростання з використанням можливостей емісійного фінансування. Першочерговим завданням при цьому буде стримування інфляції, забезпечення збалансованості попиту і пропозиції як на локальних ринках, так і в цілому в економіці. Такий підхід дасть змогу вирватися з “хибного кола бідності” і перейти до “спіралі інтенсивного розвитку” та буму економічного зростання, переконаний Анатолій Вожжов.

Юрій Іванов.

Домінанти податкової політики на сучасному етапі як одного з важливих і неоднозначних напрямів фінансової політики держави висвітлив у доповіді заступник директора з наукової роботи Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України, доктор економічних наук, професор **Юрій Іванов**. Введення в дію в 2011 році Податкового кодексу України він назвав суттєвим проривом у створенні оновленої податкової системи, початком нового етапу її розвитку. Водночас наголосив на проблемних моментах, котрі досі залишаються невирішеними. Передусім — це фіскальний характер податкової системи, тому основним напрямом реформування має стати лібералізація оподаткування. Доповідач звернув особливу увагу на необхідність зваженого підходу до реформування основних джерел податкових надходжень, якими для центрального бюджету

є податок на додану вартість, а для місцевих бюджетів — податок з доходів фізичних осіб, аби надто “революційне” реформування цих податків (насамперед ПДВ) не підвищило ризики стабільності бюджетних надходжень. А ще попередив про негативні наслідки надмірної централізації податково-бюджетної сфери.

Зацікавленість учасників конференції викликала доповідь доктора наук, професора Економічного університету м. Катовіце (Республіка Польща) **Крістіана Пера**, який зробив

Крістіан Пера.

порівняльний аналіз деяких економічних показників Польщі та України — країн-сусідів, але з такими різними економіками. Так, один із найважливіших показників — приріст ВВП у Польщі за роки кризи жодного разу не був негативним, а торік становив 2% і перевищив 20.5 тисячі доларів США на душу населення, середньомісячна зарплата у першому півріччі 2013 року сягнула 1 170 доларів (для порівняння — зростання ВВП України в 2012 році становило

0.2%, а в абсолютних величинах показники ВВП на душу населення та середньомісячної заробітної плати в Україні приблизно втричі менші, ніж у Польщі). Водночас суттєвою економічною, соціальною та політичною проблемою для Польщі, як і для всього Євросоюзу, є високий рівень безробіття — 13%, тобто близько 2 млн. працездатних громадян країни не мають роботи. Базова ставка Національного банку Польщі з 19 вересня 2013 року знижена до 2.5%, депозитна ставка — на рівні 1%, кредити юридичним особам видаються під 8–10%. Як відомо, облікова ставка НБУ нині становить 6.5%, середньозважені ставки за кредитами — близько 15%. А ось порівнявши динаміку курсів долара і євро до польського злотого і до української гривні, польський учений дійшов висновку, що валютні курси в Україні не є ринковими. Він вважає це одним із чинників високих фінансових ризиків, через що Україна серед європейських країн має дуже високий ризик неплатоспроможності, поряд із Білоруссю, Молдовою та Боснією. Цей ризик можна значно знизити, задіявши величезний невикористаний потенціал, який має Україна насамперед у двосторонній торгівлі з Євросоюзом. Крістіан Пера висловив переконання, що тільки поліпшення якості виробленої продукції відкриє для України нові ринки.

Високий рівень наукової дискусії, розпочатої на пленарному засіданні конференції, було продовжено на засіданнях тематичних секцій, де обговорювалися теми

Засідання за круглим столом.

“Вплив монетарної політики на фінансово-кредитну діяльність в умовах посткризового розвитку” та “Фіскальна політика у стимулюванні фінансово-кредитної діяльності в посткризових умовах розвитку економіки України”. Відбулися також круглі столи на теми “Сучасне банківництво: проблеми та перспективи розвитку” і “Бюджетно-податкова політика в умовах недосконалої конкуренції”.

На другий день роботи конференції однією з ключових була доповідь доктора економічних наук, професора, завідувача лабораторії Інституту проблем

Роберт Ніжегородцев.

управління Російської академії наук **Роберта Ніжегородцева**, який проаналізував уроки світової кризи та фінансову архітектуру глобальної економіки. У контексті міркувань про дефіцит чи надлишок ліквідності він, зокрема, заявив, що так звані “дешеві” гроші існують лише в межах банківської системи, для решти ж галузей економіки вони залишаються дорогими. Єдине, що може забезпечити приплив коштів у реальний сектор,

— це цільове фінансування центральним банком конкретних інвестиційних напрямів, визначених урядом. Однак на заваді інвестиційному потоку стоїть технологічна відсталість виробництва, яка є причиною рецесії і з якої неможливо вийти без збільшення обсягів інвестицій. Це замкнене коло може розірвати лише відповідна державна політика, переконаний учений.

Ще одна проблема, яку порушив доповідач, — так звана боргова економіка, що набуває все більшого поширення у світі: з 2008 року експоненціально зростає сукупний державний борг першої десятки розвинутих країн. Якщо пошукати історичні аналогії, то за останні півтора століття подібна ситуація у світовому господарстві спостерігалася в періоди 1906–1911 та 1927–1935 років — напередодні двох світових воєн. І сьогодні ми бачимо загострення протиріч та зіткнення інтересів різних країн світу. На цьому тлі призабуто ідею створення єдиної світової валюти, хоча навряд чи подібний платіжний засіб суттєво полегшив би управління фінансовою архітектурою світової економіки, зазначив Роберт Ніжегородцев. І зробив висновок: “Наше завдання — проводити національно орієнтовану монетарну політику, не піддаючись нав’язаним іззовні схемам, залежно від обраної урядом стратегії розвитку слід обирати і шляхи її реалізації”.

За результатами обговорення комплексу сучасних проблем теорії та практики фінансово-кредитної діяльності учасники I Міжнародної науково-практичної конференції “Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики” ухвалили резолюцію, в якій містяться практичні рекомендації та пропозиції, спрямовані на вдосконалення функціонування фінансового сектору. Видано електронний збірник тез наукових доповідей, до кінця року планується також публікація поданих на конференцію статей у вигляді колективної монографії. Учасники конференції відзначали високий рівень її організації і проведення та висловили готовність щосені збиратися у Харкові на подібні науково-практичні форуми й обговорювати актуальні проблеми фінансово-кредитної сфери.

Юрій Матвійчук,

“Вісник НБУ”.

Фото Сергія Вовка.

Хроніка/

Приз глядацьких симпатій “Монетного сузір’я-2013” здобув набір українсько-польських пам’ятних монет

Наприкінці вересня 2013 року в Москві відбулася церемонія нагородження переможців і дипломатів Сьомого міжнародного конкурсу пам’ятних монет “Монетне сузір’я-2013”. Це один із найпрестижніших нумізматичних конкурсів, організатором якого є видавничий дім “Уотер Марк”. У номінації “Приз глядацьких симпатій” переміг набір із двох складених у коло пам’ятних монет Національного банку України та Національного банку Польщі “УЄФА. Євро 2012. Україна-Польща”. Ці монети отримали найбільшу кількість голосів під час голосування на інтернет-сайті конкурсу. Особливо значущим досягнення є тому, що це визнання не лише експертів, які входили до складу журі, а й багатьох нумізматів, колекціонерів і всіх поціновувачів пам’ятних монет як високохудожнього витвору мистецтва.

At the end of September 2013, in Moscow, the ceremony of awarding of winners of the Seventh International commemorative coins contest “Coin Constellation-2013” took place. The contest is one of the most prestigious numismatic ones, organized by the Water Mark Publishing House. In the “People’s Choice Award” nomination, a set of two commemorative coins enclosed in a capsule “2012 UEFA European Football Championship” issued by the National Bank of Ukraine and the National Bank of Poland became a winner. These coins received the greatest number of votes by voting results on the contest website. The achievement is unusually significant because of recognition of commemorative coins as highly artistic artworks by not only experts serving on the jury but many numismatists, collectors and all connoisseurs.

У конкурсі брали участь центробанки, найбільші монетні двори та компанії-дистриб’ютори — всього 48 учасників із 30 країн світу. Зокрема монетні двори Австралії, Сінгапуру, Фінляндії, Угорщини, Паризький монетний двір, королівські монетні двори Іспанії, Великобританії, Нідерландів, Канади, а також центральні банки Росії, України, Польщі, Казахстану, Білорусі, Болгарії, Латвії, Литви, Вірменії, Мексики та інших країн. Традиційно конкурс проводиться в дев’яти основних номінаціях, а саме: “Унікальне ідейне рішення”, “Оригінальна технологія”, “Вдале художнє рішення”, “Монетна класика”, “Сувенірна монета”, “Срібна монета року”, “Золота монета року”, “Серія року”, “Монета року”. Загалом на розгляд журі було подано 270 монет, введених в обіг у 2012 році. Призами і дипломами відзначено лише 45 із них. Монети-переможниці були визначені журі, до складу якого входили експерти з відомих світових музеїв і аукціонних будинків, компаній-дистриб’юторів, нумізматичних асоціацій і спеціалізованих періодичних видань.

Золота кілограмовая монета номіналом 1 000 фунтів стерлінгів “Діамантовий ювілей королеви Єлизавети II”, представлена Королівським монетним двором Великобританії, перемогла в номінації “Монета року”.

Варто зазначити, що пам’ятні монети Національного банку України здо-

були чимало престижних нагород та дипломів конкурсу “Монетне сузір’я”. Зокрема, у 2010 році пам’ятна монета “За твором М.В.Гоголя “Вечори на хуторі біля Диканьки” була визнана “Кращою монетою року”. Призами та дипломами свого часу було відзначено такі пам’ятні монети Національного банку України: “Нестор-літописець” — у номінації “Золота монета” (2007 рік); “Чиста вода — джерело життя” — у номінації “Унікальне ідейне рішення” (2008 рік); “Острозька Біблія”, “Чумацький шлях” (2008 рік), “Міжнародний рік астрономії” (2010 рік), “Рік Тигра”, “Острів Хортиця на Дніпрі — колиска українського козацтва” (2011 рік) отримали дипломи в різних номі-

націях цього конкурсу.

У 2000 році срібна пам’ятна монета “Різдво Христове” за результатами Міжнародного конкурсу “Монета року”, що проводиться видавництвом Краузе Паблікейшенс (Krause Publications, США), була визнана “найбільш надихаючою монетою”. В 2009 році під час проведення Салону нумізматики, медалістики та банкнот “Віченца нумізматики — 2009” (Італія) у номінації міжнародних нагород “Віченца Палладіо” перше місце присуджено срібній пам’ятній монеті “Свято-Успенська Святогірська лавра” (2006 рік) та золотій пам’ятній монеті “Ластівчине гніздо” (2009 рік).

Монети України/

Про введення в обіг пам'ятних монет “150 років Національній філармонії України”

Національний банк України 12 вересня 2013 року ввів в обіг пам'ятні монети номіналами 5 та 2 гривні, присвячені 150-річчю однієї з найстаріших концертних організацій нашої держави. Біля колиски Київського філармонічного товариства, заснованого у 1863 році, стояли відомі митці і прогресивні громадські діячі — композитор М.Лисенко, фольклорист М.Рігельман, композитор-аматор П.Селецький та багато інших.

Монету номіналом 5 гривень виготовлено зі срібла 925 проби. Категорія якості карбування — пруф, маса дорогоцінного металу в чистоті — 15.55 г, діаметр — 33.0 мм, тираж — 3 000 штук. Гурт монети — гладкий із заглибленими написами, якими зазначено метал, його пробу — **Ag 925**, масу дорогоцінного металу в чистоті — **15.55**, а також розміщено логотип Монетного двору Національного банку України.

Монету номіналом 2 гривні виготовлено з нейзильберу. Категорія якості карбування — спеціальний анциркулейтед, маса — 12.8 г, діаметр — 31.0 мм, тираж — 20 000 штук. Гурт монети — рифлений.

На аверсі обох монет розміщено: вгорі малий Державний герб України та напис півко-

лом — **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**, зображення вигляду Колонної зали імені М.Лисенка зі сцени, на якій стоїть рояль; рік карбування монет — **2013** (праворуч), унизу зазначено номінал: на монеті зі срібла — **5 ГРИВЕНЬ**, на монеті з нейзильберу — **2 ГРИВНІ** та логотип Монетного двору Національного банку України (праворуч).

На реверсі обох монет на дзеркальному тлі зображено будівлю колишнього Купецького зібрання (1882 р.), у якій з 1944 року і до сьогодні розміщується Національна філармонія України, під нею — герб цього закладу музичної культури та напис: **НАЦІОНАЛЬНА / ФІЛАРМОНІЯ / УКРАЇНИ / 150 РОКІВ**.

Художник і скульптор — Володимир Атаманчук.

Пам'ятні монети номіналами 5 та 2 гривні “150 років Національній філармонії України” є дійсними платіжними засобами України та обов'язкові до приймання без будь-яких обмежень за їх номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Про введення в обіг пам'ятної монети “Будинок Поета (до 100-річчя Будинку М. Волошина)”

Національний банк України 12 вересня 2013 року ввів в обіг пам'ятну монету номіналом 5 гривень, присвячену 100-річчю з часу завершення спорудження Будинку Поета.

У Коктебелі, на березі мальовничої бухти, біля підніжжя давно згаслого вулкана Кара-Даг стоїть незвичайний дім, який зберігає безліч реалій і легенд ХХ століття, збудований Максиміліаном Волошином для спілкування і творчості. Його відвідували представники багатьох поколінь творчої інтелігенції.

Монету виготовлено з нейзильберу. Категорія якості карбування — спеціальний анциркулейтед, маса — 16.54 г, діаметр — 35.0 мм, тираж — 20 000 штук. Гурт монети — рифлений.

На аверсі розміщено: вгорі малий Державний герб України та напис півколом — **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**, у центрі — зображення Будинку Поета та силуетів людей перед ним, що уособлює “гостинний дух” оселі господаря, під яким унизу напис — **БУДИНОК ПОЕТА М. ВОЛОШИНА**, праворуч зазначено рік карбування монети — **2013**; унизу

— логотип Монетного двору Національного банку України та номінал — **П'ЯТЬ ГРИВЕНЬ**.

На реверсі зображено силует художника за роботою на тлі морського пейзажу та розміщено рядки з його вірша, які розкривають суть творчості Максиміліана Волошина як поета і художника — **ДВЕРЬ ОТПЕРТА. / ПЕРЕСТУПИ ПОРОГ. / МОЙ ДОМ / РАСКРЫТ / НА-ВСТРЕЧУ / ВСЕХ ДОРОГ...**; унизу напис — **ДО 100-РІЧЧЯ**.

Художники — Марія Скоблікова, Олександр Кузьмін.

Скульптори — Святослав Іваненко, Анатолій Дем'яненко.

Пам'ятна монета номіналом 5 гривень “Будинок Поета (до 100-річчя Будинку М. Волошина)” є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Про введення в обіг пам'ятних монет “Визволення Донбасу від фашистських загарбників”

Національний банк України 30 вересня 2013 року ввів в обіг пам'ятні монети номіналами 10 та 5 гривень, присвячені 70-річчю визволення Донбасу від фашистських загарбників. Завдяки рішучим діям військ Південно-Західного та Південного фронтів 8 вересня 1943 року було визволено Донецьк (Сталіно), а 22 вересня 1943 року — весь Донбас.

Монету номіналом 10 гривень виготовлено зі срібла 925 проби. Категорія якості карбування — пруф, маса дорогоцінного металу в чистоті — 31.1 г, діаметр — 38.6 мм, тираж — 3 000 штук. Гурт монети — гладкий із заглибленими написами, якими зазначено метал, його пробу — **Ag 925**, масу дорогоцінного металу в чистоті — **31.1**, а також розміщено логотип Монетного двору Національного банку України.

Монету номіналом 5 гривень виготовлено з нейзильберу. Категорія якості карбування — спеціальний анциркулейтед, маса — 16.54 г, діаметр — 35.0 мм, тираж — 30 000 штук. Гурт монети — рифлений.

На аверсі обох монет розміщено: вгорі півколом напис — **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ**, під яким праворуч малий Державний герб України; у центрі зображено

меморіальний комплекс, присвячений воїнам-визволителям, під ним — його назва **МЕМОРІАЛЬНИЙ КОМПЛЕКС “САВУР-МОГИЛА”**; рік карбування монети — **2013**; номінал: на монеті зі срібла — **10 / ГРИВЕНЬ**, на монеті з нейзильберу — **5 / ГРИВЕНЬ** та логотип Монетного двору Національного банку України.

На реверсі обох монет на дзеркальному тлі зображено композицію: зірка зі стрічки, у центрі якої напис — **70 / РОКІВ**, лаврова гілка і розміщено написи — **ВИЗВОЛЕННЯ ДОНБАСУ ВІД ФАШИСТСЬКИХ ЗАГАРБНИКІВ** (по колу) та **1943** (внизу).

Художники — Володимир Атаманчук, Святослав Іваненко, Світлана Дуденко.

Скульптори — Володимир Атаманчук, Роман Чайковський, Святослав Іваненко.

Пам'ятні монети номіналами 10 та 5 гривень “Визволення Донбасу від фашистських загарбників” є дійсними платіжними засобами України та обов'язкові до приймання без будь-яких обмежень за їх номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Про введення в обіг пам'ятної монети “Прорив радянськими військами німецької лінії оборони “Вотан” та визволення Мелітополя”

Національний банк України 16 жовтня 2013 року ввів в обіг пам'ятну монету номіналом 5 гривень, присвячену 70-річчю Мелітопольської наступальної операції з проривом радянськими військами німецької лінії оборони “Вотан” — події, що стала початком розгрому ворога та визволення південно-східної частини України й Криму від фашистських окупантів.

Монету виготовлено з нейзильберу. Категорія якості карбування — спеціальний анциркулейтед, маса — 16.54 г, діаметр — 35.0 мм, тираж — 30 000 штук. Гурт монети — рифлений.

На аверсі вгорі розміщено малий Державний герб України, під яким написи: ліворуч — **НАЦІОНАЛЬНИЙ / БАНК / УКРАЇНИ**, праворуч — **5 / ГРИВЕНЬ / 2013**. У центрі зображено групу солдатів під час атаки, праворуч — логотип Монетного двору Національного банку України, внизу напис: **ПРОРИВ РАДЯНСЬКИМИ ВІЙСЬКАМИ / НІ-**

МЕЦЬКОЇ ЛІНІЇ ОБОРОНИ / “ВОТАН”.

На реверсі на дзеркальному тлі зображено композицію: зірка зі стрічки, в центрі якої напис **70 / РОКІВ**, лаврова гілка, а також розміщено написи: **ВИЗВОЛЕННЯ МЕЛІТОПОЛЯ ВІД ФАШИСТСЬКИХ ЗАГАРБНИКІВ** (по колу) та **1943** (унизу).

Художники — Анатолій Дем'яненко, Святослав Іваненко, Світлана Дуденко.

Скульптори — Анатолій Дем'яненко, Святослав Іваненко.

Пам'ятна монета номіналом 5 гривень “Прорив радянськими військами німецької лінії оборони “Вотан” та визволення Мелітополя” є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

З бібліотечних фондів/

Зацікавленим читачам — від найбільшої книгозбірні України

Представляємо нові видання з економічної, банківської, фінансової тематики, які поповнили фонди Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського (НБУВ).

Presented are new editions on the subject of economy, banking and financial activity, which have replenished stocks of the Vernadsky National Library of Ukraine (VNU).

Аніловська Г. Я. Фінансовий аналіз [Текст]: навч. посіб. / Г.Я.Аніловська, О.О.Столяренко; Львів. держ. ун-т внутр. справ. — Л., 2012. — 403 с. — Бібліогр.: с. 401–403. — укр.

Висвітлено теоретичні основи та прикладні аспекти фінансового аналізу підприємницької діяльності. Детально розглянуто принципи та методи фінансового аналізу, моделі оцінки фінансових активів і пасивів. Наведено критерії аналізу й оцінки ліквідності і платоспроможності підприємства, його фінансового стану, визначено способи управління оборотними коштами та структурою капіталу. Розглянуто інформаційне забезпечення фінансового аналізу: баланс як основне джерело інформації, звіт про рух грошових коштів як джерело аналізу грошових потоків.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА764230

Головко В. В. Українські фінансово-промислові групи в модернізаційних процесах 1991–2009 рр. [Текст]: [монографія] / В.В.Головко; ред.: С.В.Кульчицький; НАН України, Ін-т історії України. — К., 2012. — 415 с. — Бібліогр.: с. 387–402. — укр.

Досліджено виникнення та розвиток фінансово-промислових груп в Україні після 1991 р. (на прикладі гірничо-металургійного комплексу) та їх вплив на політичну й економічну трансформацію країни. Особливу увагу приділено змінам соціальних ідентичностей українського суспільства в процесі його економічної модернізації. Розглянуто становлення великого капіталу з перспективи української історіографії, висвітлено проблеми формування вітчизняних бізнес-еліт у політологічній та соціологічній літературі. Наведено теорію корпоративного управління як інструмент дослідження історії великого капіталу, охарактеризовано його розвиток за умов світової економічної кризи. Проаналізовано особливості формування бізнес-лобів як політичної діяльності, вплив великого капіталу на суспільство.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА764084

Державне регулювання реалізації економічного потенціалу України в умовах глобалізації [Текст]: монографія / Л.А.Кравченко, О.Г.Гіндес, В.Г.Безматерних, С.О.Біла, С.Й.Вербя; ред.: Л.А.Кравченко; ДВНЗ “Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана”. — Сімф.: Під-тво Фенікс, 2013. — 312 с. — укр.

Досліджено теоретичні, методологічні та практичні питання державного регулювання економіки України. Розглянуто стан і структуру економічного потенціалу України, регіональні особливості його формування та використання. Окреслено проблеми, що знижують ефективність використання економічного потенціалу за умов глобалізації, запропоновано шляхи їх вирішення. Визначено напрями вдосконалення державного регулювання та забезпечення зовнішньої стійкості національної економіки України. Приділено увагу регулюванню валютного курсу та пріоритетам валютної політики в

Україні. Розглянуто роль Національних проектів як дієвого важеля стимулювання економічного зростання на місцевому рівні, розвитку регіональних економічних комплексів в Україні.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА767206

Державне фінансове забезпечення соціальної сфери [Текст]: колект. моногр. / Т.І.Біденко, О.М.Воронкова, О.М.Гізатуліна, І.Г.Гончаренко; ред.: Т.М.Кір'ян, Ю.В.Пасічник; НАН України, НДІ праці і зайнятості населення, Черкас. держ. технол. ун-т. — Черкаси: Чабаненко Ю., 2012. — 397 с. — укр.

Проаналізовано специфіку державного фінансового забезпечення соціальної сфери. Обґрунтовано напрями державного регулювання соціальних виплат, зокрема їх роль у соціальному захисті населення з використанням відповідних важелів. Визначено важливість державного регулювання та прогнозування заробітної плати для забезпечення динаміки соціально-економічного розвитку. Розроблено теоретико-методологічні та методичні підходи до прогнозування ринку праці України. Наведено міжнародний досвід колективно-договірного регулювання праці найманих працівників. Проаналізовано роль домогосподарств у фінансовій системі України, їх фінансову поведінку та особливості надання пільг. Окрему увагу приділено пріоритетам державного фінансового забезпечення соціального розвитку, зокрема методам вимірювання ефективності соціальної політики, забезпеченню людського розвитку та соціально-економічним аспектам податкового регулювання. Досліджено вплив інвестиційного потенціалу недержавних пенсійних фондів на структурну модернізацію економіки. Визначено роль бюджетної і трансфертної політики у системі соціальної безпеки.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА764083

Жолнер І. В. Фінансовий облік за міжнародними та національними стандартами [Текст]: навч. посіб. для студ. ВНЗ / І.В.Жолнер; Нац. ун-т харч. технологій. — К.: НУХТ, 2012. — 335 с. — Бібліогр.: с. 333. — укр.

Висвітлено основні теоретичні та практичні проблеми фінансового обліку в країнах із розвинутою ринковою економікою та в Україні. Проаналізовано трансформацію теоретичних абстракцій у схеми та моделі управління підприємствами. Розглянуто питання управління підприємствами та прийняття фінансових рішень: ведення фінансового обліку, узагальнення інформації та складання фінансової звітності тощо. Окрему увагу приділено правовим проблемам фінансових відносин, особливо щодо податкового обліку.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА764480

Збірник наукових статей магістрів факультету фінансів і обліку ПУЕТ [Текст]: за результатами наук. дослідж. 2012—

2013 навч. року, Полтава: в 2 ч. / ВНЗ Укоопспілки “Полтав. ун-т економіки і торгівлі”. — Полтава, 2013. — **Ч. 1.** — 189 с., — **Ч. 2.** — 304 с. — укр.

Запропоновано шляхи вдосконалення механізмів фінансового планування в банках, управління ліквідністю і платоспроможністю, оптимізації формування та використання банківських ресурсів. Висвітлено особливості співробітництва України з Міжнародним валютним фондом. Проаналізовано сучасні особливості венчурного підприємства. Окреслено основні проблеми виходу українських підприємств на зовнішній ринок. Досліджено вплив фінансової звітності на інвестиційну привабливість підприємства, діагностику фінансового стану як елемент управління підприємством. Розглянуто особливості валютної безпеки держави як складової економічної безпеки, напрями вдосконалення фінансової звітності відповідно до стандартів міжнародної звітності. Висвітлено теоретичні підходи до сутності економічної категорії “фінансовий потенціал підприємств енергетичної галузі”. Розглянуто фінансовий контролінг як засіб підвищення ефективності діяльності підприємств та організації споживчої кооперації України.

Шифри зберігання в НБУВ: B354404/1; B354404/2

Економіка підприємства [Текст]: навч. посіб. для студ. ВНЗ / С.П.Кирильчук, С.Ю.Цьохла, Т.В.Амельченко, Н.М.Агалаков, В.В.Андріанова; ред.: С.П.Кирильчук; ДВНЗ “Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана”, Крим. екон. ін-т. — Сімф., 2013. — 442 с. — Бібліогр.: с. 431–442. — укр.

Висвітлено проблеми утворення, виробничої діяльності, ефективності господарювання та стратегічних напрямів розвитку сучасного підприємства. Окреслено такі чинники, що визначають діяльність підприємства у розвинутій ринковій економіці: товарна та цінова політика, прогнозування розвитку суб’єктів господарювання, капітал і ресурсна база підприємства, оцінка ефективності інноваційно-інвестиційної діяльності й оптимізація бізнес-процесів підприємства. Особливу увагу приділено таким аспектам, як інтелектуальний капітал, мотивація трудової діяльності працівників, виробнича логістика, інтегральна ефективність і конкурентоспроможність підприємства, його економічна безпека.

Шифр зберігання в НБУВ: BA767535

Коваленко М. М. Державне регулювання банківського сектору України: теорія, методологія, практика [Текст]: [монографія] / М.М.Коваленко; Нац. акад. держ. упр. при Президенті України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. — Х.: ЦД № 1, 2012. — 462 с. — Бібліогр.: с. 412–462. — укр.

Розроблено нові теоретичні та методологічні підходи, а також запропоновано шляхи вдосконалення механізму державного регулювання банківського сектору економіки України. Виявлено суперечності у чинному державному регулюванні банківської системи, трансформованої в умовах глобалізації. Висвітлено історію виникнення потреби у незалежності центральних банків, розкрито її основні характеристики. Дано визначення поняття “державний банківський контроль” як складової державного контролю, що здійснюється паралельно із державним фінансовим контролем. Проаналізовано напрями формування інфраструктури проблемних активів. Сформовано систему першочергових заходів із підвищення ролі банківського сектору щодо стимулювання інноваційних процесів в Україні.

Шифр зберігання в НБУВ: BA763632

Ковтун Н. В. Фінансовий аналіз [Текст]: навч. посіб. / Н.В.Ковтун. — К.: Кафедра, 2012. — 383 с. — Бібліогр.: с. 294–297. — укр.

Викладено методи моделювання, прогнозування й аналізу факторних систем. Розглянуто особливості аналізу активу та пасиву балансу, звіту про фінансові результати, ефективності управління дебіторською та кредиторською заборгованістю, фінансового стану та результатів діяльності підприємства. Наведено методи та моделі визначення оптимального розміру грошових коштів. Особливу увагу приділено математичному інструментарію фінансового аналізу, плануванню погашення боргу та його складовим. Наведено методику визначення ціни основних джерел капіталу. Розглянуто методи індикативного оцінювання можливого шахрайства у фінансовій сфері.

Шифр зберігання в НБУВ: BA765984

Косова Т. Д. Фінансовий механізм управління оборотними коштами підприємств [Текст]: [монографія] / Т.Д.Косова, Г.О.Роганова; Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М.Туган-Барановського. — Донецьк: Світ книги, 2013. — 231 с. — Бібліогр.: с. 205–229. — укр.

Визначено особливості фінансового механізму управління оборотними коштами підприємств за сучасних умов, обґрунтовано концепцію його вдосконалення. Узагальнено підходи до організації оборотних коштів у системі фінансового менеджменту підприємств, оцінено вплив їх розміщення на ліквідність ювелірних підприємств. Охарактеризовано сучасний стан управління дебіторською заборгованістю. Обґрунтовано методичні підходи до фінансового нормування оборотних коштів і застосовано суміщений АВС-XYZ-аналіз, які адаптовано до специфіки виробничо-торговельних підприємств ювелірної галузі. Розроблено науково-практичні рекомендації щодо планування та вибору стратегії фінансування оборотних активів, здійснено фінансову оптимізацію їх розміру статистичними методами.

Шифр зберігання в НБУВ: BA767143

Костирко Л. А. Фінансовий механізм сталого розвитку підприємств: стратегічні орієнтири, системи забезпечення, адаптація [Текст]: монографія / Л.А.Костирко; Східно-укр. нац. ун-т ім. В.Даля. — Луганськ: Ноулідж, 2012. — 473 с. — Бібліогр.: с. 341–379. — укр.

Розглянуто теоретичні та методологічні засади формування адаптивного фінансового механізму як інструменту забезпечення сталого розвитку підприємств. У контексті адаптивного підходу розкрито забезпечувальні системи фінансового механізму: фінансове планування, аналіз, стратегічну діагностику, інформаційне забезпечення. Концептуально обґрунтовано механізм формування та реалізації фінансової стратегії підприємств. Запропоновано новий підхід до стратегічної діагностики для створення аналітичного базису адаптивного фінансового механізму. Показано значущість комплексного аналізу потенціалу фінансової стійкості як джерела актуальної інформації, необхідної для визначення стратегічних орієнтирів сталого розвитку підприємств.

Шифр зберігання в НБУВ: BA763968

Кундря-Висоцька О. П. Бухгалтерський фінансовий облік [Текст]: навч. посіб. для студ. ВНЗ / О.П.Кундря-Висоцька; Нац. банк України, Ун-т банк. справи. — К.: УБС НБУ, 2012. — 399 с. — Бібліогр.: с. 333–334. — укр.

Викладено теорію обліку, висвітлено сутність бухгалтерської збалансованості, будову бухгалтерських рахунків, порядок відображення на них господарських операцій і принципи бухгалтерського документування. Наведено змістові та класифікаційні характеристики методики первинного, аналітичного та синтетичного обліку активів. Розглянуто синтетичний та аналітичний облік пасивів, методику складання фінансової звітності, оцінювання й обліку фінансових інвестицій, розрахунків за позиками банку. Розкрито суть і значення фінансової звітності, економічний зміст рахунків з обліку грошових коштів, наведено їх характеристику.

Шифр зберігання в НБУВ: ВС54937

Мошківська О. А. Облік фінансових результатів: теорія та методологія [Текст]: монографія / О.А.Мошківська; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. — К.: КНТЕУ, 2013. — 379 с. — Бібліогр.: с. 315–363. — укр.

Охарактеризовано сучасний стан і розроблено пропозиції щодо вдосконалення методики й організації обліку витрат, доходів і фінансових результатів на молокопереробних підприємствах. Визначено напрями вдосконалення обліку фінансових результатів у системі управління молокопереробними підприємствами. Відображено системи ціноутворення на молочну продукцію з урахуванням особливостей внутрішнього та експортного ринків. Проведено економічне оцінювання розвитку, визнання стратегії нарощування потенціалу та підвищення ефективності функціонування молокопереробних підприємств України.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА767125

Назар Ю. С. Фінансове право [Текст]: навч. посіб. / Ю.С.Назар, Н.І.Романів; Львів. держ. ун-т внутр. справ. — Л., 2012. — 243 с. — укр.

Розкрито поняття, зміст і методи публічної фінансової діяльності. Розглянуто систему та джерела фінансового права України. Проаналізовано суб'єкти фінансових правовідносин, види і методи фінансового контролю. Окреслено правові засади сплати податку на доходи фізичних осіб. Висвітлено питання фінансової відповідальності за порушення податкового законодавства. Охарактеризовано правові засади залучення коштів до публічних фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування. Визначено поняття і структуру банківської системи України, правовий статус Національного банку. Наведено види банківських операцій, особливості правового регулювання банківської таємниці, розглянуто порядок регулювання відносин у разі відкриття рахунків у банківських установах. Розкрито поняття валюти і валютних цінностей.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА764220

Новіков О. Є. Міжнародні економічні відносини [Текст]: навч. посіб. / О.Є.Новіков, І.В.Гончаренко. — Миколаїв: МНАУ, 2013. — 221 с. — Бібліогр.: с. 214–218. — укр.

Проаналізовано сутність міжнародних економічних відносин, їх значення, еволюцію, чинники та рівні розвитку, викладено особливості дії законів і принципів. Розкрито форми міжнародних економічних відносин, особливості розвитку інтеграційних процесів і діяльності міжнародних економічних організацій. Розглянуто категоріальний апарат, що застосовується для аналізу процесів та явищ сучасного світового економічного розвитку.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА767211

Перспективи управлінської діяльності суб'єктів господарювання в контексті економічної безпеки [Текст]: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 29–31 берез. 2013 р., Черкаси / ред.: В.С.Сідак, М.П.Денисенко, І.П.Мігус; Всеукр. спілка вчен.-економістів, Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького, Київ. нац. ун-т технологій та дизайну, Марібор. ун-т, Міжнар. незалеж. ун-т Молдови, Гомел. держ. ун-т ім. Франциска Скорини. — Черкаси: Чабаненко Ю.А., 2013. — 491 с. — укр.

Розглянуто питання банкрутства підприємства в системі економічної безпеки держави, роль Національного банку України у гарантуванні економічної та інформаційної безпеки комерційних банків. Висвітлено питання калькування собівартості продукції, поняття лояльності персоналу, оцінювання економічного потенціалу підприємства у контексті підвищення рівня його економічної безпеки. Виявлено особливості фінансової безпеки України та суб'єктів підприємства за умов світової кризи. Викладено методичні підходи до організації та вдосконалення банками оцінки кредитоспроможності позичальників.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА765987

Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи України [Текст]: зб. тез доп. III наук.-практ. конф. студ., асп. та молодих вчен., приурочена до Дня банк. працівників, 24 трав. 2013 р., Київ / ред.: А.Я.Кузнецова, Т.Д.Гірченко, О.Д.Вовчак; Ун-т банк. справи Нац. банку України. — К.: УБС НБУ, 2013. — 278 с. — укр.

Розглянуто теоретичні аспекти підвищення ефективності взаємодії банківського та реального секторів економіки, управління ліквідністю банківської системи за умов стагнації вітчизняної економіки, запропоновано шляхи вдосконалення венчурного фінансування в Україні. Розкрито питання конкуренції в українській банківській системі у 2012 р., особливості банківського маркетингу за нинішніх умов, напрями поліпшення сучасної моделі корпоративної культури в банку. Проаналізовано проблему оптимізації межі присутності іноземного капіталу в банківських системах, оцінювання ефективності фінансового моніторингу в системі управління ризиками. Висвітлено актуальні проблеми переходу України на міжнародні стандарти фінансової звітності. Викладено агентно-орієнтований підхід до побудови інформаційно-аналітичної системи банку. Визначено роль і значення ділової репутації у діяльності банківських та інших установ.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА767146

Рудницька О. М. Фінанси підприємств [Текст]: навч. посіб. / О.М.Рудницька, С.В.Паранчук, О.М.Чубка; Нац. ун-т "Львів. політехніка". — Л.: Вид-во Львів. політехніки, 2012. — 257 с. — Бібліогр.: с. 226–228. — укр.

Досліджено шляхи і методи формування статутного капіталу підприємства, основні грошові розрахунки суб'єктів господарювання, питання фінансового забезпечення відтворення основних засобів. Висвітлено організацію оборотних коштів, грошових надходжень підприємств. Визначено сутність податкової системи та принципи її побудови. Окреслено індивідуальний кругообіг коштів підприємства та необхідність збалансування матеріальних і фінансових ресурсів. Проаналізовано сутність і види фінансового планування на підприємстві, описано методику оцінювання фінансового стану підприємства. Окрему увагу приділено банкрутству підприємства, наведено його види та принципи управління фінансовою санацією підприємства.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА764005

Стан і розвиток фінансової та банківської системи України в умовах високої волатильності ринків [Текст]: тези доп. всеукр. Інтернет-конф., 26 квіт. 2013 р., Київ / ред.: Н.П.Шульга; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. — К., 2013. — 159 с. — укр.

Викладено основи співробітництва у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг. Проаналізовано проблеми та перспективи розвитку банківського сільськогосподарського кредитування. Визначено особливості забезпечення стійкості банківської системи України за умов новітніх тенденцій регулювання фінансового сектору. Проведено оцінювання макроекономічного індикатора капіталізації банківської системи України та зарубіжних країн. Визначено вплив фінансового циклу на підвищення ефективності процесу управління грошовими коштами. Розглянуто ризики банку за операціями з кредитними картками та запропоновано шляхи їх мінімізації. Охарактеризовано перспективні напрями ресурсного забезпечення банківської діяльності в Україні.

Шифр зберігання в НБУВ: ВА767022

Фінанси: курс для банкірів [Текст]: підруч. для студ. ВНЗ / О.М.Тридід, О.Б.Жихор, Л.І.Юрченко, Я.А.Малихіна, Н.В.Кузьминчук; ред.: О.М.Тридід, О.Б.Жихор;

Нац. банк України, Ун-т банк. справи. — К.: УБС НБУ, 2012. — 507 с. — укр.

Розглянуто фінанси як наукову дисципліну та її зв'язок з іншими економічними дисциплінами. Висвітлено історичний характер фінансів та їх генезис, теоретичну сутність фінансової системи України та її структуру. Досліджено особливості сплати податків в Україні, основні форми взаємовідносин між окремими ланками бюджетної системи. Проаналізовано проблеми та можливі заходи зі скорочення бюджетного дефіциту. Розглянуто державний кредит як специфічну форму фінансових відносин. Окреслено напрями забезпечення фінансової незалежності місцевого самоврядування, особливості фінансів суб'єктів господарювання різних форм власності та видів діяльності, зокрема особливості фінансових відносин у сфері страхування. Розкрито поняття міжнародних фінансів і фінансового механізму зовнішньоекономічних відносин, проаналізовано стратегічні інтереси України щодо гарантування фінансової безпеки в межах фінансової конкуренції серед країн ЄС.

Шифр зберігання в НБУВ: ВС54936

Підготувала Тетяна Зінкова,

провідний бібліограф відділу реферування наукової інформації
Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського.

Хроніка/

Університет банківської справи НБУ — лідер у сфері освітніх інновацій

Під час проведення V Національної виставки-презентації “Інноватика в сучасній освіті” відбулося нагородження лідерів Національної системи рейтингового оцінювання вищих навчальних закладів України — 2013. Університет банківської справи Національного банку України ввійшов у трійку лідерів у номінації “Економіка, фінанси, управління, підприємництво” разом із Київським національним економічним університетом імені Вадима Гетьмана та Київським національним торговельно-економічним університетом. Також УБС НБУ став володарем диплома лауреата першого ступеня в номінації “Упровадження інновацій у презентацію діяльності вищого навчального закладу в Інтернет-простір”.

V Національна виставка-презентація “Інноватика в сучасній освіті” відбулася в Києві 22–24 жовтня під егідою Міністерства освіти і науки України, Національної академії педагогічних наук України та компанії “Виставковий світ”. За своїм фаховим і науковим рівнем, поставленими на розгляд проблемами сучасного розвитку галузі освіти і чисельністю учасників ця виставка є однією з найрейтинговіших і наймасштабніших в Україні. На ній було представлено близько 800 навчальних закладів, наукових установ, методичних центрів, регіональних та муніципальних органів управління освітою, видавництва, підприємницьких структур з усіх регіонів України, а також із Китаю, Росії, США та Франції.

Під час проведення 109 науково-практичних конференцій, семінарів,

засідань за круглими столами, майстер-класів, презентацій фахівці обговорили нагальні проблеми подальшого реформування системи освіти, вдосконалення процесу навчання і виховання, впровадження інформаційних технологій і педагогічних новацій, обмінялися досвідом практичної роботи і кращими здобутками.

Нагадаємо, що Університет банківської справи на сьогодні є рушійною силою, що втілює мету поліпшення фінансової грамотності українців. Фахівці УБС НБУ розробили пілотний навчальний курс “Фінансова грамотність” та посібники з цього курсу для вчителів і учнів. Після вдалого експериментального навчання школярів старших класів Міністерство освіти і науки України схвалило вивчення фінансової грамотності в загальноосвітніх навчальних закладах. А ще завдяки масштабній

Престижну нагороду ректору УБС НБУ Тамарі Смовженко вручили перший заступник міністра освіти і науки України Євген Суліма та президент Національної академії педагогічних наук Василь Кремь.

всеукраїнській благодійній акції, проведеної УБС НБУ, десятикласники всіх інтернатів України були забезпечені навчальними комплектами для опанування фінансової грамоти.

Крім цього, нині в Університеті створена і діє унікальна дворівнева система — навчально-тренувальний банк, який відображає повний цикл руху грошей у банківській системі країни.

Ректор УБС НБУ Тамара Смовженко наголосила, що ця нагорода є високою оцінкою інновацій і використання нових медіа в роботі навчального закладу, а також стимулом для подальшого розвитку й удосконалення.

За інформацією УБС НБУ.

Дослідження/

Інна Нескородєва

Кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів
Харківського національного
економічного університету
E-mail: innanesk@rambler.ru

Визначення перспективного сценарію розвитку фондового ринку України

За допомогою щомісячних даних основних макроекономічних показників України та ділової активності ринку капіталу провідних країн світу за 2008–2012 роки визначено основні групи факторів впливу на динаміку розвитку національного фондового ринку. З використанням технологій нейронних мереж спрогнозовано тенденцію ділової активності ринку цінних паперів на 2013 рік з урахуванням факторизованих макроекономічних показників України та індикаторів ділової активності ринку капіталів економічно розвинутих країн.

Ascertained were the basic factor groups of influence upon the dynamics of the national stock market development by means of monthly data on the basic macroeconomic indicators of Ukraine and capital market business activity of the leading countries of the world within 2008–2012. By means of neural network technologies, forecasted was the tendency of securities market business activity for 2013, taking into account factored macroeconomic indicators of Ukraine and capital market business activity indicators of developed countries.

Ключові слова: фондовий ринок, макроекономічні показники, індикатори ділової активності, ринок капіталів, факторний аналіз, нейронні мережі.

Key words: stock market, macroeconomic indicators, business activity indicators, capital market, factor analysis, neural networks.

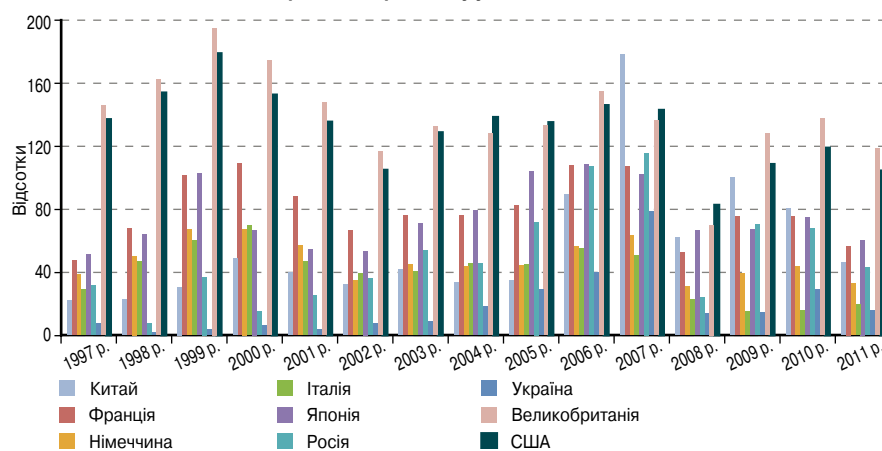
ФОНДОВИЙ РИНОК У ТІНІ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ

Фондовий ринок є особливою сферою ринкових відносин, де завдяки продажу цінних паперів мобілізуються фінансові ресурси для задоволення потреб суб'єктів економічної діяльності. За наявності розвинутої інфраструктури, налагодженого інформаційного забезпечення всіх учасників — інвесторів, емітентів, посередників — фондовий ринок є потужним рушієм економічного розвитку будь-якої країни, зокрема й України.

Нині вітчизняний ринок цінних паперів активно розвивається, водночас обсяги його операційної діяльності в масштабах економіки країни досить низькі й мізерні порівняно з провідними країнами світу (див. графік 1). Сучасна фінансова система України характеризується банкоцен-

тричною моделлю, що притаманно країнам континентальної Європи та Японії. Основним фінансовим посередником є банківська система, тож головним джерелом запозичених коштів для економічних суб'єктів залишаються банківські кредити (див. графік 2).

Графік 1. Динаміка показників капіталізації фондового ринку України та провідних країн світу у відсотках до ВВП

Джерело: [7].

Так, із 1996 р. до 2011 р. обсяги банківського кредитування переважали над випуском цінних паперів у межах від 13% до 80%.

У зв'язку з відсутністю доступних альтернативних джерел залучення додаткового капіталу суб'єктами господарювання вартість банківського кредиту нині в Україні значно перевищує процентні ставки у провідних країнах світу і навіть у Росії та є однією з найбільших у світі (див. графік 3). Така ситуація зумовлює зниження ділової активності економічних доменів та активізує конвергенцію складових фінансової системи України, а саме: вживання заходів щодо розширення сфери функціонування та підвищення конкурентоспроможності фондового ринку. Це дасть змогу диверсифікувати ризики, зокрема й кредитні, між банківськими установами та інвесторами, що, в свою чергу, сприятиме зміцненню національної фінансової системи.

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ДИНАМІКУ РОЗВИТКУ ФОНДОВОГО РИНКУ

Дослідженню особливостей функціонування національного фондового ринку і тенденцій його розвитку присвячено значну кількість наукових праць [2, 3, 9], але водночас і досі залишається невизначеною перспективна динаміка розвитку вітчизняного ринку цінних паперів під впливом таких факторів, як показники розвитку макроекономічного сектору України та основні індикатори ділової активності фінансового ринку провідних економічно розвинутих країн. Метою цієї статті є визначення перспективного сценарію розвитку фондового ринку України, який залежить від загального стану національної економіки та кон'юнктури світового ринку капіталів.

Ефективність функціонування фондового ринку визначається великою кількістю чинників як на макро-, мезо-, так і на мікрорівнях. Для підвищення ефективності ринку цінних паперів в Україні необхідно насамперед забезпечити системну стабільність, зменшити вразливість ринку капіталів як до зовнішніх, так і до внутрішніх факторів. Аналізуючи причинні компоненти впливу на функціонування та визначення тенденцій розвитку фондового ринку, науковці стикаються з проблемою надлишковості інформації, коли змінні (чинники впливу) є високорельованими (мультиколінеарні). Щоб

реально оцінити цей процес, доцільно замінити велику кількість факторів впливу меншою кількістю некорельованих величин, які б зберігали всю інформацію щодо причинно-наслідкового механізму впливу на динаміку ринку і не впливали на точність результатів аналізу. Це можна зробити за допомогою методу головних компонент (факторного аналізу).

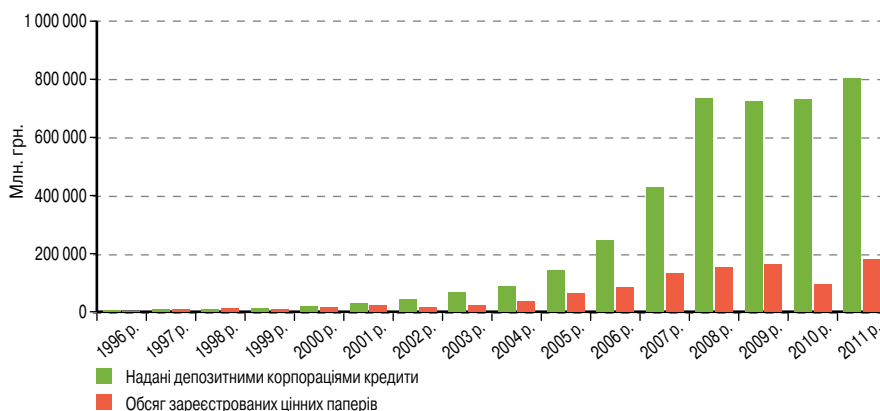
Факторний аналіз належить до тих методів, які, будучи розроблені в рамках потреб однієї науки, отримали ширше міждисциплінарне значення. Нині такий аналіз має статус загальнонаукового, особливо як інструмент візуалізації багатопараметричного об'єкта економічного аналізу. Основне призначення методу – виявити приховані (латентні) першопричини, які пояснюють кореляції між ознаками і змістовно інтерпретуються.

Для експлораторного аналізу фондового ринку України було сформовано систему емпіричних даних, яка складається з 28 показників, що ха-

рактеризують національну економіку України та ділову активність фінансового ринку провідних розвинутих країн. Емпіричну вибірку сформовано на основі даних за 2008–2012 рр., і вона включає 60 показників за кожною змінною. Для практичної реалізації методу головних компонент використано пакет STATISTICA 7.0. Для визначення оптимальної кількості факторів, які впливають на динаміку фондового ринку України, обрано такі з них, величина власного значення яких – не менше 1 (критерій Кеттела) (фактори, власне значення яких менше критичного, суттєво не впливають на кореляційну матрицю) – див. таблицю 1. Візуально оцінку динаміки власного значення показано на графіку 4, де за допомогою критерію “кам'янистого осипу” (Scree plot) можна визначити, що в точці 6 затримання осипання є найсуттєвішим.

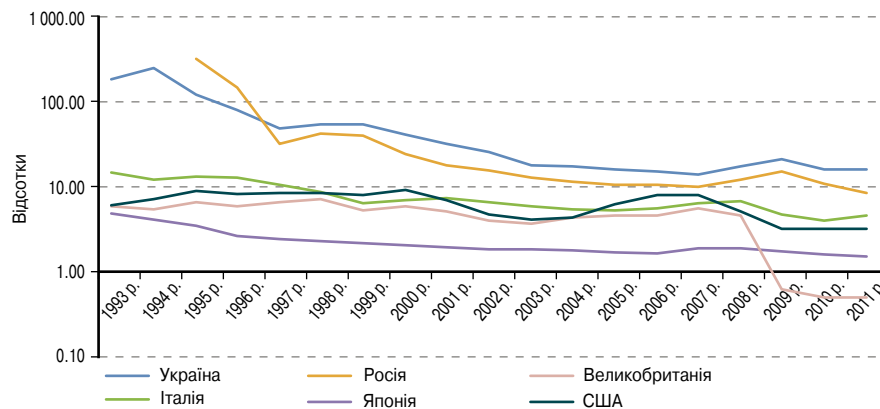
Кумулятивна дисперсія визначених шести факторів свідчить, що вони на 83% пояснюють динаміку роз-

Графік 2. Динаміка обсягів банківського кредиту і зареєстрованих цінних паперів

Джерела: [5, 6].

Графік 3. Динаміка процентної ставки за банківськими кредитами у провідних країнах світу і в Україні

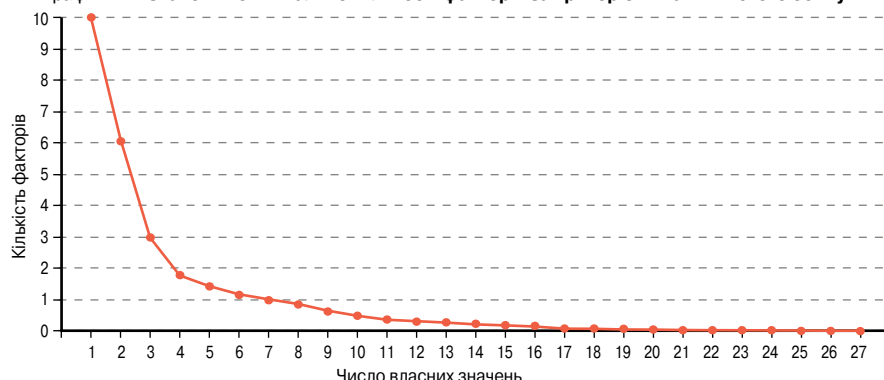

Джерело: [7].

Таблиця 1. Статистичні характеристики розрахованих головних компонент

Головна компонента	Власні значення	Частка загальної дисперсії, %	Кумулятивне власне значення	Кумулятивна дисперсія, %
1	9.959318	35.56899	9.95932	35.56899
2	6.084837	21.73156	16.04416	57.30055
3	2.959239	10.56871	19.00339	67.86927
4	1.757071	6.27525	20.76047	74.14452
5	1.417203	5.06144	22.17767	79.20596
6	1.158944	4.13909	23.33661	83.34504

Графік 4. Визначення оптимальної кількості факторів за критерієм “кам’янистого осипу”

Джерело: розраховано автором.

витку фондового ринку України. Це свідчить про адекватне факторне рішення.

Із метою визначення оптимальної факторної структури було здійснено обертання факторів методом Біквартімакс нормалізований (Biquartimax normalized) (див. таблицю 2). Сформовано також 6 груп факторів, які найбільше впливають на динаміку національного ринку цінних паперів (факторні навантаження понад 0.75) (див. таблиці 2, 3).

На основі факторизації макроекономічних показників України та індикаторів ділової активності ринку капіталів економічно розвинутих країн визначено, що нині найвагоміший вплив на розвиток національного фондового ринку здійснюють:

- фактор фондових індексів економічно розвинутих країн – майже 10%;
- фактор фінансової платоспроможності України та фондових індексів Японії і Франції – 6%;

Таблиця 2. Матриця факторних навантажень після повороту методом Біквартімакс нормалізований (Biquartimax normalized)

Змінна	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3	Фактор 4	Фактор 5	Фактор 6
Доходи зведеного бюджету України	0.117422	-0.177362	0.255361	-0.064989	-0.157830	0.878559
Видатки зведеного бюджету України	0.098301	-0.214521	0.265527	-0.001628	-0.131844	0.870700
Офіційний рівень безробіття в Україні	-0.516137	0.084788	0.030134	-0.409309	0.351995	-0.421851
Ланцюговий індекс споживчих цін в Україні	-0.199323	0.233197	0.070062	-0.186073	0.805916	-0.337974
Ланцюговий індекс цін у промисловості України	0.211906	0.359923	0.032494	0.327920	0.228576	-0.515449
Реалізація промислової продукції в Україні	0.079246	-0.084411	0.330218	0.181398	0.276110	0.446286
Експорт України	0.163400	-0.023069	0.912008	-0.132278	0.041641	0.085509
Імпорт України	0.323467	0.061006	0.821859	-0.157900	0.095225	0.230502
Облікова ставка НБУ	-0.697020	0.625574	-0.047654	-0.216064	0.008572	-0.149041
Індекс інфляції в Україні	-0.199323	0.233197	0.070062	-0.186073	0.805916	-0.337974
Офіційний курс НБУ за 100 доларів	-0.110839	-0.914372	-0.014172	0.226951	-0.148155	0.073642
Державний та гарантований борг України	0.452367	-0.794877	0.045156	0.231034	-0.181306	0.189781
Темп зростання реальної середньої заробітної плати в Україні	-0.022175	0.037570	0.682290	0.184158	-0.247642	0.239162
Середньозважена відсоткова ставка за кредитами на міжбанківському кредитному ринку України	-0.186693	0.004430	-0.146372	-0.777274	0.189662	0.257062
Процентні ставки за залученими депозитами в національній валюті України	0.108909	0.230692	-0.212779	-0.043690	0.571649	0.209542
Валовий внутрішній продукт України	0.591742	-0.329150	0.075823	0.088779	-0.303331	0.459433
Промисловий індекс Доу Джонса (Dow Jones Industrial Average)	0.973250	0.001499	0.083196	0.079620	0.002712	0.083559
Індекс Насдак композіт (Nasdaq Composite)	0.908721	-0.225729	0.088129	0.116835	-0.161494	0.127628
Індекс Стандарт енд Пулз 500 (Standard&Poor's 500)	0.971153	0.087397	0.087770	0.096574	0.005960	0.062889
Індекс Еф Ті Ес І (FTSE) 100	0.920465	0.073417	0.082130	0.293157	0.090598	-0.037864
Індекс Ді Ей Ікс (DAX)	0.912094	0.076002	0.087524	0.242294	0.052846	0.027947
Індекс Сі Ей Сі (CAC) 40	0.394373	0.748543	0.040952	0.249507	0.313116	-0.227871
Індекс Ніккей (Nikkei)	0.292562	0.872494	0.060546	0.222144	0.152898	-0.221057
Індекс Пі Ті Сі (PTC)	0.793033	0.382001	0.092622	0.323592	0.049045	-0.195921
Динаміка світових цін на нафту марки Brent (Ай Пі І) (Brent (IPE))	0.910960	0.152717	0.103172	0.043189	-0.198990	0.050163
Динаміка світових цін на золото Ландан Фікс Пі Ем (London Fix PM)	0.650324	-0.656921	0.071871	0.054141	-0.206930	0.222513
Обсяг промислового виробництва в Єврозоні	0.290440	0.078838	-0.309233	0.721791	0.003471	0.055143
Обсяг промислового виробництва в США	0.233956	-0.187959	0.000866	0.624798	-0.151873	0.140253

Джерело: розраховано автором за даними [4, 5, 6, 7, 8].

Таблиця 3. Факторизація чинників впливу на розвиток фондового ринку України

Фактор фондових індексів економічно розвинутих країн	Фактор фінансової платоспроможності України та фондових індексів Японії і Франції	Фактор розвитку міжнародної торгівлі	Фактор вартості кредитного капіталу на національному міжбанківському ринку	Інфляційний фактор	Бюджетний фактор
Промисловий індекс Доу Джонса (Dow Jones Industrial Average)	Офіційний курс НБУ за 100 доларів США	Експорт	Середньозважена відсоткова ставка за кредитами на міжбанківському кредитному ринку	Ланцюговий ІСЦ	Доходи зведеного бюджету
Індекс Насдак композит (Nasdaq Composite)	Державний та гарантований борг	Імпорт	–	Індекс інфляції	Видатки
Індекс Стандарт енд Пурз 500 (Standard&Poor's 500)	Індекс Сі Ей Сі (CAC) 40	–	–	–	–
Індекс Еф Ті Ес І (FTSE) 100	Індекс Ніккей (Nikkei)	–	–	–	–
Індекс Ді Ей Ікс (DAX)	–	–	–	–	–
Індекс Пі Ті Сі (PTC)	–	–	–	–	–
Динаміка світових цін на нафту марки Brent (Ай Пі І) (Brent (IPE))	–	–	–	–	–

Таблиця 4. Характеристики моделей прогнозування факторизованих макроекономічних показників України та індикаторів ділової активності ринку капіталів економічно розвинутих країн

Фактор	Архітектура	Продуктивність навчання	Контрольна продуктивність	Тестова продуктивність	Помилка навчання	Контрольна помилка	Тестова помилка
Фактор 1	Лінійна s5 1:5-1:1	0.092615	0.194466	0.108753	0.027394	0.035473	0.031178
Фактор 2	Лінійна s5 1:5-1:1	0.219648	0.160366	0.370112	0.062759	0.046083	0.098796
Фактор 4	Лінійна s5 1:5-1:1	0.237465	0.119708	0.172651	0.061242	0.034478	0.054308
Фактор 5	Лінійна s5 1:5-1:1	0.292610	0.241050	0.293631	0.057899	0.050492	0.057807
Фактор 6	Лінійна s3 1:3-1:1	0.217491	0.210610	0.208492	0.063853	0.064092	0.070687

- фактор розвитку міжнародної торгівлі – 3%;
- фактор вартості кредитного капіталу на національному міжбанківському ринку – 2%;
- інфляційний фактор внутрішнього ринку – 1.4%;
- бюджетний фактор – 1.2%.

Таким чином, динаміка фондового ринку України насамперед визначається динамікою біржових індексів провідних країн світу.

ПРОЕКЦІЯ ДИНАМІКИ ФОНДОВОГО РИНКУ НА ОСНОВІ ОБСЯГУ ТОРГІВ НА ФОНДОВІЙ БІРЖІ ПФТС

З урахуванням макроекономічних показників України та індикаторів ділової активності ринку капіталів економічно розвинутих країн за допомогою інструментарію нейронних мереж здійснено прогнозування обсягу торгів на фондовій біржі ПФТС як провідного організованого майданчика України. Починаючи з 1980-х років, для вирішення економічних завдань використовують здебільшого нейронні мережі, що зумовлено їхньою здатністю працювати із суперечливими й зашумленими даними. Нейромережа є обчислювальним алгоритмом, що функціонує на зразок мозку, який формується з найпростіших обчислювальних елементів – штучних нейронів.

Кожен такий елемент обчислює зважену суму своїх входів X (із вагами W) і робить нелінійне перетворення F . Таким чином, вихід нейрона обчислюється за формулою:

$$S = F\left(\sum_{i=1}^N W_i X_i\right).$$

Переваги застосування нейромереж пояснюються такими чинниками:

- можливістю використання при моделюванні не тільки кількісної, чіткої експериментальної інформації про закономірності, як в економічних моделях, а й нечіткої, якісної, яка подається експертами (спеціалістами) на природній мові;
- можливістю моделювання за

відносно малих (порівняно з економічними підходами) експериментальних вибірок;

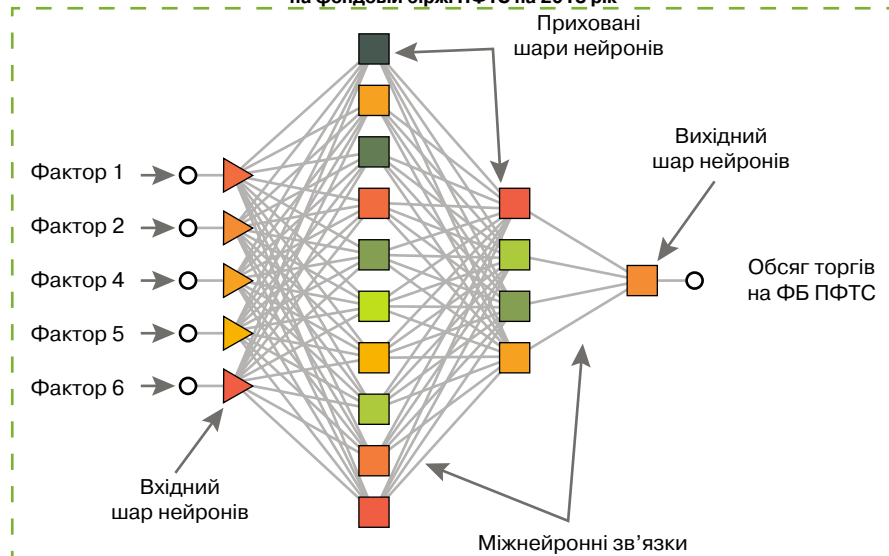
- можливістю відтворювання складних нелінійних залежностей за великої кількості вхідних параметрів;
- здатністю моделей до навчання.

Використання нейронних мереж не дає змоги отримати аналітичну залежність між параметрами, проте уможливорює розв'язання задачі аналізу та прогнозування. Прогнозування обсягу торгів на фондовій біржі ПФТС на основі нейронних мереж передбачає реалізацію визначення сценарію розвитку національного ринку цінних паперів на 2013 рік з урахуванням прогнозування факторизованих макроекономічних показ-

Таблиця 5. Прогнозні значення факторів впливу на динаміку фондового ринку України на 2013 рік

Період	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 4	Фактор 5	Фактор 6
Січень	1.258409	-0.408266	-0.75654	1.25419	-0.002251
Лютий	1.281417	-0.397812	-0.58577	0.26554	0.079277
Березень	1.224328	-0.380292	-0.40503	-0.39816	0.107211
Квітень	1.131003	-0.377392	-0.21738	-0.61371	0.085607
Травень	1.072221	-0.402208	-0.09119	-0.79660	0.033456
Червень	1.040174	-0.429503	-0.02861	-1.00736	-0.023727
Липень	0.986848	-0.446282	0.01081	-0.90368	-0.063618
Серпень	0.908887	-0.461278	0.04114	-0.41183	-0.074255
Вересень	0.841983	-0.475705	0.05474	0.10717	-0.056416
Жовтень	0.799307	-0.482588	0.05409	0.37127	-0.021098
Листопад	0.760036	-0.482539	0.05042	0.46085	0.016201
Грудень	0.710289	-0.480802	0.04837	0.52027	0.041829

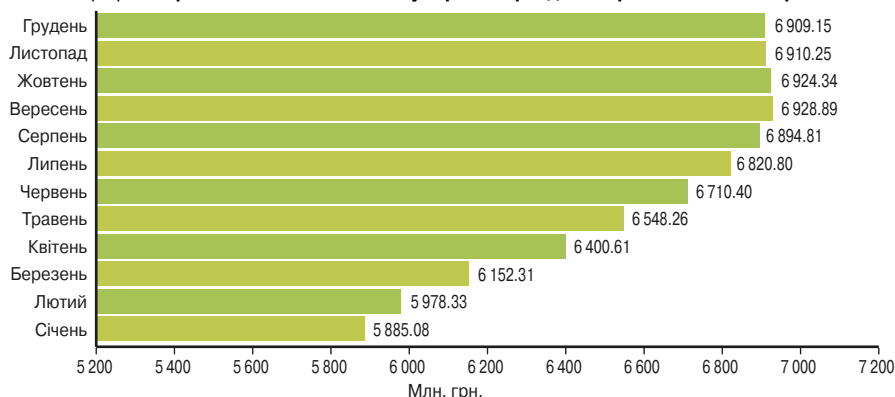
Схема. Архітектура нейронної мережі для прогнозування обсягу торгів на фондовій біржі ПФТС на 2013 рік

Таблиця 6. Характеристики моделі прогнозування обсягу торгів на фондовій біржі "ПФТС"

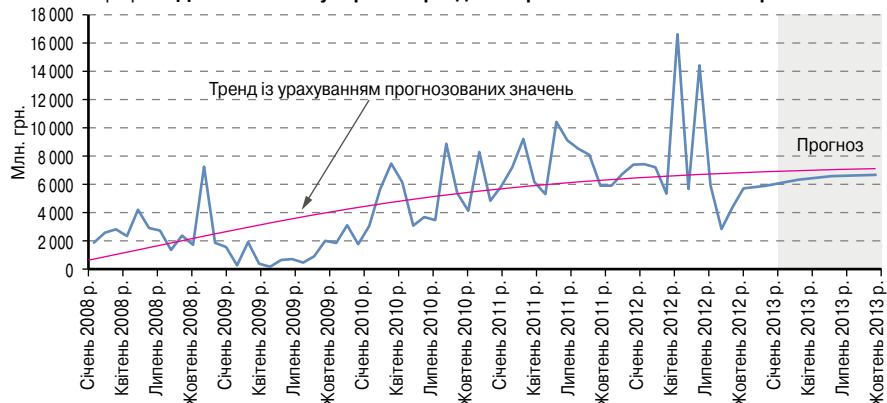
Показник	Архітектура	Продуктивність навчання	Контрольна продуктивність	Тестова продуктивність	Помилка навчання	Контрольна помилка	Тестова помилка
Обсяг ПФТС, млн. грн.	МП 5:5-10-4-1:1	0.712410	0.562694	0.725070	0.145678	0.101382	0.162359

Графік 5. Прогнозні показники обсягу торгів на фондовій біржі ПФТС за 2013 рік

Джерело: розраховано автором.

Графік 6. Динаміка обсягу торгів на фондовій біржі ПФТС за 2008–2013* роки

Джерело: розраховано автором.

*За 2013 рік – прогнозні значення з урахуванням факторизованих макроекономічних показників України та індикаторів ділової активності ринку капіталів економічно розвинутих країн за 2008–2012 рр.

ників України та індикаторів ділової активності ринку капіталів економічно розвинутих країн.

Мультиколінеарність значущих показників впливу на розвиток фондового ринку України зумовила необхідність використання факторів, сформованих у результаті факторного аналізу (див. таблицю 2), у ролі вхідних незалежних змінних для прогнозування. Використання цих факторів дає змогу підвищити достовірність результатів моделювання внаслідок уникнення мультиколінеарності та збереження причинно-наслідкових зв'язків механізму формування процесу.

Основний етап роботи з нейромережею – це її навчання, тобто підбір відповідних параметрів з метою адаптації до взаємодії із зовнішнім середовищем. На цьому етапі визначаються ваги для кожного нейрона. Під час навчання відбувається перегляд безлічі прикладів через мережу з корекцією ваг нейронів із вказівкою значень, які подаються на вхід, і значень, які повинні бути отримані на виході нейромережі, а також відбувається підлаштування (корекція) ваг нейронів таким чином, аби зменшити функцію помилки, котра дорівнює різниці виходу нейромережі й необхідного вихідного значення.

Найважливішим критерієм вибору оптимальних нейронних мереж для прогнозування показників є мінімізація значення тестових та контрольних помилок. Характеристики нейронних мереж, використаних для прогнозування факторів впливу, та їх перспективні значення наведено в таблицях 4, 5. Із шести факторів впливу модель відкинула фактор 3 як незначущий, тому прогнозування обсягу торгів на фондовій біржі ПФТС здійснюється на основі факторів 1, 2, 4, 5, 6.

Значення контрольної та тестової помилок для побудованих моделей не перевищує 0,2, що свідчить про їх адекватність і високу якість прогнозування факторизованих макроекономічних показників України та індикаторів ділової активності ринку капіталів економічно розвинутих країн.

Із метою визначення сценарію розвитку фондового ринку України на основі прогнозування щомісячних показників обсягу торгів на фондовій біржі ПФТС на 2013 рік побудовано ряд економіко-математичних моделей на нейронних мережах різного типу та структури, за якими виявлено, що найприйнятнішою для визначення перспективних значень є ней-

ронна мережа типу “багатошаровий персептрон”, яка допускає мінімум помилок. Важливим при побудові адекватної нейронної мережі та мінімізації помилок є уникнення ефекту перенавчання. Зменшення помилки навчання та контрольної протягом 500 епох свідчить про відсутність перенавчання та можливість використання побудованої нейронної мережі для прогнозування обсягу торгів на ФБ ПФТС на 2013 рік. Архітектуру оптимальної нейронної мережі прогнозування обсягу торгів на ФБ ПФТС на 2013 рік, яка забезпечує мінімізацію помилок, наведено на схемі.

Помилки побудованої для прогнозування обсягу торгів на ФБ ПФТС на 2013 рік моделі свідчать про її адекватність та можливість використання для прогнозування (див. таблицю 6).

У цій мережі нейрони утворюють шари. Вхідний шар слугує для введення значень змінних. Кожний нейрон із проміжного та вихідного шарів з'єднаний зі всіма елементами попереднього шару. Розподіл нейронів за відповідними шарами називають архітектурою мережі. Під час роботи мережі до вхідних елементів подаються значення вхідних змінних, після чого послідовно працюють нейрони проміжного та вихідного шарів. Кожен із них підраховує своє значення активації, віднімаючи від суми виходів попереднього шару своє поро-

гове значення, після чого функція активації відпрацьовує подані дані — в результаті маємо вихідний сигнал нейрона. По завершенню виконання роботи всіма нейронами вихідне значення їх останнього шару приймається за вихідне значення всієї мережі. З використанням нейронної мережі типу “багатошаровий персептрон” було визначено перспективні щомісячні показники обсягу торгів на фондовій біржі ПФТС за 2013 рік (див. графік 5).

На основі здійсненого прогнозування визначено позитивний сценарій розвитку фондового ринку України на 2013 рік (див. графік 6).

Таким чином, за допомогою інструментарію факторного аналізу можна констатувати, що впродовж 2008–2012 рр. найбільший вплив на розвиток фондового ринку України здійснювала ділова активність фондових ринків США, Великобританії, Німеччини та Росії. На основі технологій нейронних мереж спрогнозовано щомісячний обсяг торгів на фондовій біржі ПФТС на 2013 рік і визначено позитивну динаміку вітчизняного фондового ринку за цей період з урахуванням факторизованих макроекономічних показників України та індикаторів ділової активності ринку капіталів економічно розвинутих країн за 2008–2012 роки. Прогноз дає підстави стверджувати, що зростаюча фаза ділової активності національного ринку цінних паперів позитивно

вплине на економіку України в цілому.

Література

1. Буреєва Н. Н. Многомерный статистический анализ с использованием ППП “STATISTICA” / Н. Н. Буреєва. — Нижний Новгород, 2009. — 114 с.
2. Долінський Л. Б. Теоретичне підґрунтя інвестиційної оцінки цінних паперів в Україні / Л. Б. Долінський // *Фінанси України*. — 2008. — № 5. — С. 87–95.
3. Іваницька О. М. Нова парадигма регулювання фондових ринків. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/portal>.
4. Мировая экономика и мировые рынки. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ereport.ru.
5. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Офіційний сайт Національного банку України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
7. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua>.
8. Офіційний сайт Світового банку. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.worldbank.org/>.
9. Шишкова С. Є. Оцінка достовірності інформації про ринкову ціну на фондовому ринку України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=19591>.

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за вересень 2013 року)*

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс	№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
1	100 BGL	100 левів (Болгарія)	542.1574	16	434 LYD	100 лівійських динарів	634.2644
2	986 BRL	100 бразильських реалів	340.0842	17	484 MXN	100 мексиканських нових песо	60.3086
3	051 AMD	10000 вірменських драмів	196.9156	18	496 MNT	10000 монгольських тугриків	49.7696
4	410 KRW	1000 вонів Республіки Корея	7.1840	19	554 NZD	100 новозеландських доларів	621.4696
5	704 VND	10000 в'єтнамських донгів	3.7761	20	586 PKR	100 пакистанських рупій	7.6933
6	981 GEL	100 грузинських ларі	481.1003	21	604 PEN	100 перуанських нових сол	284.4484
7	344 HKD	100 доларів Гонконгу	103.0608	22	642 ROL	100 румунських лейв	238.7910
8	818 EGP	100 єгипетських фунтів	114.4309	23	682 SAR	100 саудівських ріалів	213.1183
9	376 ILS	100 ізраїльських нових шекелів	218.4775	24	760 SYP	100 сирійських фунтів	7.0829
10	356 INR	1000 індійських рупій	117.2940	25	901 TWD	100 нових тайваньських доларів	26.6647
11	364 IRR	1000 іранських ріалів	0.6446	26	972 TJS	100 таджицьких сомони	167.6666
12	368 IQD	100 іракських динарів	0.6867	27	952 XOF	1000 франків КФА	16.2557
13	417 KGS	100 киргизьких сомів	16.4241	28	152 CLP	1000 чилійських песо	15.5625
14	414 KWD	100 кувейтських динарів	2805.5458	29	191 HRK	100 хорватських кун	140.1599
15	422 LBP	1000 ліванських фунтів	5.2864	30	255	100 доларів США за розр. із Індією	639.4400

* Курс встановлено з 01.09.2013 року.

Підготовлено департаментом аналізу та прогнозування грошово-кредитного ринку Національного банку України.

Офіційний курс гривні який встановлюється Національним банком

№ п/п	Код валюти	Назва валюти						
			01.09.2013 р.	02.09.2013 р.	03.09.2013 р.	04.09.2013 р.	05.09.2013 р.	
1	036 AUD	100 австралійських доларів	714.5706	713.8148	719.0978	721.9625	732.4553	
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	1240.3221	1238.8003	1245.2203	1242.5799	1247.6393	
3	031 AZM	100 азербайджанських манатів	1018.9954	1018.9954	1018.9954	1018.9954	1018.9954	
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0089	0.0089	0.0089	0.0089	0.0089	
5	208 DKK	100 датських крон	142.1497	141.8175	141.5194	141.1481	141.1544	
6	840 USD	100 доларів США	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	
7	352 ISK	100 ісландських крон	6.6382	6.6681	6.6631	6.6228	6.6058	
8	124 CAD	100 канадських доларів	761.5825	759.0941	759.0677	759.4042	762.0950	
9	398 KZT	100 казахстанських тенге	5.2307	5.2307	5.2163	5.2143	5.2197	
10	428 LVL	100 латвійських латів	1508.9674	1505.2270	1502.4701	1498.7017	1498.1614	
11	440 LTL	100 литовських літів	307.0990	306.3814	305.7332	304.9229	304.8998	
12	498 MDL	100 молдовських лейв	62.3985	62.3698	62.4673	62.4078	62.2668	
13	578 NOK	100 норвезьких крон	131.7370	130.7550	131.7979	131.5883	131.5372	
14	985 PLN	100 польських злотих	247.6010	248.1349	248.1046	246.5259	246.7614	
15	643 RUB	10 російських рублів	2.4091	2.4041	2.4038	2.3953	2.3884	
16	702 SGD	100 сингапурських доларів	626.8705	627.1854	627.6446	625.3492	627.1643	
17	792 TRL	100 турецьких лір	393.5536	393.7299	396.2447	390.1567	389.3336	
18	795 TMM	100 туркменських манатів	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	
19	348 HUF	1000 угорських форинтів	35.2909	35.1710	35.1820	34.9409	34.9405	
20	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.3762	0.3762	0.3753	0.3753	0.3753	
21	203 CZK	100 чеських крон	41.2942	41.1064	41.1025	40.9266	40.8251	
22	752 SEK	100 шведських крон	121.6306	120.8957	121.0286	120.9728	120.7776	
23	756 CHF	100 швейцарських франків	861.5140	859.3611	857.0557	854.2296	852.7809	
24	156 CNY	100 юанів женьміньбі (Китай)	130.5626	130.6355	130.6124	130.5910	130.6022	
25	392 JPY	1000 японських єн	81.3527	81.3686	80.5275	80.3816	80.3264	
26	978 EUR	100 євро	1060.3514	1057.8735	1055.6355	1052.8380	1052.7580	
27	960 XDR	100 СПЗ	1211.1597	1211.1597	1211.1597	1208.3583	1208.9559	
			16.09.2013 р.	17.09.2013 р.	18.09.2013 р.	19.09.2013 р.	20.09.2013 р.	
1	036 AUD	100 австралійських доларів	738.9912	749.3157	747.6329	747.3044	759.1697	
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	1265.2332	1273.2558	1271.3411	1276.8908	1285.8098	
3	031 AZM	100 азербайджанських манатів	1018.8655	1018.8655	1018.8655	1018.8655	1018.8655	
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0089	0.0089	0.0089	0.0089	0.0089	
5	208 DKK	100 датських крон	142.5005	143.1785	143.1563	143.1000	145.1724	
6	840 USD	100 доларів США	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	
7	352 ISK	100 ісландських крон	6.5565	6.5808	6.5791	6.5998	6.6982	
8	124 CAD	100 канадських доларів	773.4692	775.9467	775.0436	775.4871	782.8851	
9	398 KZT	100 казахстанських тенге	5.2143	5.2112	5.2129	5.2089	5.2252	
10	428 LVL	100 латвійських латів	1512.9119	1519.7509	1519.2046	1518.9658	1541.1414	
11	440 LTL	100 литовських літів	307.7703	309.2056	309.1824	309.0898	313.5576	
12	498 MDL	100 молдовських лейв	62.0363	62.1226	62.0185	62.0459	62.0295	
13	578 NOK	100 норвезьких крон	135.0365	135.2794	135.7250	135.2373	138.0581	
14	985 PLN	100 польських злотих	252.2957	254.5358	252.9248	252.1322	258.8342	
15	643 RUB	10 російських рублів	2.4413	2.4753	2.4728	2.4788	2.5303	
16	702 SGD	100 сингапурських доларів	630.0660	634.5845	634.1978	635.0642	642.2565	
17	792 TRL	100 турецьких лір	394.2383	401.4835	397.7589	399.6500	408.6867	
18	795 TMM	100 туркменських манатів	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	
19	348 HUF	1000 угорських форинтів	35.3587	35.7328	35.6883	35.7565	36.6107	
20	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.3743	0.3733	0.3733	0.3733	0.3733	
21	203 CZK	100 чеських крон	41.2287	41.4306	41.5096	41.3445	42.0692	
22	752 SEK	100 шведських крон	122.0785	122.7960	123.6271	123.7176	126.3275	
23	756 CHF	100 швейцарських франків	858.6533	862.7970	862.6627	862.7529	877.8495	
24	156 CNY	100 юанів женьміньбі (Китай)	130.6309	130.5995	130.5722	130.5794	130.6178	
25	392 JPY	1000 японських єн	80.2439	80.8501	80.6059	80.7403	80.7407	
26	978 EUR	100 євро	1062.6694	1067.6250	1067.5451	1067.2254	1082.6519	
27	960 XDR	100 СПЗ	1214.1327	1217.7861	1217.8993	1218.3801	1226.1233	

щодо іноземних валют, України щоденно (за вересень 2013 року)

Офіційний курс

	06.09.2013 р.	07.09.2013 р.	08.09.2013 р.	09.09.2013 р.	10.09.2013 р.	11.09.2013 р.	12.09.2013 р.	13.09.2013 р.	14.09.2013 р.	15.09.2013 р.
	730.2165	730.2165	730.2165	732.7149	735.5255	742.3874	742.2391	739.3817	739.3817	739.3817
	1251.6141	1251.6141	1251.6141	1245.1803	1253.5319	1254.1754	1260.4127	1263.1031	1263.1031	1263.1031
	1018.9954	1018.9954	1018.9954	1018.9954	1018.9954	1018.8655	1018.8655	1018.8655	1018.8655	1018.8655
	0.0089	0.0089	0.0089	0.0088	0.0089	0.0088	0.0088	0.0089	0.0089	0.0089
	141.4829	141.4829	141.4829	140.5644	141.3877	141.8882	142.1845	142.4355	142.4355	142.4355
	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000
	6.5987	6.5987	6.5987	6.5457	6.5791	6.5900	6.5802	6.5873	6.5873	6.5873
	762.6190	762.6190	762.6190	766.2928	769.8346	773.3654	773.1928	774.5313	774.5313	774.5313
	5.2218	5.2218	5.2218	5.2238	5.2211	5.2116	5.2048	5.2116	5.2116	5.2116
	1501.9013	1501.9013	1501.9013	1492.2314	1501.4186	1506.4387	1509.1949	1512.1277	1512.1277	1512.1277
	305.6174	305.6174	305.6174	303.6497	305.4322	306.4971	307.1453	307.6546	307.6546	307.6546
	62.3566	62.3566	62.3566	62.3085	62.3922	62.2014	62.1719	62.1883	62.1883	62.1883
	131.1178	131.1178	131.1178	131.0225	131.4630	134.6232	135.0970	135.2262	135.2262	135.2262
	246.1651	246.1651	246.1651	244.1075	246.8047	248.4501	250.5164	252.1349	252.1349	252.1349
	2.3938	2.3938	2.3938	2.3907	2.3986	2.4177	2.4248	2.4464	2.4464	2.4464
	625.8071	625.8071	625.8071	625.1889	628.5216	630.1496	630.0192	630.5020	630.5020	630.5020
	384.8276	384.8276	384.8276	387.8665	391.2433	395.3797	397.3440	395.2631	395.2631	395.2631
	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561
	34.9011	34.9011	34.9011	34.8702	35.1029	35.3606	35.4165	35.2597	35.2597	35.2597
	0.3753	0.3753	0.3753	0.3753	0.3743	0.3743	0.3743	0.3743	0.3743	0.3743
	41.0007	41.0007	41.0007	40.6925	40.8236	40.9707	41.1322	41.1414	41.1414	41.1414
	120.2534	120.2534	120.2534	120.1680	120.5363	121.7988	122.2957	122.2067	122.2067	122.2067
	851.6835	851.6835	851.6835	846.7467	853.9242	853.9971	855.5960	858.8856	858.8856	858.8856
	130.6341	130.6341	130.6341	130.6160	130.5840	130.6043	130.6257	130.6476	130.6476	130.6476
	80.1607	80.1607	80.1607	80.2113	80.3196	79.6892	79.7617	80.3654	80.3654	80.3654
	1055.2359	1055.2359	1055.2359	1048.4418	1054.5964	1058.2732	1060.5112	1062.2697	1062.2697	1062.2697
	1209.5011	1209.5011	1209.5011	1205.7316	1209.8453	1211.2111	1212.1552	1214.7121	1214.7121	1214.7121
	21.09.2013 р.	22.09.2013 р.	23.09.2013 р.	24.09.2013 р.	25.09.2013 р.	26.09.2013 р.	27.09.2013 р.	28.09.2013 р.	29.09.2013 р.	30.09.2013 р.
	759.1697	759.1697	752.5247	754.3453	750.6077	748.0074	749.8089	749.8089	749.8089	744.0602
	1285.8098	1285.8098	1280.4339	1283.5932	1275.4757	1282.4508	1281.7475	1281.7475	1281.7475	1288.1100
	1018.8655	1018.8655	1018.9954	1018.9954	1018.9954	1018.9954	1018.8655	1018.8655	1018.8655	1018.8655
	0.0089	0.0089	0.0089	0.0088	0.0088	0.0088	0.0088	0.0088	0.0088	0.0088
	145.1724	145.1724	144.8576	144.7777	144.4123	144.7329	144.6793	144.6793	144.6793	145.0944
	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000
	6.6982	6.6982	6.6881	6.6575	6.6058	6.5748	6.5819	6.5819	6.5819	6.5954
	782.8851	782.8851	777.2154	776.2560	777.1501	775.1901	775.7388	775.7388	775.7388	774.6921
	5.2252	5.2252	5.2215	5.2235	5.2276	5.2089	5.2014	5.2014	5.2014	5.2031
	1541.1414	1541.1414	1537.6143	1536.9316	1532.7311	1536.2578	1535.2519	1535.2519	1535.2519	1539.5737
	313.5576	313.5576	312.8400	312.7011	311.8909	312.6085	312.4928	312.4928	312.4928	313.3725
	62.0295	62.0295	61.9886	62.0281	61.9757	61.8893	61.8510	61.8510	61.8510	61.8304
	138.0581	138.0581	134.9121	135.4528	134.2764	132.7154	133.8264	133.8264	133.8264	133.5323
	258.8342	258.8342	255.3724	255.4583	254.7723	255.9883	255.1975	255.1975	255.1975	255.9159
	2.5303	2.5303	2.5189	2.5048	2.5122	2.5030	2.4843	2.4843	2.4843	2.4712
	642.2565	642.2565	639.7998	638.6079	636.5391	637.0623	636.6761	636.6761	636.6761	637.0400
	408.6867	408.6867	403.0500	401.6720	399.4277	398.4844	396.5362	396.5362	396.5362	392.5170
	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561
	36.6107	36.6107	36.0924	36.1041	35.9097	35.9648	35.9814	35.9814	35.9814	36.1116
	0.3733	0.3733	0.3733	0.3723	0.3723	0.3723	0.3723	0.3723	0.3723	0.3723
	42.0692	42.0692	41.8218	41.6468	41.5261	41.7069	41.8062	41.8062	41.8062	42.1180
	126.3275	126.3275	125.6469	125.5356	124.7636	124.2360	124.6592	124.6592	124.6592	124.5654
	877.8495	877.8495	876.0535	876.1620	875.8820	877.2551	878.0722	878.0722	878.0722	883.4197
	130.6178	130.6178	130.5946	130.6345	130.5013	130.5959	130.5917	130.5917	130.5917	130.6352
	80.7407	80.7407	80.2686	80.8215	81.0184	81.0707	80.8766	80.8766	80.8766	81.1834
	1082.6519	1082.6519	1080.1740	1079.6944	1076.8969	1079.3747	1078.9751	1078.9751	1078.9751	1082.0124
	1226.1233	1226.1233	1224.7350	1224.6299	1223.0296	1224.7819	1224.6242	1224.6242	1224.6242	1226.1929

Підготовлено департаментом аналізу та прогнозування грошово-кредитного ринку Національного банку України.

ЕКСКЛЮЗИВ/

Основні показники діяльності банків України на 1 жовтня 2013 року

№ п/п	Назва показника	01.01. 2008 р.	01.01. 2009 р.	01.01. 2010 р.	01.01. 2011 р.	01.01. 2012 р.	01.01. 2013 р.	01.10. 2013 р.
1	Кількість банків за Державним реєстром банків	198	198	197	194	198	176	183
2	Вилучено з Державного реєстру банків (з початку року)	1	7	6	6	0	26	0
3	Кількість банків, що перебувають у стадії ліквідації	19	13	14	18	21	22	19
4	Кількість банків, що мають банківську ліцензію	175	184	182	176	176	176*	181*
4.1	Із них: з іноземним капіталом;	47	53	51	55	53	53	51
4.1.1	у тому числі зі 100-відсотковим іноземним капіталом	17	17	18	20	22	22	21
5	Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	35.0	36.7	35.8	40.6	41.9	39.5	34.2
Активи, млн. грн.								
1	Активи, всього	599 396	926 086	880 302	942 088	1 054 280	1 127 192	1 232 433
1.1	Загальні активи (не скориговані на резерви під активні операції)	619 004	973 332	1 001 626	1 090 248	1 211 540	1 267 892	1 367 953
2	Готівкові кошти та банківські метали	18 313	20 668	21 725	26 749	27 008	30 346	31 880
3	Кошти в Національному банку України	19 120	18 768	23 337	26 190	31 310	33 740	38 567
4	Кореспондентські рахунки, відкриті в інших банках	26 293	40 406	51 323	67 596	78 395	99 472	90 872
5	Кредити надані	485 368	792 244	747 348	755 030	825 320	815 327	860 740
5.1	У тому числі: кредити, надані суб'єктам господарювання;	276 184	472 584	474 991	508 288	580 907	609 202	652 224
5.2	кредити, надані фізичним особам	153 633	268 857	222 538	186 540	174 650	161 775	166 667
6	Довгострокові кредити	291 963	507 715	441 778	420 061	426 430	394 246	401 778
6.1	Із них: довгострокові кредити, надані суб'єктам господарювання	156 355	266 204	244 412	262 199	290 348	276 683	291 540
7	Прострочена заборгованість за кредитами	6 357	18 015	69 935	84 851	79 292	72 520	74 681
8	Вкладення в цінні папери	28 693	40 610	39 335	83 559	87 719	96 340	127 895
9	Резерви за активними операціями банків	20 188	48 409	122 433	148 839	157 907	141 319	136 090
Пасиви, млн. грн.								
1	Пасиви, всього	599 396	926 086	880 302	942 088	1 054 280	1 127 192	1 232 433
2	Капітал	69 578	119 263	115 175	137 725	155 487	169 320	178 778
2.1	У тому числі: статутний капітал	42 873	82 454	119 189	145 857	171 865	175 204	180 968
2.2	Частка капіталу в пасивах, %	11.6	12.9	13.1	14.6	14.7	15.0	14.5
3	Зобов'язання банків	529 818	806 823	765 127	804 363	898 793	957 872	1 053 655
3.1	У тому числі кошти суб'єктів господарювання;	111 995	143 928	115 204	144 038	186 213	202 550	219 993
3.1.1	із них строкові кошти суб'єктів господарювання	54 189	73 352	50 511	55 276	74 239	92 786	92 026
3.2	Кошти фізичних осіб;	163 482	213 219	210 006	270 733	306 205	364 003	422 481
3.2.1	із них строкові кошти фізичних осіб	125 625	175 142	155 201	206 630	237 438	289 129	335 470
Довідково								
1	Регулятивний капітал, млн. грн.	72 265	123 066	135 802	160 897	178 454	178 909	189 787
2	Достатність (адекватність) регулятивного капіталу (H2), %	13.92	14.01	18.08	20.83	18.90	18.06	17.92
3	Доходи, млн. грн.	68 185	122 580	142 995	136 848	142 778	150 449	120 920
4	Витрати, млн. грн.	61 565	115 276	181 445	149 875	150 486	145 550	119 188
5	Результат діяльності, млн. грн.	6 620	7 304	-38 450	-13 027	-7 708	4 899	1 732
6	Рентабельність активів, %	1.50	1.03	-4.38	-1.45	-0.76	0.45	0.20
7	Рентабельність капіталу, %	12.67	8.51	-32.52	-10.19	-5.27	3.03	1.32
8	Чиста процентна маржа, %	5.03	5.30	6.21	5.79	5.32	4.51	4.05
9	Чистий спред, %	5.31	5.18	5.29	4.84	4.51	3.75	3.45

* Із них один банк має ліцензію санаційного банку.

Матеріал підготовлено працівниками управління аналізу діяльності системи банків департаменту нормативно-методологічного забезпечення банківського регулювання та нагляду Національного банку України.

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у вересні 2013 року

Структура кредитів, наданих Національним банком для підтримання ліквідності банків України у вересні 2013 р. (в розрізі інструментів)

Показники	2013 р.	Відсотки
Обсяги рефінансування банків, усього	100.00	У тому числі за вересень
У тому числі через:		
– кредити "овернайт", надані через постійно діючу лінію рефінансування	7.54	14.37
– кредити рефінансування, надані шляхом проведення тендера	24.95	60.83
– операції прямого РЕПО	64.65	24.80
– інші короткострокові кредити	–	–
– стабілізаційні кредити	2.86	–
– інші довгострокові кредити	–	–

Середньозважена процентна ставка за кредитами, наданими Національним банком для підтримання ліквідності банків України у вересні 2013 р.

Показники	2013 р.	Відсотки річні
Середньозважена процентна ставка за кредитами рефінансування, всього	7.44	У тому числі за вересень
У тому числі за:		
– кредитами "овернайт", наданими через постійно діючу лінію рефінансування	8.73	7.50
– кредитами, наданими шляхом проведення тендера	7.03	6.50
– операціями прямого РЕПО (розрахунково)	7.36	6.50
– за іншими короткостроковими кредитами	–	–
– стабілізаційними кредитами	9.50	–
– іншими довгостроковими кредитами	–	–

Процентні ставки банків за кредитами та депозитами у національній валюті у вересні 2013 р.*

Показники	Вересень 2013 р.	Відсотки річні
На міжбанківському ринку:		
за кредитами, наданими іншим банком**	3.13	
за депозитами, розміщеними в інших банках	7.43	
Фізичним та юридичним особам:		
за кредитами**	15.21	
за депозитами	10.09	

* За щоденною звітністю банків; відображено вартість кредитів (депозитів), фактично наданих (отриманих) банками.

** Без урахування ставок за кредитами "овердрафт".

Темпи зростання грошової маси у вересні 2013 р.¹

Агрегати грошової маси	01.07.2013 р.		01.08.2013 р.		01.09.2013 р.		01.10.2013 р.	
	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.
Готівка. Гроші поза банками								
M0, до початку року	108.2	16 663.0	110.4	21 119.2	110.8	21 981.0	110.4	21 088.0
M0 + переказані кошти в національній валюті								
M1, до початку року	111.2	36 310.1	113.8	44 590.9	114.5	46 925.1	115.1	48 952.6
M1 + переказані кошти в іноземній валюті та інші кошти								
M2, до початку року	108.2	63 127.1	110.0	77 225.9	110.8	83 051.3	112.7	97 636.3
M2 + цінні папери власного боргу банків								
M3, до початку року	108.2	63 290.6	110.0	77 580.5	110.8	83 510.2	112.7	98 347.1

¹ Інформацію щодо темпів зростання грошової маси у січні – червні 2013 року опубліковано в № 8 (2013 р.) на стор. 59.**Примітка.** Облікова ставка Національного банку України у вересні не змінювалася і, починаючи з 13.08.2013 р. становить 6.5% річних.

Відповідно до постанови Правління НБУ від 20.06.2013 р. № 241 з 1 липня 2013 року встановлено такий порядок формування обов'язкових резервів банками України:

– на окремому рахунку в Національному банку України № 3203 "Кошти обов'язкових резервів, що перераховані банками" зберігаються кошти в розмірі 40% від суми обов'язкових резервів, що сформовані за попередній звітний період резервування;

– на кореспондентському рахунку банку в Національному банку України формується та зберігається залишок суми обов'язкових резервів, сформованих згідно з установленими нормативами на відповідний період.

Обсяг обов'язкових резервів, який має зберігатися щоденно на початок операційного дня на кореспондентському рахунку банку в Національному банку України, повинен становити не менш як 60% від суми обов'язкових резервів, що сформовані за попередній звітний період резервування.

Крім того, встановлено такі нормативи обов'язкового резервування для формування банками обов'язкових резервів:

кошти вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у національній валюті на вимогу і кошти на поточних рахунках – 0; кошти вкладів (депозитів) юридичних осіб в іноземній валюті на вимогу і кошти на поточних рахунках – 10; кошти вкладів (депозитів) фізичних осіб в іноземній валюті на вимогу і кошти на поточних рахунках – 15; строкові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб у національній валюті – 0; довгострокові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті – 5; короткострокові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті – 10; кошти, які залучені банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій-нерезидентів у національній валюті, – 0; кошти, які залучені банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій-нерезидентів в іноземній валюті (крім російських рублів), – 5; кошти, які залучені банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій-нерезидентів у російських рублях, – 0.

Поряд із цим залишився без змін дозвіл зараховувати для покриття обов'язкових резервів, що формуються на окремому рахунку в Національному банку України № 3203 "Кошти обов'язкових резервів, що перераховані банками", придбані ними:

цільові облигації внутрішніх державних позик України, випущені з метою залучення коштів для фінансування заходів, пов'язаних із підготовкою і проведенням чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні, у розмірі 50% від їхньої номінальної вартості; облигації внутрішніх державних позик, номінованих в іноземній валюті у розмірі 10% від їхньої номінальної вартості в гривневому еквіваленті, розрахованому з огляду на офіційний курс гривні до іноземних валют, установлений Національним банком України на перше число місяця після закінчення попереднього звітного періоду резервування.

Відповідно до постанови Правління НБУ від 19.09.2013 р. № 371 з 30 вересня 2013 року внесено зміни до порядку формування банками обов'язкових резервів. Установлено такі нормативи обов'язкового резервування: кошти вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у національній валюті на вимогу і кошти на поточних рахунках – 0; кошти вкладів (депозитів) юридичних осіб в іноземній валюті на вимогу і кошти на поточних рахунках – 10; кошти вкладів (депозитів) фізичних осіб в іноземній валюті на вимогу і кошти на поточних рахунках – 15; строкові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб у національній валюті – 0; короткострокові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті – 10; довгострокові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті – 7; кошти, які залучені банками від банків-нерезидентів, міжнародних та інших організацій-нерезидентів у національній валюті, – 0; кошти, які залучені банками від банків-нерезидентів, міжнародних та інших організацій-нерезидентів в іноземній валюті (крім російських рублів), – 5; кошти, які залучені банками від банків-нерезидентів, міжнародних та інших організацій-нерезидентів у російських рублях, – 0.

Банкам дозволено зараховувати для покриття обов'язкових резервів, що мають формуватися та зберігатися на кореспондентському рахунку в Національному банку України придбані ними: облигації внутрішніх державних позик, номінованих в іноземній валюті, у розмірі 10% від їхньої балансової вартості в гривневому еквіваленті; довгострокові облигації внутрішніх державних позик у національній валюті з терміном обігу (відповідно до умов первинного випуску) понад 3 600 днів у розмірі 100% від їхньої балансової вартості; а також залишки коштів, які перебувають на рахунках банку № 1500 "Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках" та № 1502 "Кошти банків у розрахунках", відкритих у ПАТ "РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР З ОБСЛУГОВУВАННЯ ДОГОВОРІВ НА ФІНАНСОВИХ РИНКАХ", у розмірі 100%.

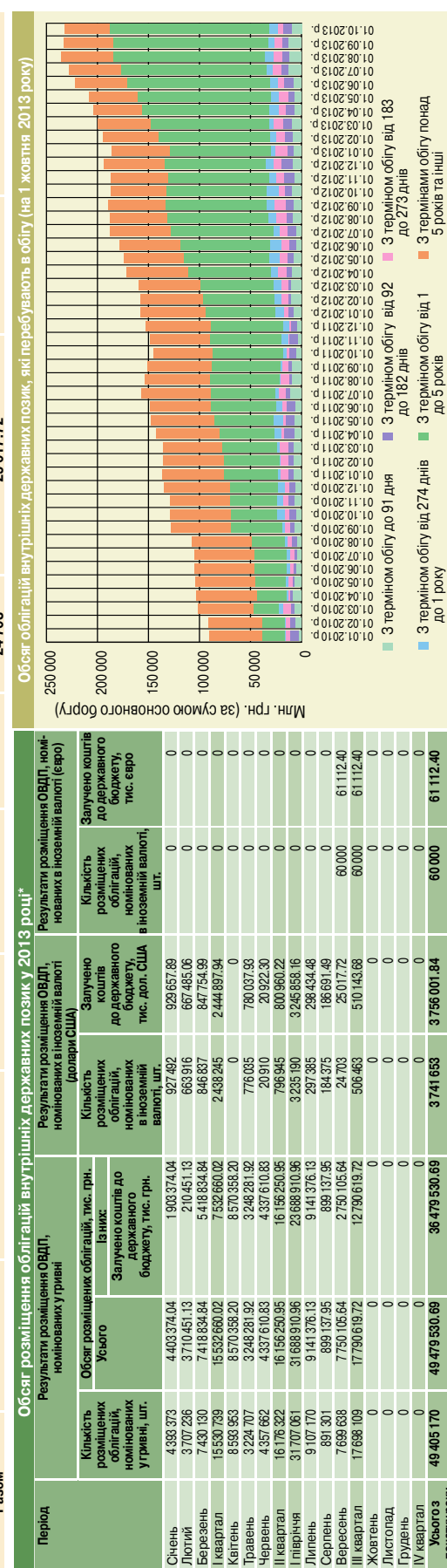
З 02.10.2009 р. за залишками коштів обов'язкових резервів, що перераховані банками на окремий рахунок у Національному банку України, Національний банк нараховує проценти в розмірі 30% від облікової ставки Національного банку України за умови дотримання банком порядку формування та зберігання обов'язкових резервів (постанова Правління НБУ від 29.09.2009 р. № 567).

Матеріали підготовлено працівниками Генерального департаменту грошово-кредитної політики Національного банку України.

Результати розміщення облігацій внутрішніх державних позик, номінованих у національній валюті, у вересні 2013 року											
Номер розміщення	Дата проведення аукціону за придбання облігацій	Пропозиція				Результати розміснєня				Встановлений рівень доходності облігацій, %	Середньозважений рівень доходності облігацій, %
		Встановлені обмеження на загальну кількість розміщених обліг. шт.	Номинал облігацій, грн.	Розмір купона на одну облігацію, грн.	Термін погашення облігацій	Кількість розміщених обліг. шт.	Загальна сума розміщення ОВДП, тис. грн.	Залучено коштів до державного бюджету від розміщення облігацій, тис. грн.	Інші		
Постанова КМУ від 22.02.2013 р.№ 364	03.09.2013 р.	–	1 000	71.25	20.06.2018 р.	1 250 000	1 250 000.00	–	1 250 000.00	14.25	14.25
	03.09.2013 р.	–	1 000	71.25	25.07.2018 р.	1 250 000	1 250 000.00	–	1 250 000.00	14.25	14.25
	03.09.2013 р.	–	1 000	71.25	01.08.2018 р.	1 250 000	1 250 000.00	–	1 250 000.00	14.25	14.25
	03.09.2013 р.	–	1 000	71.25	15.08.2018 р.	1 250 000	1 250 000.00	–	1 250 000.00	14.25	14.25
	04.09.2013 р.	–	1 000	–	03.09.2014 р.	–	–	–	–	–	–
	04.09.2013 р.	–	1 000	–	27.06.2018 р.	–	–	–	–	–	–
	04.09.2013 р.	7 000	1 000	–	08.07.2020 р.	7 000	7 131.39	7 131.39	–	14.30	14.30
	04.09.2013 р.	200 000	1 000	–	23.08.2023 р.	200 000	200 000.00	–	–	10.00	10.00
	04.09.2013 р.	–	1 000	–	16.08.2028 р.	–	–	–	–	–	–
	11.09.2013 р.	–	1 000	–	03.09.2014 р.	–	–	–	–	–	–
	11.09.2013 р.	–	1 000	–	07.09.2016 р.	–	–	–	–	–	–
	11.09.2013 р.	776 322	1 000	71.25	27.06.2018 р.	776 322	797 150.72	797 150.72	–	14.25	14.25
	11.09.2013 р.	18 306	1 000	–	08.07.2020 р.	18 306	18 699.21	18 699.21	–	14.30	14.30
	18.09.2013 р.	–	1 000	–	15.11.2017 р.	–	–	–	–	–	–
	18.09.2013 р.	621 010	1 000	71.25	05.09.2018 р.	621 010	622 655.68	622 655.68	–	14.25	14.25
	18.09.2013 р.	400 000	1 000	–	08.07.2020 р.	400 000	409 676.00	409 676.00	–	14.30	14.30
	18.09.2013 р.	20 000	1 000	71.25	05.09.2018 р.	20 000	20 106.20	20 106.20	–	14.25	14.25
25.09.2013 р.	657 000	1 000	–	08.07.2020 р.	657 000	674 686.44	674 686.44	–	14.30	14.30	
Разом					7 699 638	7 750 105.64	2 750 105.64	5 000 000.00			

Результати розміщення облігацій внутрішніх державних позик, номінованих в іноземній валюті (євро), у вересні 2013 року									
Номер розміщення	Дата проведення розрахунків за придбані облігації	Пропозиція				Результати розміщення			
		Встановлені обмеження на загальну кількість розміщення облігацій, шт.	Номинал облігацій, євро	Розмір купона на одну облігацію, євро	Термін погашення облігацій	Кількість розміщених облігацій, шт.	Залучено коштів до державного бюджету від розміщення облігацій, тис. євро	Встановлений рівень дохідності облігацій, %	Середньозважаний рівень дохідності облігацій, %
187	18.09.2013 р.	60 000	1 000	-	29.10.2014 р.	60 000	61 112.40	4,80	4,80
Разом						60 000	61 112.40		

Номер розміщення	Результати розміщення облігацій внутрішніх державних позик, номінованих в іноземній валюті (долари США), у вересні 2013 року								
	Дата проведення розрахунків за придбані облігації	Пропозиція			Результати розміщень				
		Встановлені обмеження на загальну кількість розміщених облігацій, шт.	Номінал облігацій, дол. США	Розмір купона на одну облігацію, дол. США	Термін погашення облігацій	Кількість розміщених облігацій, шт.	Зауначено коштів до державного бюджету від розміщення облігацій, тис. дол. США	Встановлений рівень доходності облігацій, %	Середньозважений рівень доходності облігацій, %
180	11.09.2013 p.	24 703	1 000	41.25	15.07.2015 p.	24 703	25 017.72	8.25	8.25
181	11.09.2013 p.	-	1 000	-	10.08.2016 p.	-	-	-	-
185	18.09.2013 p.	-	1 000	-	15.07.2015 p.	-	-	-	-
186	18.09.2013 p.	-	1 000	-	10.08.2016 p.	-	-	-	-
190	25.09.2013 p.	-	1 000	-	15.07.2015 p.	-	-	-	-
191	25.09.2013 p.	-	1 000	-	10.08.2016 p.	-	-	-	-
Разом						24 703	25 017.72		

Матеріали підготовлено працівниками Генерального департаменту грошово-кредитної політики Національного банку України.

Хроніка найважливіших подій і рішень

Вересень 2013 року

1 вересня

Набула чинності Постанова Правління Національного банку України від 06.06.2013 р. № 210 “Про встановлення граничної суми розрахунків готівкою”.

Із 1 вересня 2013 року готівкові розрахунки між фізичною особою і підприємством за товари та послуги, а також між фізичними особами не повинні перевищувати 150 тисяч гривень. Крім того, фізичні особи між собою за договорами купівлі-продажу, які підлягають нотаріальному посвідченню, можуть розраховуватися готівкою в розмірі не більше 150 тисяч гривень. Гранична сума розрахунків готівкою між підприємствами впродовж одного дня не змінилася і становить 10 тисяч гривень.

2 вересня

17-та річниця введення в обіг національної валюти — гривні.

2 вересня 1996 року відповідно до указу Президента України розпочалася грошова реформа. Вона тривала два тижні — до 16 вересня. Після проведення реформи єдиним законним засобом платежу на території України стала національна грошова одиниця — гривня.

3 вересня

Правління Національного банку України прийняло постанову № 346, якою внесено зміни до Технічного порядку проведення Національним банком України операцій з банками (затверджений постановою Правління Національного банку України від 30.04.2009 р. № 260). Зазначеними змінами із 70 до 95% збільшено відсоткову ставку кредитного рефінансування банків під забезпечення майнових прав за кредитами, наданими для фінансування проектів соціально-економічного розвитку під державні гарантії.

Такі зміни забезпечують ефективніше застосування інструментів підтримки ліквідності банків та сприяють зростанню обсягів кредитування банками проектів у рамках реалізації Державної програми активізації економічного розвитку на 2013–2014 роки.

11 вересня

Міністерством юстиції України зареєстровано

спільну Постанову Правління Національного банку України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку “Про затвердження Положення про порядок створення, реєстрації випуску акцій, видачі банківської ліцензії та генеральної ліцензії на здійснення валютних операцій перехідного банку” від 20.08.2013 р. № 327.

Цим положенням визначено всі етапи та умови створення перехідного банку, отримання ним банківської ліцензії та генеральної ліцензії на здійснення валютних операцій. Метою створення перехідного банку є виведення неплатоспроможних банків із ринку шляхом передавання частини їхніх активів та зобов'язань до перехідного банку для подальшого їх продажу інвесторам.

12 вересня

Національний банк України ввів в обіг нові пам'ятні монети “150 років Національній філармонії України” та пам'ятну монету “Будинок Поета (до 100-річчя Будинку М.Волошина)”.

12 вересня

У Міністерстві юстиції України зареєстровано Постанову Правління Національного банку України від 21.08.2013 р. № 332 “Про затвердження Положення про підтримку ліквідності Розрахункового центру з обслуговування договорів на фінансових ринках”.

Постановою визначено, що Розрахунковий центр має право звернутися до Національного банку України за підтримкою у випадку виникнення тимчасового дефіциту ліквідних коштів. Отримати підтримку Національного банку України Розрахунковий центр може у випадку вичерпання можливостей щодо залучення коштів на міжбанківському кредитному ринку. Таку підтримку Національний банк здійснює шляхом проведення операцій прямого РЕПО з державними облігаціями України та/або купівлі державних облігацій України, які є у власності Розрахункового центру.

15 вересня

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (надалі — Фонд) відзначив п'ятнадцяту річницю від дня створення. Нині Фонд — невід'ємна складова в структурі національної банківської системи. Його діяль-

ність сприяє забезпеченню стабільності фінансових установ та зміцненню довіри громадян до вітчизняної банківської системи.

Україна однією з перших на пострадянському просторі розпочала побудову системи захисту прав вкладників банків. За свою п'ятнадцятилітню історію Фонд здійснив виплати 400 тисячам вкладників банків на суму близько 7 мільярдів гривень. За цей період розмір суми відшкодування за вкладами, які стали недоступними, зростав 11 разів – із 500 гривень у 1998 році до 200 тисяч гривень із 1 січня 2012 року.

21 вересня

Набула чинності Постанова Правління Національного банку України від 16.09.2013 р. № 364 “Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України”, якою внесено зміни до Інструкції “Про порядок здійснення контролю за експортними, імпортерними операціями”, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 24.03.1999 р. № 136.

Відтепер уповноважені банки можуть знімати з контролю імпортерні операції без ввезення товару на територію України тільки за наявності інформації про:

- надходження коштів від реалізації зазначених товарів за межами України;
- використання імпортованого товару за межами України на підставі договорів (контрактів, угод), інших форм документів, що застосовуються в міжнародній практиці та можуть уважатися договором.

В усіх інших випадках уповноважений банк зобов'язаний повідомити податковий орган про здійснення такої операції.

21 вересня

Набула чинності Постанова Правління Національного банку України від 16.09.2013 р. № 365 “Про порядок надходження коштів в іноземній валюті на поточні рахунки фізичних осіб в межах України”.

Нормами постанови передбачено, що надходження коштів в іноземній валюті в межах України на поточний рахунок в іноземній валюті фізичної особи (резидента або нерезидента) здійснюється шляхом переказу коштів в іноземній валюті з іншого власного рахунку або шляхом внесення готівки власником рахунку.

Внесення готівкової іноземної валюти на поточний рахунок фізичної особи-нерезидента здійснюється на підставі документів, що підтверджують джерела

її походження. Можливість зарахування інших надходжень в іноземній валюті в межах України на поточний рахунок в іноземній валюті фізичної особи (резидента або нерезидента) не передбачена.

Норми постанови не обмежують фізичних осіб у розпорядженні власними коштами в іноземній валюті.

28 вересня

Оголошено результати і нагороджено переможців Сьомого міжнародного конкурсу “Монетне сузір'я-2013”. Церемонія нагородження проходила у Москві з 26 до 28 вересня.

Перемогу в номінації “Приз глядацьких симпатій” здобув набір із двох складених у коло пам'ятних монет Національного банку України та Національного банку Польщі “УЄФА. Євро-2012. Україна-Польща”. Це результат багаторічної спільної праці національних банків України і Польщі. Для участі в цьому престижному нумізматичному конкурсі були представлені пам'ятні монети тридцяти країн, введені в обіг із 1 січня до 31 грудня 2012 року (понад 270 пам'ятних монет і 28 монетних серій).

30 вересня

Набула чинності Постанова Правління Національного банку України від 19.09.2013 р. № 371 “Про деякі питання регулювання грошово-кредитного ринку”, що передбачає оптимізацію переліку активів, які банки можуть зараховувати для покриття обов'язкових резервів.

Зокрема постановою передбачено збільшення із 5 до 7% нормативу обов'язкового резервування за довгостроковими коштами і вкладами (депозитами) в іноземній валюті. Внесені постановою зміни забезпечать швидке збалансування стану ліквідності банківської системи в період сезонних коливань попиту і пропозиції на гроші, сприятимуть дедоларизації економічних відносин та розвитку фондового ринку.

30 вересня

Національним банком України введено в обіг нові пам'ятні монети “Визволення Донбасу від фашистських загарбників” номіналами 10 і 5 гривень. Випуск монет присвячено ювілейній даті – 70-річчю звільнення шахтарського краю від окупантів.

Огляд підготовлено департаментом офіційних публікацій та інформаційного забезпечення Національного банку України.

Вимоги до оформлення статей

I. Вимоги до текстових матеріалів

1. Стаття має відповідати тематичному спрямуванню журналу.

2. Рукописи для публікації подаються:

а) електронною поштою за адресою (litvinova@bank.gov.ua) або на електронному носії у текстовому редакторі Microsoft Office Word та у двох роздрукованих екземплярах (шрифт Times New Roman Cyr, Arial Cyr);

б) паперовий варіант статті має бути надрукований на одній стороні стандартного аркуша формату A4 12 або 14 кеглем через півтора інтервали (ширина полів: ліве, верхнє і нижнє – 2.5 см, праве – 1.5 см, сторінки мають бути пронумеровані).

3. Максимальний обсяг статті – 30–35 тисяч знаків із пробілами, рекомендований обсяг – 20–25 тисяч знаків із пробілами.

4. Статті надсилаються українською мовою. Основний текст починається зі вступу, в якому має бути розкрито суть проблеми, що розглядається, основні підходи до її вирішення, запропоновані авторами, а також обґрунтовані висновки і пропозиції. Прізвища іноземних авторів, назви банків, установ та організацій, наукових праць, терміни тощо після викладу українською мовою подаються в дужках мовою оригіналу.

5. Наукові статті мають бути викладені й оформлені відповідно до вимог Постанови Президії Вищої атестаційної комісії України “Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліку ВАК України” від 15.01.2003 р. № 7-05/1. На початку статті обов’язково вказується код за Універсальною десятиковою класифікацією (УДК), а також додаються анотації і ключові слова українською та англійською мовами. В анотаціях необхідно стисло і чітко сформулювати основну тему, ціль і методи дослідження, його практичні результати, пропозиції і перспективи подальших досліджень на цю тему.

6. Цитати, таблиці, статистичні дані, цифрові показники подаються з посиланням на друковані або електронні джерела (для друкованих джерел вказується назва, місто, видавництво, рік, том, сторінка). Список використаних джерел подається наприкінці статті мовою оригіналу після слова “Література” (це також стосується назви праць, посилання на які є у тексті статті). Посилання в тексті на ту чи іншу працю позначається її порядковим номером за списком використаних джерел. Оформляти список використаних джерел необхідно відповідно до державного стандарту ДСТУ ГОСТ 7.1: 2006 “Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання”.

7. Статті подаються в структурованому вигляді: розділи, підрозділи мають бути виділені, з назвами (особливо для великих статей); головні думки автора та висновки виділяються в тексті напівжирним шрифтом, курсивом або підкресленнями.

8. Формули та розрахунки, наведені для обґрунтування та підтвердження результатів дослідження, мають бути подані у тексті статті не як вставлене зображення, а як текст, до якого можуть бути внесені правки. Тобто формули, рівняння та інші математичні обчислення необхідно набирати за допомогою текстового редактора Microsoft Office

Word – функції “Формула” Microsoft Equation.

9. До рукопису додається заява з підписами автора (авторів) про те, що надіслана праця не друкувалася і не подана для публікації до інших видань.

10. Скорочення, крім загальноприйнятих (скорочення мір, термінів, математичних величин), не допускаються.

II. Вимоги до ілюстративних матеріалів

1. До статті додаються якісна кольорова фотокартка автора або слайд, а також інші ілюстрації, придатні для скасування (непошкоджені, чіткі й якісні).

2. Якщо фотографія надається в електронному форматі, то вона повинна мати роздільну здатність не менш як 300 dpi (Photoshop – формат .tif чи .eps).

3. Графіки подаються окремим файлом у Excel.

4. До кожного графіка обов’язково подається окрема таблиця даних, на основі якої він збудований, та його паперова роздруковка в кольорі. Зведені таблиці даних не бажані.

5. Таблиці, графіки, схеми повинні бути пронумеровані і мати назву.

6. Подаючи весь матеріал у цілісному вигляді, схеми і таблиці слід додатково подавати ще й окремим файлом.

III. Персональні дані

1. До статті обов’язково додаються такі персональні дані: прізвище, ім’я та по батькові автора (авторів), місце роботи, посада, вчений ступінь та наукове звання, службова та домашня адреси, службовий та домашній телефони, ксерокопія Реєстраційного номера платника податків, присвоєного територіальною Державною податковою інспекцією Міністерства доходів і зборів України (для іногородніх – також адреса місцевої податкової інспекції). У разі, якщо автор не має Реєстраційного номера платника податків, він надає копію 1, 2, 3 і 12 сторінок паспорта. Необхідно також обов’язково поставити підпис. За згодою автора (авторів) редакція подає в статті адресу електронної пошти для зворотного зв’язку (E-mail).

2. Надаючи персональні дані, автор (автори) на окремому аркуші також дають письмову згоду на їх обробку Редакцією періодичних видань Національного банку України відповідно до Закону України “Про захист персональних даних”.

IV. Авторська винагорода

1. При наданні матеріалів на розгляд автор (автори) також на окремому аркуші мають повідомити Редакцію періодичних видань Національного банку України щодо згоди (відмови) на виплату авторської винагороди за використання твору відповідно до Закону України “Про авторське право і суміжні права”.

V. Статті, оформлені з порушенням зазначених вимог, а також рукописні матеріали до розгляду не приймаються

VI. Редакція передає статті на рецензії кваліфікованим фахівцям Національного банку та членам редколегії, а також залишає за собою право скорочувати і редагувати статті

VII. Відповідальність за точність викладених фактів несуть автори